

एकसय शैयाभन्दा माथिका निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरुको स्थापना तथा संचालन मापदण्ड निर्देशिका

२०६७

पेश गरिएको निकाय

नेपाल सरकार

स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
काठमाडौं

पेश गर्ने निकाय
स्वशासन अध्ययन प्रतिष्ठान
काठमाडौं

असोज, २०६७

विषय सूची

परिचय	३
१) पृष्ठभूमि	४
२) उद्देश्य	४
३) सीमा	५
४) कार्यसम्पादन विधि	५
निर्देशिका	७
भाग १: प्रारम्भिक	८
१.१ पृष्ठभूमि	८
१.२ संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ	८
१.३. परिभाषा	८
१.४ निर्देशिकाको उद्देश्य	९
भाग २: नीतिगत व्यवस्था	१०
२.१ विद्यमान अवस्था	१०
२.२ अस्पताल संचालन सम्बन्धी नीतिहरू	१०
भाग ३: अस्पतालका मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरू	१५
३.१ सामान्य सेवा सम्बन्धी अस्पतालका मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरू	१५
३.२ विशेषज्ञस्तरीय सेवा सम्बन्धी अस्पतालका पूर्वाधार तथा मापदण्डहरू	५४
(क) मुटुरोग	५४
(ख) गुरोलोजी/नेफ्रोलोजी	५७
(ग) सामान्य आँखा अस्पताल	५९
(घ) आँखा विशेषज्ञ सेवा अस्पताल	६०
(ङ) मानसिक अस्पताल	६०
(च) अर्थोपेडिक विशेषज्ञ सेवा अस्पताल	६२
(छ) न्यूरोलोजी अस्पताल	६४
(ज) स्त्रीरोग तथा प्रशूति विशेषज्ञ अस्पताल	६६
(झ) बालरोग अस्पताल	६८
(ञ) रेडियोलोजी सेवा	६९
भाग ४: औजार तथा उपकरणहरू	७०
भाग ५: विविध	७८
५.१ निर्देशिकामा संशोधन गर्न सकिने	७८
५.२ खारेजी र बचाउ	७८
अनुसूची १: निजी तथा गैसस अस्पताल तथा नर्सिङ्ग होम संचालन गर्न स्वीकृतिको लागि आवेदन फारामको नमुना	८१
अनुसूची २: स्वास्थ्य क्लिनिक/रेडियो इमेजिङ्ग सेवा/पोलिक्लिनिक सेवा संचालन स्वीकृतिको लागि आवेदन फाराम	८४
अनुसूची ३: मौखिक अन्तर्वार्ता तथा लिखित प्रश्नावली	८५
अनुसूची ४: निजीस्तरद्वारा संचालित प्रयोगशालाको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण फाराम	८८
अनुसूची ५: जनशक्ति विवरण	९०
अनुसूची : सम्पर्क गरिएका महानुभावहरूको नामावली	९३

परिचय

१ पृष्ठभूमि

नेपालको विद्यमान परिस्थितिमा पनि वि.सं. २०६१ को निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्थापना, संचालन नीति, मापदण्ड र पूर्वाधारअनुसार स्वास्थ्य संस्थाहरू संचालनमा आइरहेका छन् । व्यापकरूपमा शहरीकरण भएको र स्वास्थ्य सेवाको माग बढ्दै गएको विद्यमान अवस्थामा स्वास्थ्य संस्थाहरूको क्षमता विकास गरी थप सेवाहरू संचालन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ । स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी, स्तरयुक्त, व्यवस्थित र आवश्यकीय विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवाहरू आमजनतालाई सहजरूपमा उपलब्ध गराउन स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले प्रयास गरिरहेको छ । यसैको लागि १०१ देखि १००० शैयासम्म क्षमता भएको निजी तथा गैरसरकारी अस्पतालका लागि आवश्यक पर्ने भौतिक सुविधा, उपकरण, जनशक्ति तथा विशेषज्ञ सहितको सेवा प्रदान गर्नका लागि आवश्यक मापदण्ड तयार गरिएको हो ।

नेपालमा विगत लामो समयदेखि जनतालाई स्वास्थ्य सुविधा सरल र भरपर्दो रूपमा प्रदान गर्ने कार्यमा सरकारी निकाय लागी परिरहेको अवस्था छ । अन्य क्षेत्रमा जस्तै स्वास्थ्य सेवाको क्षेत्रमा पनि सरकारी प्रयासले मात्र पूर्ण र पर्याप्त सेवा प्रदान हुन नसक्ने पक्षलाई बिचार गरी स्वास्थ्य संस्था (अस्पताल र नर्सिङ होम) निजी क्षेत्रलाई पनि संचालन गर्न दिने नीति नेपाल सरकारको रही आएको पाइन्छ । कतिपय स्वास्थ्य उपचारको सेवाहरू नेपालमा उपलब्ध हुन नसकेको कारण तथा भएका सरकारी सेवाले पनि जनसंख्याको माग बमोजिम पर्याप्त सुविधा उपलब्ध गराउन नसकी रहेको अवस्थामा निजीस्तरमा अस्पताल संचालन गर्ने कार्यलाई प्रोत्साहन गर्ने गरी सरकारी सरोकार रही आएको छ ।

स्वास्थ्य सेवाजस्तो संवेदनशील र अत्यावश्यकीय सेवा प्रदान गर्ने गरी स्थापना हुने निजी अस्पतालहरूलाई कसरी स्वीकृति दिने र व्यवस्थित गर्ने भन्ने ध्येयका साथ स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको चालु आ.व.को कार्यक्रम तयार गरी १०० शैयाभन्दा माथिका निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्थापना तथा संचालन मापदण्ड निर्देशिका तयार गर्ने लक्ष्य लिएको देखिन्छ । यसअघि २०६१ सालमा स्वास्थ्य मन्त्रालयबाट निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्था (अस्पताल तथा नर्सिङ होम आदि) स्थापना, संचालन नीति, मापदण्ड एवं पूर्वाधार निर्देशिका जारी भैसकेकोछ । उक्त निर्देशिकामा रेडियोलोजी सेवा तर्फ ५०१ भन्दा माथिका शैयाको लागि समेत मापदण्ड निर्धारण गराएको भए तापनि अन्य तर्फ भने केवल १०० शैयासम्मको मात्र मापदण्ड उल्लेख गरिएको छ ।

पछिल्ला समयमा विभिन्न विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्य लिएर स्थापना भएका/हुन चाहने मेडिकल कलेज तथा स्वास्थ्य संस्थाहरूले ८०० शैयासम्मको अस्पताल संचालन गर्ने अनुमति माग समेत गरेको पाइँदा १०० शैया क्षमता भन्दा माथिका निजी अस्पतालहरूको स्थापना र संचालन अनुमति सम्बन्धी निर्देशिका तयार गर्नुपर्ने आवश्यकता महशुस भएको हुँदा यस्तो निर्देशिका तर्जुमा गरिएको हो ।

२ उद्देश्य

निजी क्षेत्रमा स्थापना हुने १०० शैया क्षमताभन्दा माथिका अस्पताल (नर्सिङ होम समेत) हरूको स्थापना र संचालन अनुमति प्रदान गर्न निर्देशिका तयार गर्ने ।

३) सीमा

यो निर्देशिका छोटो अवधिको अध्ययनको आधारमा तयार गरिएको छ । यसले स्वास्थ्य सेवासम्बन्धी सबै विशेषज्ञ क्षेत्रहरू समावेश गर्न नसकेको हुन सक्दछ । तथापि यो निर्देशिकाले सुशासन र स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा ध्यान दिएको छ जसले गर्दा स्वास्थ्य सेवामा सुधार गर्ने अवस्था सृजना गरेको छ । यस निर्देशिकामा स्वास्थ्य विज्ञानसम्बन्धी उपचारात्मक (Clinical) विषयहरू कम मात्र समावेश गरिएका छन् ।

४) कार्यसम्पादन विधि (Methodology)

हालसम्म १५ देखि १०० शैयासम्मको निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूको संचालन, स्थापना, मापदण्ड र पूर्वाधारसम्बन्धी निर्देशिका २०६१ अनुसार कार्य भइरहेको छ । तर १०१ देखि १००० शैयासम्मको निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्थापना र संचालनको लागि न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण गर्नुपर्ने आवश्यक भएकोले यस सम्बन्धमा के कस्ता भौतिक र स्वास्थ्य सेवाका सुविधाहरू उपरोक्त शैया भएका स्वास्थ्य संस्थाहरूलाई आवश्यक पर्ला भन्ने बारेमा विभिन्न सम्बन्धित विषयका विशेषज्ञ, पदाधिकारी र सम्बद्ध व्यक्तिहरूसँग सम्पर्क गरी सल्लाह र सुझाव संकलन गर्नुको साथै सरकारी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्थलगत भ्रमण गरी स्वास्थ्य सेवा र भौतिक सुझाव बारे जानकारी लिइयो । यस बाहेक स्वास्थ्य सेवा बारेका प्रकाशन र प्रतिवेदनहरूलाई पनि सहायक सामग्रीको रूपमा सदुपयोग गरियो ।

माथि उल्लेखित शैया भएका निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्थापना, संचालन, नीति, मापदण्ड एवं पूर्वाधार निर्धारण गर्न निम्न प्रविधिहरूको सदुपयोग गरिएको थियो ।

(क) स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्थलगत भ्रमण

बीर अस्पताल, त्रि.वि.वि. शिक्षण अस्पताल, निजामती अस्पताल, पाटन अस्पताल र उँअस्पताल, न्यूरो अस्पताल, वि. एण्ड वि. अस्पताल लगायतका निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्थलगत भ्रमण गरी आवश्यक सूचना संकलन गरियो । यससम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची २ मा दिइएको छ ।

(ख) व्यक्तिगत सम्पर्क

स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्थलगत भ्रमणको क्रममा सम्बन्धित संस्थाको प्रमुख, प्रशासकीय प्रमुख र सहायक सेवा प्रदायकहरूसँग सम्पर्क गरी अनुसूची ३ अनुसारको प्रश्नावली पूरा गरी मन्तव्य र सुझाव लिइएको थियो । यस क्रममा आवश्यक छलफल समेत गरिएको थियो ।

(ग) वेभसाइटको सदुपयोग

राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्वास्थ्य संस्थाहरूको व्यवस्थापन र सेवा बारे वेभसाइटको अध्ययन गरियो । यी वेभसाइटहरूमा उल्लेख भएका सेवाहरू नेपालको सन्दर्भमा उपयुक्त, सरल, आवश्यकता र मितव्ययी छन् या छैनन् भन्ने बारे अध्ययन गरियो । यस प्रतिवेदनमा खासगरी भारतीय अस्पतालका मापदण्डलाई आधार मानिएको छ । यस्ता वेभसाइटहरू यस प्रकार रहेका छन् :

www.nohfw.nic.in/ (Indian Public Health Standard)
www.scribd.com/ (HoM Hospital Planning and Norms Guideines)
www.ruralrehab.co.za (A District Hospital Service Package for South Africa)
www.cmch-vellore.edu (CMC Vellor)
www.destinationbeauty.com/Hospital (Bangkok International Hospital)

(घ) बैठक

प्रस्तावित कार्यसम्पादनको विधिमा उल्लेख भएअनुसार संकलित सूचना र सुझावहरू सम्बन्धित परामर्शदाता र स्वशासन अध्ययन प्रतिष्ठानका विज्ञहरूको बैठकमा छलफल गरी मापदण्डको प्रारम्भिक स्वरूप निर्धारण गरियो । यही अनुसार औपचारिक तथा अनौपचारिकरूपमा स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयका पदाधिकारीहरूको सुझाव लिई निर्देशिकाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गरियो । यस्तो मस्यौदा २०६७/३/१४ मा स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयमा रहेको स्टेरिङ्ग कमिटिको बैठकमा पेश गरी प्राप्त सुझाव अनुसार निर्देशिका तयार गरियो ।

निर्देशिका

भाग १: प्रारम्भिक

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालमा बढ्दो जनसंख्याको चाप, नागरिकहरूमा व्यक्तिगत स्वास्थ्य अवस्था बारेमा सजगता, वातावरणमा परेको प्रभाव तथा द्रुततर शहरीकरणका कारणसमेत स्वास्थ्य सेवाको माग बढ्दै गएको छ। स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिने सेवाको लागि भौगोलिक, राजनैतिक तथा सामाजिक विभाजनले कुनै असर गर्दैन। यो मानवीय व्यवहारसँग समेत सम्बन्धित रहने हुँदा पनि यस्तो सेवाको माग बढ्दै गएको हुन सक्दछ। स्वस्थ जीवन प्रत्येक नागरिकको जीवनस्तर सुधारको एक महत्वपूर्ण आधारको रूपमा रहेको हुँदा स्वस्थ जनशक्ति देशको सर्वाङ्गीण विकासको लागि अपरिहार्य भएको छ। यस सन्दर्भमा “स्वास्थ्य जनताको आधारभूत अधिकार” भन्ने विश्वव्यापी मान्यतालाई नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले आत्मसात् गरी नेपाली नागरिकको स्वास्थ्यप्रति राज्यको दायित्वलाई ऐतिहासिकरूपमा पहिलोपल्ट स्थापित गरेको छ।

स्वास्थ्य सेवा तथा शैक्षिक मागका कारण हाल स्वास्थ्य शिक्षण संस्था तथा अस्पताल संचालनमा हाल निजी क्षेत्रबाट समेत ठूलो लगानी हुने गरेको छ। यसै विषयलाई ध्यानमा राखी स्वास्थ्यसम्बन्धी नेपालको प्रचलित नीति तथा कानूनी व्यवस्थालाई आधार मान्दै यो निर्देशिका तयार गरिएको छ। नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १६.२ मा “प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क रूपमा पाउने हक हुनेछ” भनी उल्लेख गरिएको छ। नेपाल स्वास्थ्य क्षेत्र रणनीति, सन् २००३ र नेपाल स्वास्थ्य क्षेत्र कार्यक्रम कार्यान्वयन योजना (दोस्रो) ले पनि विकेन्द्रित स्वास्थ्य सेवालाई मध्यनजर गरेको छ। यस्तै नेपालको तीन वर्षे अन्तरिम योजना (आ.व. २०६४/६५ देखि २०६६/६७) र राष्ट्रिय स्वास्थ्य योजना, सन् १९९१ ले विकेन्द्रित स्वास्थ्य सेवालाई प्राथमिकता दिएको छ।

१.२ संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ

- (१) यो निर्देशिकाको नाम “एकसय शैयाभन्दा माथिका निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्थापना तथा संचालन मापदण्ड निर्देशिका, २०६७” रहेको छ।
- (२) यो निर्देशिका नेपाल सरकार, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयबाट स्वीकृत भएको मितिबाट लागू हुनेछ^१।

१.३. परिभाषा

विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा:-

- (क) “मन्त्रालय” भन्नाले नेपाल सरकारको स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय सम्झनु पर्छ।
- (ख) “ऐन” भन्नाले नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५५ भन्ने सम्झनु पर्छ।
- (ग) “निर्देशिका” भन्नाले एकसय शैयाभन्दा माथिका निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्थापना तथा संचालन मापदण्ड निर्देशिका, २०६७ भन्ने सम्झनु पर्छ।
- (घ) “अस्पताल” भन्नाले एकसय शैयाभन्दा माथिका निजी तथा गैरसरकारी अस्पताल, नर्सिङ होम र शिक्षण अस्पताल (मेडिकल कलेज) लाई समेत सम्झनु पर्छ।

^१ यो निर्देशिका नेपाल सरकार, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयबाट मिति २०६७.....मा स्वीकृत भै कार्यान्वयनमा आएको छ।

- (ड) “कन्सल्ट्यान्ट” भन्नाले स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले कन्सल्ट्यान्ट उपाधि प्रदान गर्न तोकेको मापदण्ड अनुसार उपाधि प्राप्त गरेको चिकित्सकलाई जनाउनेछ ।

१.४ निर्देशिकाको उद्देश्य

यस निर्देशिकाका उद्देश्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:-

- (१) मन्त्रालयबाट एकसय शैयाभन्दा माथिका निजी तथा गैरसरकारी अस्पताल संचालन अनुमति प्राप्त गर्न चाहने अस्पतालहरूले पूरा गर्नुपर्ने न्यूनतम मापदण्डमा एकरूपता ल्याउने ।
- (२) यस्ता अस्पतालको संचालनको अनुमति प्रदान गर्न आवश्यक मापदण्ड निर्धारण गर्ने ।
- (३) यस्ता अस्पतालहरूको व्यवस्थापन पक्ष र प्रदान गरिएका स्वास्थ्य सेवाहरूको अनुगमन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने ।
- (४) गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको माग पूरा गर्न सहयोग गर्ने ।

भाग २: नीतिगत व्यवस्था

२.१ विद्यमान अवस्था

नेपालको तीन वर्षे अन्तरिम योजना (२०६४/६५-२०६६/६७) ले गुणस्तरयुक्त स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध हुने अवस्था सिर्जना गरी सबै नागरिकलाई समान अवसर उपलब्ध गराई गरीब तथा न्यून आय भएका नागरिकहरूको लागि स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चिततामा विशेष प्राथमिकता दिई सम्पूर्ण नेपालीहरूको गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा पहुँच बृद्धि गर्ने दीर्घकालीन सोच लिएको छ। यसको परिपूर्तिका लागि स्वास्थ्य क्षेत्रमा निजी, सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रको साभेदारीमा स्वास्थ्य सेवा विस्तार गर्ने, सेवाको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्ने मानवीय, वित्तीय तथा भौतिक स्रोत साधनको प्रभावकारी ढंगबाट व्यवस्थापन र समन्वय गर्ने, सरकारी, निजी, गै.स.स., सामुदायिक तथा सहकारी नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नेजस्ता रणनीतिहरू अवलम्बन गरिएको छ। साथै सरकारी तथा निजी शिक्षण अस्पतालहरूमा भएको निःशुल्क शैयाको व्यवस्थाबाट सम्बन्धित स्थानीय नागरिकका अतिरिक्त छिमेकी जिल्ला र अन्य क्षेत्रमा समेत फाइदा पुग्नेदेखि निजी अस्पताल तथा स्वास्थ्य शिक्षण संस्थाबाट निश्चित क्षेत्र तथा जनतालाई निःशुल्क र छुटमा स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने रणनीतिसमेत तय भएको छ। साथै हालसम्म कार्यान्वयनमा नआएका शहरी स्वास्थ्य कार्यक्रम र जेष्ठ नागरिक कार्यक्रम शुरु गर्ने लक्ष्य उक्त तीन वर्षे योजनाले लिएको छ।

तर स्वास्थ्य सेवाजस्तो संवेदनशील र अत्यावश्यकिय सेवा प्रदान गर्ने गरी स्थापना हुने अस्पतालहरूलाई कसरी स्वीकृति दिने र व्यवस्थित गर्ने भन्ने बारेमा निश्चित मापदण्ड नहुँदा कार्यान्वयन पक्षमा समस्या देखिएको छ। यस अघि २०६१ सालमा स्वास्थ्य मन्त्रालयबाट निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्था (अस्पताल तथा नर्सिङ होम आदि) स्थापना, संचालन नीति, मापदण्ड एवं पूर्वाधार निर्देशिका जारी भएको थियो। तर उक्त निर्देशिकामा केवल १०० शैयासम्मको मात्र मापदण्ड उल्लेख भएको (रेडियोलोजी सेवा तर्फ ५०१ भन्दा माथिका शैयाको लागि समेत मापदण्ड निर्धारण गरिएको) तर वर्तमान समयमा मेडिकल कलेज संचालन गर्ने गरी स्थापना भएका संस्था र विभिन्न विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्य लिएर स्थापना भएका तथा हुन चाहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूले ८०० शैयासम्मको अस्पताल संचालन गर्ने अनुमति माग गर्ने गरेका छन्। यस्तो अवस्थामा १०० शैया क्षमताभन्दा माथिका निजी अस्पतालहरूको स्थापना र संचालन अनुमतिसम्बन्धी निर्देशिका तयार गर्नु अति आवश्यक देखिएको हुँदा यो निर्देशिका तयार गरिएको छ।

२.२ अस्पताल संचालन सम्बन्धी नीतिहरू

निजी स्वास्थ्य संस्था संचालन गर्न चाहने कुनै व्यक्ति वा संस्थाले अनुमति प्राप्त गर्न प्रचलित ऐन नियम बमोजिम सम्बन्धित निकायमा दर्ता भए तापनि स्वास्थ्य सेवा संचालन गर्नु पूर्व स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले निर्धारण गरेको मापदण्डहरू पूरा गर्ने प्रतिबद्धताको लागि पूर्वाधार निर्माण स्वीकृति लिनुपर्ने, पूर्वाधार स्वीकृति लिएको समयभित्र पूर्वाधार निर्माण पूरा गरी अनिवार्य रुपमा संचालन स्वीकृति लिई मात्र सेवा संचालन गर्न पाइनेछ। तोकिएको कार्यविधि पूरा गरिसकेपछि सेवा संचालनको अस्थायी स्वीकृति दिइने छ। शुरुमा तोकिएको मापदण्ड पूरा गरी तोकिए बमोजिमको सेवा सन्तोषजनकरुपमा संचालन भएको कुरा अनुगमनबाट प्रमाणित भएमा त्यस्ता अस्पताललाई स्थायी अनुमति पत्र प्रदान गरिनेछ। यसरी प्राप्त गरेको अनुमति पत्रको प्रत्येक ५ वर्षमा नवीकरण गराउनु पर्नेछ। अस्पताल संचालनसम्बन्धी केही महत्वपूर्ण नीतिहरू यस प्रकार रहेका छन् :-

क) सेवा संचालन नीति

- (१) यस निर्देशिका वमोजिम स्थापना हुने अस्पतालहरूले अनिवार्यरूपमा देहायका सेवाहरू उपलब्ध गराएको हुनु पर्नेछ ।
 - आकस्मिक सेवा
 - बहिरंग सेवा
 - निदानात्मक सेवाहरू (प्रयोगशाला, रेडियोलोजी आदि)
 - अन्तरंग सेवा
 - शल्यक्रिया सेवा
 - सेवाको प्रकृति हेरी सघन उपचार सेवा
 - प्रशासनिक तथा व्यवस्थापकीय सेवाहरू
 - इन्जिनियरिङ्ग तथा सहयोगी सेवाहरू (मेडिकल रेकर्ड, वायोमेडिकल, पानी, विजुली, हाउस किपिङ्ग, सुरक्षा, यातायात, मर्मतसम्भार, लाउण्ड्री, क्यान्टिन आदि)
 - प्रवर्द्धनात्मक तथा प्रतिरोधात्मक सेवा
 - फार्मसी सेवा
- (२) अस्पतालमा २४सै घण्टा आकस्मिक सेवा उपलब्ध हुनु पर्नेछ । यस्तो आकस्मिक सेवा कक्षमा २४सै घण्टा दक्ष चिकित्सक सेवा उपलब्ध हुनाको साथै कन्सल्ट्यान्ट चिकित्सकबाट अनिवार्यरूपमा अनकल सेवा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (३) अस्पतालमा शल्यक्रिया पश्चात् विरामीको अवस्था स्थिर नभएसम्म उक्त शल्यक्रिया गर्ने समूह तथा सर्जन चिकित्सक र एनेस्थेसियोलोजिष्ट अनिवार्यरूपमा अस्पतालमा रहिरहनु पर्ने र तत्पश्चात् पनि सर्जरीको प्रक्रिया हेरी आवश्यक परेको खण्डमा तत्काल उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (४) १०० शैया वा सो भन्दा बढीको अस्पतालमा रक्त संचार सेवा उपलब्ध हुनु पर्नेछ । साथै अर्थोपेडिक, कार्डियाक सर्जरी, गाइनो, अब्स तथा न्यूरोसर्जरी सेवा दिने १०० शैयाभन्दा कम शैया भएको अस्पतालहरूले पनि आवश्यकता अनुसार रक्तसंचार सेवा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (५) नर्सिङ्ग ड्युटी स्टेशनबाट प्रत्येक विरामीको प्रत्यक्ष निगरानी हुने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ । उक्त सुविधा नभएमा प्रत्येक विरामीको शैयामा कल बेल राख्नु पर्नेछ ।
- (६) एक कन्सल्ट्यान्टको मातहतमा अस्पतालको कुनै पनि युनिटमा २५ शैयाभन्दा बढी शैया राख्न पाइने छैन ।
- (७) ठूला र जटिल प्रकारका शल्यक्रिया सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्थामा कार्डियाक मनिटर भेन्टिलेटर समेतका पोष्ट अपरेटिभ रिकोभरी शैया अनिवार्यरूपमा उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।
- (८) आकस्मिक अवस्थामा विरामीलाई एक अस्पतालबाट अर्को अस्पतालमा लैजान आवश्यक न्यूनतम उपकरण र सो को लागि दक्ष जनशक्ति सहित एम्बुलेन्स उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।
- (९) हरेक अस्पताल तथा नर्सिङ्ग होमहरूमा भएका कुल शैयाको कम्तिमा ३ प्रतिशत शैया गरीब तथा असहाय विरामीलाई निःशुल्क उपचारको लागि छुट्याएको हुनु पर्नेछ ।
- (१०) उपचारमा संलग्न चिकित्सक तथा कर्मचारीले प्रदान गरेको सेवा सम्बन्धमा कुनै गुनासो भएमा जनसाधारणले उजुरी गर्न पाउने र त्यस उपर आवश्यक सुनुवाई हुने व्यवस्था सम्बन्धित अस्पताल व्यवस्थापनले मिलाउनु पर्नेछ ।
- (११) यस निर्देशिका वमोजिम स्थापना भएका अस्पतालहरूले सेवा प्रदान गरेवापत लिइने हरेक सेवाको शुल्क नेपाल सरकारको सम्बन्धित निकायले निर्धारण गरे वमोजिम हुनेगरी अस्पताल व्यवस्थापनले निर्धारण गर्नेछ । यसरी निर्धारण भएको सेवा शुल्क अस्पतालको सबै प्रमुख सेवा स्थलहरू तथा रिसेप्सनमा सबैले देख्ने गरी टाँस गर्नु पर्नेछ ।

ख) जनशक्ति विकास एवं व्यवस्थापन नीति

- (१) नेपाल सरकारको स्वीकृति विना नेपाल सरकारको सेवामा रहेका कुनैपनि चिकित्सक तथा कर्मचारीहरूले निजी तथा गैरसरकारी अस्पतालहरूमा आंशिक वा पूरा समय काम गर्न पाउने छैनन् ।
- (२) कुनैपनि सरकारी, गैरसरकारी वा निजी अस्पतालहरूमा कार्यरत पूर्णकालीन प्राविधिक स्वास्थ्य कर्मचारीहरूले प्रथम कार्यरत बाहेक एउटा भन्दा बढी निजी अस्पताल वा क्लिनिकमा काम गर्न पाउने छैनन् । तर कन्सल्टेन्ट सेवा दिनलाई यस प्रावधानले कुनै रोक लगाउने छैन ।
- (३) १०० शैया वा सोभन्दा माथिका सबै अस्पतालहरूमा अस्पताल प्रशासकको नियुक्ति गर्दा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट अस्पताल व्यवस्थापन विषयमा कम्तिमा स्नातक भै कुनै पनि विषयमा स्नातकोत्तर तह उत्तिर्ण गरेको हुनु पर्नेछ । यस्तो व्यक्ति उपलब्ध हुन नसकेमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कुनैपनि विषयमा स्नातकोत्तर उत्तिर्ण गरेको हुनु पर्दछ ।
- (४) चिकित्सक तथा कर्मचारीहरूलाई न्यूनतम वर्षको एकपटक दैवी प्रकोप व्यवस्थापन तालिम वा अभिमुखीकरण तालिम प्रदान गर्नु पर्दछ ।
- (५) विशेषज्ञता सेवा प्रदान गर्दा सहयोगी सेवा बाहेक अन्य सेवामा एउटा कन्सल्ट्यान्ट अन्तर्गत कम्तिमा ४ जना मेडिकल अफिसरको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (६) आइ.सी.यु., एन.आइ.सी.यु. जस्ता सघन सेवा प्रदान गर्ने युनिटमा एकशैयाको अनुपातमा कम्तिमा एकजना स्टाफ नर्सको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (७) कुनैपनि निजी अस्पताल र नर्सिङ होमहरूमा पूरा समय र आंशिक समय काम गर्ने स्वास्थ्य प्राविधिक जनशक्तिको अनुपात कम्तिमा १:४ हुनु पर्नेछ ।
- (८) नेपाल सरकारको मान्यता प्राप्त गरी आफ्नै शिक्षण संस्था भएका अस्पताल भएमा आफ्ना विद्यार्थीहरूलाई प्रयोगात्मक अध्ययन गराउन प्रयोगात्मक अभ्यास सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गर्नु पर्नेछ ।
- (९) यस निर्देशिका बमोजिम स्थापना हुने प्रत्येक अस्पतालले कर्मचारी तथा आर्थिक प्रशासन विनियमावली स्वीकृत गरेको हुनु पर्नेछ ।

ग) भौतिक सुविधा व्यवस्थापन नीति

- (१) १०१ देखि १००० सम्म शैया हुने अस्पतालहरूको आफ्नै स्वामित्वमा भवन हुनु पर्नेछ । आफ्नै भवन नहुने अस्पतालहरूले घरजग्गा भाडामा लिनेदिने सम्बन्धी कम्तिमा ३० (तीस) वर्षको करार सम्झौता गरेको हुनु पर्नेछ । अन्य प्रयोजनमा प्रयोग हुनेगरी निर्माण भएका गैह्रअस्पताल मैत्री भवनमा अस्पताल स्थापना गर्न पाइने छैन ।
- (२) यस निर्देशिका अनुसार नयाँ स्वीकृति लिने अस्पतालले तोकिएको मापदण्ड पूरा गरेपछि मात्र अस्पताल संचालनको अनुमति प्राप्त गर्नेछन् । तर यस पूर्वस्वीकृति लिई संचालनमा रहेको तर भवन तथा अन्य भौतिक मापदण्ड पूरा गर्न नसकेका अस्पतालहरूले यो निर्देशिका जारी भएको ५ वर्षभित्रमा अनिवार्यरूपमा जग्गा तथा भवन लगायत सम्पूर्ण भौतिक सुविधा सम्बन्धी व्यवस्था निर्धारित मापदण्ड अनुसार मिलाएको हुनु पर्नेछ । अस्पताल स्थापना गर्नु पूर्व अनिवार्यरूपमा पूर्वाधार निर्माण स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।
- (३) अस्पतालमा आगलागीबाट बच्न आगो निभाउने उपयुक्त संयन्त्र जडान गरेको हुनु पर्नेछ । नयाँ अस्पताल भवन निर्माण गर्दा उपयुक्त भूकम्प प्रतिरोधात्मक प्रविधि अपनाइएको हुनु पर्नेछ र साथै आपत्कालीन निकासद्वारको समुचित व्यवस्था हुनु पर्नेछ । यस अघि आफ्नै भवन निर्माण भैसकेको अस्पतालहरूको हकमा उपयुक्त प्रविधि अपनाई Retrofitting हुनु पर्नेछ ।

- (४) कमन रुममा राखिएका नजिकका २ वटा शैयाको बीचको दूरी कम्तीमा ४ फिटको हुनु पर्नेछ, भने भित्तापट्टि राखिएको शैया भित्ताबाट कम्तीमा १ फिटको दूरीमा राख्नु पर्दछ ।
- (५) स्वास्थ्य संस्थाबाट उत्पन्न हुने सबै प्रकारका फोहोरमैलाको व्यवस्थापन तथा प्रदूषण नियन्त्रण सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था वातावरणीय संरक्षण ऐनले तोकेको मापदण्ड अनुसार मिलाउनु पर्नेछ । वातावरण सम्बन्धी अन्य व्यवस्थापन वातावरण सम्बन्धी नेपालको विद्यमान कानून बमोजिम हुनेछ ।
- (६) बालरोग तथा प्रसूति सेवा दिने अस्पताल, नर्सिङ होमहरूले आफ्नै अस्पतालमा इन्क्युवेशन सम्बन्धी उपयुक्त व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ ।

घ) गुणस्तर व्यवस्थापन नीति

- (१) अस्पतालमा विश्व स्वास्थ्य संगठनबाट निर्धारित मापदण्ड बमोजिमको संक्रमण नियन्त्रण (Infection Contol) कार्यक्रम नियमित रूपमा संचालन गर्नु पर्नेछ ।
- (२) अस्पतालको हरेक विभाग तथा इकाईको काम स्तरीय रूपले संचालन गर्न Standard Operating Manual तयार गरी लागू गर्नु पर्नेछ ।
- (३) विशेषज्ञ सेवा दिने अस्पतालमा सम्बन्धित विषयको विशेषज्ञ चिकित्सकको सुपरिवेक्षण र निगरानीमा मात्र उपचार गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (४) स्वीकृत सेवा बाहेक अन्य थप सेवा संचालन गर्न चाहेमा स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयबाट पुनः अनुमति प्राप्त गर्नु पर्नेछ । साथै, यस्तो सेवाको लागि पूर्णकालीन कन्सल्ट्यान्टबाट विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।
- (५) निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्था वा अस्पतालहरूको नियमित अनुगमन र मूल्यांकन स्वास्थ्य मन्त्रालय वा अन्तर्गत तोकिएको निकायबाट गराइनेछ ।
- (६) काठमाडौं उपत्यका बाहिर संचालित अस्पतालहरूको संचालन अनुमति पत्र नवीकरण गर्न सम्बन्धित जिल्ला स्वास्थ्य प्रमुख वा जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालयको सिफारिस पत्र समेत उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (७) तोकिएको गुणस्तरमा सेवा प्रवाह भए नभएको सम्बन्धमा स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले अस्पतालको नियमित अनुगमन गर्नेछ । यस्तो अनुगमनकर्ताले दिएको प्रतिवेदनको आधारमा गुणस्तर निश्चित गर्न मन्त्रालयले दिएको निर्देशन पालना नगर्ने संस्थालाई मन्त्रालयले कारवाही गर्नेछ ।

ङ) सूचना तथा अनुसन्धान व्यवस्थापन नीति

- (१) अस्पतालले उपलब्ध गराउने सेवा, त्यस्तो सेवा उपलब्ध गराउने विशेषज्ञ/चिकित्सक र निजहरूको योग्यता तथा सेवा शुल्कको विवरण सार्वजनिकरूपमा सबैले देख्ने, बुझ्ने गरी राखिएको हुनु पर्नेछ ।
- (२) अस्पतालहरूमा सार्वजनिक संचार सेवाको व्यवस्था हुनु पर्नेछ । आकस्मिक प्रयोजनको लागि प्रहरी, एम्बुलेन्स, दमकल संचार सेवा लगायतका आकस्मिक सेवाका टेलिफोन नम्बरहरू स्पष्ट देखिने गरी अस्पतालको परिसरमा राखिएको हुनु पर्नेछ ।
- (४) अस्पतालले आफ्नो प्रगति प्रतिवेदन नियमितरूपमा जिल्ला स्वास्थ्य/जनस्वास्थ्य कार्यालय मासिक र स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयमा वार्षिक पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (५) अस्पतालमा भएको मृत्युको कारणको पुनरावलोकन तथा विश्लेषण गरी हरेक बिरामीको मृत्युको छुट्टाछुट्टै प्रतिवेदन तयार गराएको हुनु पर्नेछ ।
- (६) रिसर्च सेन्टर नामाकरण हुने अस्पतालहरूले नेपाल स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषद् (NHRC) सँग समन्वय गरी विधिवतरूपमा वर्षमा कम्तीमा २ वटा स्तरीय अनुसन्धान पूरा गरेको हुनु पर्नेछ । तर, अनुगमन तथा मूल्यांकनका क्रममा यस्तो गरेको नपाइएमा मन्त्रालयले सम्बन्धित अस्पतालहरूलाई अनुसन्धान (रिसर्च सेन्टर) भनी दिइएको नाम हटाउन लगाउने छ ।

- (७) अस्पतालमा पुस्तकालयको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (८) प्रत्येक उपभोक्ताले संस्थाबाट प्राप्त गरेको स्वास्थ्य सेवाको सम्बन्धमा संस्थाप्रतिको अवधारणा खुल्ने गरी प्रश्नावली तयार गरी भर्न लगाई सो को अभिलेख राख्ने र देखिएका कमीकमजोरीहरू हल गर्नु पर्नेछ ।

च) निजी तथा गैरसरकारी अस्पताल तथा नर्सिङ्ग होम संचालन स्वीकृतिको लागि अनुसूची अनुसार आफ्नो लेटर-प्याडमा आवेदन फाराम भरी मन्त्रालयमा पेश गर्नुपर्नेछ । सो निवेदनसाथ निम्न लिखित कागजातहरू पेश गर्नुपर्नेछ :-

- (१) संस्था दर्ता प्रमाण पत्रको प्रतिलिपि
- (२) संस्थाको विधान / प्रवन्ध पत्र, नियमावली
- (३) पान दर्ता नम्बर प्रमाण पत्र
- (४) स्थापना गर्न लागिएको ठाउँमा अस्पताल आवश्यक छ भन्ने स्थानीय निकाय र जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालयको सिफारिस पत्र
- (५) वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदन (EIA Report) संचालन पूर्व पेश गर्नुपर्ने
- (६) अस्पतालको परियोजना खाका
- (७) अस्पतालमा काम गर्ने जनशक्ति सम्बन्धी नियमावली
- (८) अस्पतालको आर्थिक नियमावली
- (९) सेवा शुल्क विवरण, गरीब असहायलाई निश्चित प्रतिशत छुट दिने व्यवस्था खुलाउने
- (१०) जनशक्ति विवरण (प्रमाण पत्र, मञ्जुरीनामा, स्वीकृति पत्र आदि समेत)
- (११) प्रदान गरिने सेवाको विवरण
- (१२) मेडिकल उपकरणको विवरण (Refurbished , Ssecond hand) आयात गर्न नपाइने
- (१३) जग्गा/घरको स्वामित्व कायम
- (१४) लिजमा भए लिज सम्झौता समेत
- (१५) निर्माण हुने भवनको स्वीकृत नक्सा
- (१६) कर चुक्ता प्रमाण पत्र
- (१७) लेखापरीक्षण प्रतिवेदन (नवीकरण गर्दा)
- (१८) जिल्ला जनस्वास्थ्य नियमित (नवीकरण गर्दा) प्रतिवेदन पठाएको विवरण

भाग ३: अस्पतालका मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरू

विभिन्न शैया क्षमताका अस्पतालहरूको लागि आवश्यक न्यूनतम पूर्वाधार तथा मापदण्ड देहाय वमोजिम हुनेगरी दिइएको छ ।

३.१ सामान्य सेवासम्बन्धी अस्पतालका मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरू

(क) १०१ देखि २०० शैयासम्मका अस्पताल

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (१०१ देखि २०० शैया)	कैफियत
१	अस्पताल रहने स्थान (Location)	<ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य संस्था स्थापना गर्दा यसबाट वातावरणमा पर्नसक्ने सकारात्मक वा नकारात्मक प्रभावहरूका बारेमा विश्लेषण गरी वातावरणीय प्रभाव अध्ययन गरेको हुनुपर्ने । अस्पताल क्षेत्र धुवाँ, धुलो, गाडीको आवाज, हावा, फोहर, हल्लाखल्ला, खोला, नदी आदिको प्रदूषणबाट मुक्त भएको हुनुपर्ने । स्थान छनौट गर्दा अनिवार्यरूपमा भू-गर्भविद्को परामर्श लिएको हुनुपर्ने । अस्पताल रहने स्थान काठमाडौं उपत्यकाको हकमा चक्रपथ र अन्य स्थानहरूको हकमा नजिकको मुख्य सडकसँग २ लेनको पक्की सडकले जोडिएको हुनुपर्ने । अस्पतालसम्म जान र फर्कनको लागि सार्वजनिक यातायात (सार्वजनिक बस, माइक्रो, टेम्पो, ट्याक्सी) को पर्याप्त सुविधा भएको हुनुपर्ने । 	
२	अस्पताल रहने जग्गा र क्षेत्रफल (Land and area)	<p>क) जग्गा</p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पताल रहने जग्गा अस्पतालकै स्वामित्वमा रहनु पर्ने । सो नभएमा सम्बन्धित जग्गाधनीसँग कम्तिमा ३० वर्षको सम्झौता गरी जग्गा भाडामा लिएको हुनुपर्ने । अस्पताल कम्पाउन्ड पक्की पर्खालले घेरिएको हुनुपर्ने । अस्पताल कम्पाउण्डभित्र प्रवेश र प्रस्थान (भित्र जाने र बाहिर निस्कने) ढोका अलग अलग हुनुपर्ने । <p>ख) क्षेत्रफल</p> <ul style="list-style-type: none"> मल्टि-स्टोरी बिल्डिङ बनाउन सकिने गरी काठमाडौं उपत्यका र पहाडी क्षेत्रको लागि २० रोपनी र तराई तथा भित्री मधेस क्षेत्रका लागि ५ विघा क्षेत्रफल जग्गा भएको हुनुपर्ने । प्रतिशैया ७० वर्गमिटर (प्रतिक्षालय, प्रवेश मार्ग/कोरिडर, दर्ता कक्ष आदिसमेत) । काठमाडौं उपत्यका र पहाडी क्षेत्रको लागि १ रोपनी र तराई तथा भित्री मधेस क्षेत्रका लागि ४ कट्टा क्षेत्रफलको १ बगैँचा हुनुपर्ने र यस्तो बगैँचाको उचित व्यवस्थापन गर्ने प्रबन्ध मिलाएको हुनुपर्ने । 	शिक्षण अस्पताल को लागि ७५ वर्ग मिटर प्रति शैथ्या हुनुपर्ने
३	अस्पताल भवन (Building)	<p>क) नीति</p> <ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य संस्थाको भवन प्रचलित बिल्डिङ कोड अनुसार भएको हुनुपर्ने । भवन निर्माण गर्दा प्राकृतिक तथा मानव सृजित प्रकोप न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरेको हुनुपर्ने । अस्पतालका सबै भवनहरू नयाँ निर्माण गरिएका हुनुपर्ने । संचालनमा रहेका अस्पतालको क्षमता बिस्तार गर्ने योजना भएमा थप गर्नुपर्ने सबै संरचना नयाँ निर्माण भएको हुनु पर्दछ र पुराना संरचना जीर्ण अवस्थामा भएमा यसको बदलामा नयाँ संरचना निर्माण गर्नुपर्ने । <p>ख) निर्माण</p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालका हरेक कोठाहरूमा भ्यान्टिलेसनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (१०१ देखि २०० शैया)	कैफियत
		<ul style="list-style-type: none"> अस्पताल भवनको प्रत्येक तलामा पुग्नको लागि पर्याप्त मात्रामा Ramp (६ फिट चौडाईको) को व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक भवनमा आकस्मिक आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धी व्यवस्था मिलाइएको हुनुपर्ने । अस्पतालको प्रशासनिक भवन, ओ.पी.डी., प्रयोगशाला, वार्ड, औषधि पसल, क्यान्टिन, कर्मचारी आवासजस्ता भवनहरू भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाको लागि अलग-अलग भवन हुनुपर्ने । अस्पतालको प्यासेज/कोरिडर, शौचालय, लिफ्ट, क्यान्टिन, प्रतिकालय, सोधपुछजस्ता सामूहिक प्रयोजनका स्थलहरूले ओगटेको क्षेत्रफल अस्पतालको कुल क्षेत्रफलको ४० प्रतिशतसम्म हुनुपर्ने । अस्पतालका भवन तथा कक्षहरू बालमैत्री, समुदायमैत्री, अपांगमैत्री हुनुपर्ने । प्रत्येक क्लिनिक र वार्डमा धाराको र क्लिनिकल कोठाहरूमा एल्बो-ट्याबको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रशासनिक भवनमा मिटिङ हल, पुस्तकालय तथा अडिटोरियमको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पतालका प्रत्येक भवन तथा कोठाहरूमा व्हिलचेयर तथा ट्रिल जान सक्ने व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । वहिरंग, अन्तरंग, प्रयोगशाला, अपरेसन थिएटर र प्रशासनिक भवनजस्ता सेवाग्राही र विरामीले हिँडुल गर्नुपर्ने भवनहरूमा प्रतिभवन कमिमा एउटाका दरले लिफ्टको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । <p><u>ग) सेवा</u></p> <ul style="list-style-type: none"> व्हिलचेयर, ट्रिल, स्टेचरको पर्याप्त (प्रति ५ शैयाको लागि १ को अनुपातमा) व्यवस्था हुनुपर्ने, यस्ता सामग्री राख्ने ठाउँ र चलाउने मानिसको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक अन्तरंग सेवा भवनमा लिफ्टको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रतिशैयाको अनुपातमा १ जनाका दरले बस्न सक्ने गरी प्रतिकालयको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रतिकालयमा बस्ने कुर्सीको व्यवस्था हुनुपर्ने र सूचना-पाटी, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका लगायतका माध्यमबाट सूचना प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । <p><u>घ) प्रवेशद्वार तथा पार्किङ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> सवारी साधन अस्पताल प्रवेश गर्ने र बाहिर निस्कने अलगअलग प्रवेश र बहिर्गमन द्वार हुनुपर्ने । आपतकालीन सेवाका लागि प्रयोग हुने सवारी साधनहरू अस्पतालको आपतकालीन कक्ष र अन्य अत्यावश्यक ठाउँमा सहज रूपमा जान सक्ने गरी अलगगै बाटो र गेटको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । मानिस हिँड्ने बाटो र सवारी साधन गुड्ने सडक र यसको गेट अलगगै हुनुपर्ने । सेवाग्राही र अस्पताल कर्मचारीहरूले प्रयोग गर्ने सवारी साधन र एम्बुलेन्स दमकलजस्ता सवारी साधनका लागि अलग-अलग पार्किङको व्यवस्था हुनुपर्ने । प्रत्येक ३ शैयाको अनुपातमा १ गाडी पार्किङ ठाउँ हुनुपर्ने । 	
४	वहिरंग सेवा (Outdoor service)	<ul style="list-style-type: none"> अस्पतालबाट प्रदान हुने प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाका लागि ओ.पी.डी. सेवा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । सामान्यतया जनरल फिजिसियन, गाएनो, अर्थोपेडिक, इ.एन्.टी., न्यूरो, पेडियट्रिक, डर्मेटोलोजी, कार्डियोलोजी, ग्यास्ट्रोलोजीजस्ता सेवाको लागि 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (१०१ देखि २०० शैया)	कैफियत
		<p>ओ.पी.डी. कक्ष संचालन गर्नुपर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ओ.पी.डी. सेवाको लागि पर्याप्त भवनको व्यवस्था मिलाउनुपर्ने । विरामी चापको आधारमा ओ.पी.डी. कक्ष संचालन गर्नुपर्ने । 	
५	अन्तरंग सेवा (Indoor service)	<p><u>क) वार्ड</u></p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वार्डमा डाक्टरको ड्युटी रुम, पेन्ट्री (दराज, र्याक, खाना राख्ने ठाउँ आदि), आइसोलेसन रुम, ट्रिटमेण्ट रुम, शौचालय आदिको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । महिला र पुरुषको लागि अलग-अलग वार्डको व्यवस्था हुनुपर्ने । बच्चाको लागि अलग वार्ड हुनुपर्ने । सुत्केरीको लागि अलग वार्ड हुनुपर्ने । अब्जरभेसन वार्ड हुनुपर्ने । सर्वा रोगको लागि अलग-अलग वार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक वार्डमा ड्रेसिङ रुम, साइड ल्याबोरेटरी, TT Room, काउन्सिलिङ रुम आदिको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । सुत्केरी आमाहरूले बच्चालाई दूध खुवाउने र बच्चाहरूको लुगा फेर्ने प्रयोजनको लागि अलग कोठाको व्यवस्था हुनुपर्ने । अपांगहरूको व्यक्तिगत सरसफाई र लुगा फेर्ने प्रयोजनका लागि अलग कोठा हुनुपर्ने । <p><u>ख) वेड</u></p> <ul style="list-style-type: none"> क्याबिन, डिलक्सजस्ता निजी कक्षहरूको व्यवस्था हुनुपर्ने । यस्ता निजी कक्षहरू उपलब्ध वेड संख्याको कम्तिमा १० प्रतिशत हुनुपर्ने । एक जनरल वार्डमा अधिकतम ३० वेड हुनुपर्ने । प्रत्येक वार्डमा कम्तिमा १० प्रतिशत सिंगल र १५ प्रतिशत डबल वेड भएका कोठाहरू हुनुपर्ने । उपलब्ध कुल वेडहरू मध्ये कम्तिमा १० प्रतिशत वेडहरू एक्युट (तुरुन्तै असर गरिहाल्ने) रोगीहरूका लागि छुट्याउनु पर्ने । <p><u>ग) नर्सिङ स्टेशन</u></p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वार्डको लागि अलग-अलग नर्सिङ स्टेशन हुनुपर्ने । प्रत्येक नर्सिङ स्टेशनमा चेन्जिङ रुम, शौचालय, वाथरुम, नर्सिङ स्टोर, ड्युटी रुमको व्यवस्था गरिएको हुनुपर्ने । <p><u>घ) डेलिभरी कक्ष</u></p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक डेलिभरीको लागि अलग-अलग कोठाहरूको व्यवस्था हुनुपर्ने । यस्ता कोठाहरूमा अत्याच वाथरुम भएको हुनुपर्ने । ५० प्रतिशत लेबर रुम र प्रसूति कक्षमा कार्डियो-टोपोग्राफी मेशिन जडान भएको हुनुपर्ने । यस्तो प्रविधि अस्पतालको सूचना प्रविधिमा जोडिएको हुनुपर्ने । 	
६	संवेदनशील सेवा (Emergency, ICU, CCU, NICU)	<ul style="list-style-type: none"> चौबीसै घण्टा आकस्मिक सेवा दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । प्रति १०० वेडमा १० वेडका दरले आकस्मिक कक्षमा वेडहरू उपलब्ध हुनुपर्ने । कुल उपलब्ध वेडको ५ प्रतिशतको अनुपातमा इन्टेन्सिभ-केयर युनिट (आईसियु), क्रिटिकल-केयर युनिट (सिसियु) र नियोनेटल इन्टेन्सिभ केयर युनिट (एनईसियु) वेड व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (१०१ देखि २०० शैया)	कैफियत
		<ul style="list-style-type: none"> कम्तिमा ५ वटा भेन्टिलेटर भएको हुनुपर्ने । 	
७	अपरेशन थिएटर (Operation Theater)/ओ.टी.)	<ul style="list-style-type: none"> २०० वेडसम्म ३ वटा २ वटा अपरेशन थिएटरको लागि एउटा एनेस्थेसिक तयारी कक्षको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अपरेशन थिएटर स्वास-प्रश्वास तथा हिमोडाइनामिक युनिटसँग पहुँच भएको हुनुपर्ने । अक्सिजन सिलिन्डर पर्याप्त मात्रामा हुनुपर्ने । ओ.टी. वातानुकूलित भएको हुनुपर्ने । अत्यावश्यकिय सेवा तथा सामग्रीहरू उपलब्ध भएको हुनुपर्ने । अपरेशन थिएटरको बाहिर बिरामी कुरुवा बस्ने हल हुनुपर्ने । प्रत्येक ओ.टी.को लागि १५ वेड क्षमताको पोष्ट अपरेटिभ वार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । 	
८	एलाईड हेल्थ सेवा (Allied Health Service)	<p><u>क) प्याथोलोजी</u></p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक किसिमका परीक्षणको लागि प्रयोगशालाको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । क्लिनिकल केमेष्ट्री एनलाईजर, हेमाटोलोजी एनलाईजरजस्ता स्वचालित मेसिनहरू उपलब्ध भएको हुनुपर्ने । प्रयोगशाला परीक्षणको लागि कम्प्युटर प्रविधि प्रयोग गरी न्युमेट्रिक द्युब प्रणालीबाट नमुना संकलन र यसको प्रतिवेदन दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । थेरापेटिक औषधि अनुगमनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । माइक्रो-बायोलोजीसम्बन्धी प्रयोगशाला वातानुकूलित भएको हुनुपर्ने । नमुना संकलन, रिपोर्ट वितरण र सोधपुछको लागि अलग-अलग कोठाहरू भएको हुनुपर्ने । <p><u>ख) एक्स-रे</u></p> <ul style="list-style-type: none"> आवश्यकता अनुसार (विवरण अनुसूचीमा दिइएको छ) एक्स-रे मेसिनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । कम्तिमा १ वटा मोबाइल एक्सरे मेसिन हुनुपर्ने । <p><u>ग) इमेजिङ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> रेडियो डाइग्नोसिस, अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे फिल्म लोडिङ, अनलोडिङ तथा प्रोसेसिङ लगायतका इमेजिङ सेवा कक्षहरू ओ.पी.डी., ओ.टी. तथा वार्डहरूलाई समेत पायक पर्नेगरी संचालनमा ल्याएको हुनुपर्ने । यस्ता कोठाहरूमा प्रतिकालय, शौचालय, चेन्जिङ रुमको समेत व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । <p><u>घ) फिजियोथेरापी</u></p> <ul style="list-style-type: none"> कम्तिमा १ जना फिजियोथेरापिष्ट सहितको १ फिजियोथेरापी युनिट भएको हुनुपर्ने । महिला र पुरुषको लागि अलग-अलग शौचालयको व्यवस्था हुनुपर्ने । 	
९	आपतकालीन केयर युनिट (Emergency Care Unit)	<ul style="list-style-type: none"> शहरभित्रका पायक पर्ने स्थानमा आपतकालीन केयर-युनिट भएको हुनुपर्ने वा संचालनमा रहेका अस्पताल वा नर्सिङ होमसँग यस्तो सेवा प्रदान गर्ने सम्झौता भएको हुनुपर्ने । यस्तो युनिटमा आपतकालीन सहयोग गर्ने चिकित्सक र अत्यावश्यक सामग्रीहरू उपलब्ध भएको हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (१०१ देखि २०० शैया)	कैफियत
		<ul style="list-style-type: none"> यस्तो युनिटमा तत्काल आपतकालीन सेवा प्रदान गरी विस्तृत परीक्षण र औषधोपचारका लागि अस्पताल लैजाने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । 	
१०	विशेषज्ञ सेवा (Specialized Service)	<ul style="list-style-type: none"> कम्तिमा ३ किसिमका विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउने । प्रत्येक विशेषज्ञ क्लिनिकको आफ्नो अलगगै परीक्षण/उपचार कक्ष हुनुपर्ने (जस्तै मुटु रोगसम्बन्धी क्लिनिकको लागि इकोकार्डियोग्राफी कक्ष, छाती रोगसम्बन्धी क्लिनिकको लागि फोटोथेरापी कक्ष आदि । यस्ता कक्षहरू वातानुकूलित हुनुपर्ने । विशेषज्ञ चिकित्सकको सेवाको लागि अन्य स्वास्थ्य संस्था वा चिकित्सकहरूसँग सेवा प्रदान गर्ने सम्झौता भएको हुनुपर्ने । 	
११	औषधि पसल (Pharmacy)	<ul style="list-style-type: none"> विरामीको चाप अनुसार सेवा उपलब्ध गराउन सक्ने गरी औषधि पसलको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । वहिरंग र अन्तरंग सेवाको लागि व्यवस्थित औषधि पसलको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । १ जना फार्मसी स्नातक कर्मचारी औषधि पसलमा रही सेवा दिनुपर्ने । 	
१२	ब्लड बैंक (Blood Bank)	<ul style="list-style-type: none"> अस्पताल हातामा ब्लड बैंक भएमा राम्रो हुने । आपतकालीन सेवाको लागि रगत उपलब्ध गराउन कुनै ब्लड बैंक वा रेडक्रससँग सम्झौता भएको हुनुपर्ने । प्रचलित नियमको परिधिभित्र रही ब्लड बैंक संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । 	
१३	क्यान्टिन (Hospital Canteen)	<ul style="list-style-type: none"> कम्तिमा १ क्यान्टिनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । क्यान्टिनमा खाना पकाउने (किचन) र खाना खाने ठाउँ (डाइनिङ) अलग-अलग भएको हुनुपर्ने । भाँडा धुने ठाउँ खाना खाने ठाउँभन्दा अलगगै भएको हुनुपर्ने । सेवाग्राहीले हात धुने धारा अलगगै हुनुपर्ने । खाना लैजाने ट्रलीहरू पर्याप्त मात्रामा हुनुपर्ने । विरामीलाई खाना पुर्याउने व्यवस्था हुनुपर्ने । विरामीहरूलाई खाना लैजाने भाँडा सफा र ढक्नी भएको हुनुपर्ने । रेफ्रिजेरेटर भएको हुनुपर्ने । कलवेलको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । क्यान्टिनको स्टोर हुनुपर्ने । 	
१४	एम्बुलेन्स, शव वाहन तथा दमकल (Ambulance, mortuary Van and fire brigade)	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक ५० वेडको अनुपातमा १ एम्बुलेन्स हुनुपर्ने । प्रत्येक १०० वेडको अनुपातमा २ शव वाहन । आपतकालीन अवस्थाको लागि एम्बुलेन्स सेवा प्रदान गर्न अन्य सेवाप्रदायकसँग सम्बन्ध विकास भएको हुनुपर्ने । दमकल (अग्नि नियन्त्रक) सेवा प्रदान गर्ने निकायसँग सेवा प्रदान गर्ने सम्झौता भएको हुनुपर्ने । आपतकालीन अग्नि नियन्त्रणको लागि प्रत्येक तलामा अग्नि नियन्त्रण सिलिण्डरको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । एम्बुलेन्स सेवा, स्वास्थ्य मन्त्रालयको एम्बुलेन्स नीति बमोजिम संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । 	
१५	शव गृह (Mortuary)	<ul style="list-style-type: none"> अस्पतालमा रहेका विरामी तथा अन्य सेवाग्राहीहरूले थाहा नपाउने गरी लास लैजान सकिने गरी अलगगै शवगृह र सो को लागि सवारी साधनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । शवगृह अस्पताल कम्पाउण्डभित्र तर सजिलै देख्न नसकिने एकान्त स्थानमा 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (१०१ देखि २०० शैया)	कैफियत
		हुनपर्ने । • प्रति १०० वेडको लागि २ वटा लास राख्न सकिने शव गृहको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने ।	
१६	फोहरमैला व्यवस्थापन (Waste Management)	<ul style="list-style-type: none"> • फोहर जलाउने स्थान र साल फ्याँक्न प्लासिन्टा-डिस्पोजल सेवाको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । • अस्पतालले उचित सरसफाईको व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । • ढल सुविधा भएको हुनुपर्ने । • महिला र पुरुष शौचालय अलग-अलग हुनुपर्ने । • शौचालयमा चौबीसै घण्टा पानी आपूर्ति भएको हुनुपर्ने । • सामान्य उपचार सेवामा आउने विरामी र सेवाग्राहीको लागि पर्याप्त शौचालयको व्यवस्था हुनुपर्ने । • शौचालय बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री हुनुपर्ने । • शौचालयमा साबुनको व्यवस्था हुनुपर्ने । 	
१७	सूचना संप्रेषण (Information Dissemination)	<ul style="list-style-type: none"> • आधुनिक सूचना प्रविधिसँग आवद्ध भइ अस्पताल सूचना केन्द्रको स्थापना भएको हुनुपर्ने । • अस्पताल प्रवेश गर्नासाथ अस्पतालको ले-आउट देखिने नक्साद्वारा कुन सेवा कुन ठाउँमा प्राप्त गर्न सकिन्छ भन्ने देखिने व्यवस्था हुनुपर्ने । • अस्पताल कर्मचारीहरूलाई आपतकालीन व्यवस्थापनको नियमित तालिम उपलब्ध गराउने । • सूचना-पाटी, टि.भि.स्क्रीन, वेबसाइट, ब्रोसियरजस्ता माध्यमबाट स्वास्थ्य सम्बन्धी जानकारी र अस्पतालबाट प्रदान गरिने सेवा र यसको लागि आवश्यक शुल्क सम्बन्धी जानकारी समेत दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । • प्रयोगशालाबाट सेवाग्राहीहरूले पाउनुपर्ने सूचना व्यवस्थितरूपले प्रदान गर्न यस्तो सूचना प्रणालीलाई अस्पतालको सूचना प्रणालीसँग आवद्ध गरेको हुनुपर्ने । • वार्ड तथा अन्य सम्बेदनशील कोठाहरू जस्तै लेबर-रुम, डेलिभरी-रुम, आइसीयु, सीसीयु, अपरेशन थिएटर, आपतकालीन कक्षमा शीघ्र सूचना दिने पद्धति स्थापना भएको हुनुपर्ने । • मन्त्रालयले निर्धारण गरेको HMIS फर्मेटमा वार्षिकरूपमा सम्बन्धित जिल्लाको जिल्ला स्वास्थ्य/जनस्वास्थ्य कार्यालयमा रिपोर्टिङ्ग गर्नुपर्ने । • सूचना व्यवस्थापन गर्ने कर्मचारीलाई सम्बन्धित जिल्ला स्वास्थ्य/जनस्वास्थ्य कार्यालयबाट तालिमको व्यवस्था गराउने । 	
१८	व्यवस्थापन (Hospital Management)	<p>क) सोधपुछ कक्ष</p> <ul style="list-style-type: none"> • सेवाग्राहीहरूको सुविधाको लागि कम्तिमा २ जना कर्मचारी सहितको सोधपुछ कक्ष हुनुपर्ने । <p>ख) पानी वितरण</p> <ul style="list-style-type: none"> • अस्पतालमा २४सै घण्टा पानी आउने व्यवस्था हुनुपर्ने । • शुद्ध पिउने पानीको आपूर्ति हुनुपर्ने । • विरामीको लागि आवश्यक पिउने तातो पानी चौबीसै घण्टा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । • क्लिनिक, नर्सिङ्ग कक्ष, विरामीको कोठा, अपरेशन थिएटर र आपतकालीन कक्षहरूमा पानी आपूर्तिको वैकल्पिक व्यवस्था समेत भएको हुनुपर्ने । <p>ग) विद्युत आपूर्ति</p> <ul style="list-style-type: none"> • अस्पताल क्षेत्रभित्र र सबै भवन तथा कोठाहरूमा चौबीसै घण्टा विद्युत आपूर्ति 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (१०१ देखि २०० शैया)	कैफियत
		<p>हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> लोडसेडिङको समयमा विद्युत आपूर्ति गर्न अटोमेटिक जेनेरेटर सिष्टम स्थापना गरेको हुनुपर्ने । ओ.टी., आईसियु, सिसियु, इमर्जेन्सी कक्ष लगायतका संवेदनशील कक्षहरूमा आपतकालीन विद्युत व्याक-अप सिष्टम राखेको हुनुपर्ने । <p><u>घ) टेलिफोन</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पताल हाताभित्र सःशुल्क टेलिफोन सेवा उपलब्ध हुनुपर्ने । कलवेल तथा टेलिफोन इन्टरकमको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अन्य अस्पताल, दमकल, प्रहरी, ब्लड बैंक, रेडक्रसजस्ता निकायको फोन लिफ्ट अद्यावधिक गरी सबैले देख्ने ठाउँमा राख्ने । <p><u>ङ) औजार उपकरण व्यवस्थापन</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालले खरिद गर्ने उपकरण तथा औजारहरू अन्तराष्ट्रिय (WHO) गुणस्तर वमोजिम हुनुपर्ने । सेकेण्डह्याण्ड र रिफर्बिसिड भएको औजार तथा उपकरणहरू खरिद गर्न नमिल्ने । अस्पतालमा प्रयोग हुने औजार उपकरण, मेसिन लगायतका विद्युतीय उपकरण र विद्युत तथा अन्य इलेक्ट्रोनिक उपकरणहरूको आवश्यक मर्मतसंभारका लागि प्राविधिक सेवा प्राप्त गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । <p><u>च) विरामी कुरुवा घर</u></p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक कोठामा प्रतिविरामी १ जनाका दरले विरामी कुरुवा बस्न सक्ने व्यवस्था हुनुपर्ने । <p><u>छ) अस्पताल लण्डी</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालमा प्रयोग हुने एप्रोन, पन्जा, टोपी, जुता, तन्ना, तकिया, खोल, रुमालजस्ता लुगा कपडा धुनको लागि लण्डीको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पताल भर्ना भएका विरामीको लुगा धुनको लागि लण्डीको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । विरामीको कपाल तथा दाढी काट्ने, कपाल मिलाउने र सरसफाई गर्ने प्रयोजनको लागि हजामसम्बन्धी सेवा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । <p><u>ज) स्टोर</u></p> <ul style="list-style-type: none"> आपतकालीन अवस्थामा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । यस्तो स्टोरमा कम्तिमा १ महिनाको लागि अत्यावश्यक सामग्री स्टक राख्ने व्यवस्था हुनुपर्ने । अस्पतालको लागि आवश्यक नियमित औजार, उपकरण तथा औषधिको लागि अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । अस्पतालको लागि आवश्यक लुगा, कपडा तथा सरसफाईका सामग्रीहरूको लागि अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । बगैँचाको लागि आवश्यक औजार तथा सामग्री भण्डारण गर्ने अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । <p><u>झ) सुरक्षा व्यवस्था</u></p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक समय पर्याप्त सुरक्षा गार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने (सुरक्षा गार्ड सम्बन्धी 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (१०१ देखि २०० शैया)	कैफियत
		<p>विवरण अनुसूचीमा दिइएको छ) ।</p> <ul style="list-style-type: none"> आपतकालीन अवस्थाको लागि तत्काल सेवा प्रदान गर्न राज्यका सुरक्षा निकायसँग सम्बन्ध कायम गरिएको हुनुपर्ने । <p>त्र) जनशक्ति विकास योजना</p> <ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य संस्थाको संगठन तथा जनशक्ति विकास योजना निर्माण भएको हुनुपर्ने । अस्पताल व्यवस्थापक, प्रशासक, चिकित्सक, प्यारामेडिकल, नर्सिङ्ग, प्राविधिक, सहयोगी कर्मचारी र एटेन्डेन्टहरूको उचित व्यवस्थापन भएको हुनुपर्ने (कर्मचारी सम्बन्धी विवरण अनुसूची १ मा दिइएको छ) । 	

(ख) २०१ देखि ३०० शैयासम्मका अस्पताल

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (२०१ देखि ३०० शैया)	कैफियत
१	अस्पताल रहने स्थान (Location)	<ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य संस्था स्थापना गर्दा यसबाट वातावरणमा पर्नसक्ने सकारात्मक वा नकारात्मक प्रभावहरूका बारेमा विश्लेषण गरी वातावरणीय प्रभाव अध्ययन गरेको हुनुपर्ने । अस्पताल क्षेत्र धुवाँ, धुलो, गाडीको आवाज, हावा, फोहर, हल्लाखल्ला, खोला, नदी आदिको प्रदुषणबाट मुक्त भएको हुनुपर्ने । स्थान छनौट गर्दा अनिवार्यरूपमा भू-गर्भविद्को परामर्श लिएको हुनुपर्ने । अस्पताल रहने स्थान काठमाडौं उपत्यकाको हकमा चक्रपथबाट १ कि.मि. बाहिर हुनुपर्ने र चक्रपथसँग २ लेनको पक्की सडकले जोडिएको हुनुपर्ने र अन्य स्थानहरूको हकमा नजिकको मुख्य सडकसँग २ लेनको पक्की सडकले जोडिएको हुनुपर्ने । अस्पतालसम्म जान र फर्कनको लागि सार्वजनिक यातायात (सार्वजनिक बस, माइक्रो, टेम्पु, ट्याक्सी) को पर्याप्त सुविधा भएको हुनुपर्ने । अस्पतालका शहरी क्षेत्रमा भएका आपतकालीन केयर युनिटहरू अस्पतालसँग पक्की सडकले जोडिएको हुनुपर्ने । 	
२	अस्पताल रहने जग्गा र क्षेत्रफल (Land and area)	<p>क) जग्गा</p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पताल रहने जग्गा अस्पतालकै स्वामित्वमा रहनु पर्ने । सो नभएमा सम्बन्धित जग्गाधनीसँग कम्तिमा ३० वर्षको सम्झौता गरी जग्गा भाडामा लिएको हुनुपर्ने । अस्पताल कम्पाउन्ड पक्की पर्खालले घेरिएको हुनुपर्ने । अस्पताल कम्पाउन्डभित्र प्रवेश र प्रस्थान (भित्र जाने र बाहिर निस्कने) ढोका अलग-अलग हुनुपर्ने । नर्स आवास, डाक्टर र सुरक्षा कर्मीहरू बस्ने घरको कम्पाउन्ड पनि पक्की पर्खालले घेरिएको हुनुपर्ने । <p>ख) क्षेत्रफल</p> <ul style="list-style-type: none"> मल्टि-स्टोरी बिल्डिङ बनाउन सकिने गरी काठमाडौं उपत्यका र पहाडी क्षेत्रको लागि ३० रोपनी र तराई तथा भित्री मधेस क्षेत्रका लागि ६ विघा क्षेत्रफल जग्गा भएको हुनुपर्ने । प्रतिशैया ७० वर्गमिटर (प्रतिक्षालय, प्रवेश मार्ग/कोरिडोर, दर्ता कक्ष आदिसमेत) । काठमाडौं उपत्यका र पहाडी क्षेत्रको लागि २ रोपनी र तराई तथा भित्री मधेस क्षेत्रका लागि ८ कठ्ठा क्षेत्रफलको १ बगैँचा हुनुपर्ने र यस्तो बगैँचाको उचित व्यवस्थापन गर्ने प्रबन्ध मिलाएको हुनुपर्ने । 	शिक्षण अस्पतालको लागि ७५ वर्गमिटर प्रतिशैया हुनुपर्ने
३	अस्पताल भवन (Building)	<p>क) नीति</p> <ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य संस्थाको भवन प्रचलित बिल्डिङ कोड अनुसार भएको हुनुपर्ने । भवन निर्माण गर्दा प्राकृतिक तथा मानव सृजित प्रकोप न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरेको हुनुपर्ने । अस्पतालका सबै भवनहरू नयाँ निर्माण गरिएका हुनुपर्ने । संचालनमा रहेका अस्पतालको क्षमता विस्तार गर्ने योजना भएमा थप गर्नुपर्ने सबै संरचना नयाँ निर्माण भएको हुनु पर्दछ र पुराना संरचना जीर्ण अवस्थामा भएमा यसको बदलामा नयाँ संरचना निर्माण गर्नुपर्ने । <p>ख) निर्माण</p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालका हरेक कोठाहरूमा भ्यान्टिलेसनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पतालका कोठाहरू वातानुकूलित भएको हुनुपर्ने । अस्पताल भवनको प्रत्येक तलामा पुग्नको लागि पर्याप्त मात्रामा Ramp (६ फिट 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (२०१ देखि ३०० शैया)	कैफियत
		<p>चौडाईको) को व्यवस्था भएको हुनुपर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक भवनमा आकस्मिक आगलागी नियन्त्रणसम्बन्धी व्यवस्था मिलाइएको हुनुपर्ने । अस्पतालको प्रशासनिक भवन, ओ.पी.डी., प्रयोगशाला, वार्ड, औषधि पसल, क्यान्टिन, कर्मचारी आवासजस्ता भवनहरू अलग-अलग निर्माण भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाको लागि अलग-अलग भवन हुनुपर्ने । अस्पतालको प्यासेज/कोरिडर, शौचालय, लिफ्ट, क्यान्टिन, प्रतिकक्षालय, सोधपुछजस्ता सामूहिक प्रयोजनका स्थलहरूले ओगटेको क्षेत्रफल अस्पतालको कुल क्षेत्रफलको अधिकतम् ५५ प्रतिशतसम्म हुनुपर्ने । अस्पतालका भवन तथा कक्षहरू बालमैत्री, समुदायमैत्री, अपांगमैत्री हुनुपर्ने । अस्पतालका प्रत्येक कोठाहरूमा घाम लाग्ने र भ्याल भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक क्लिनिक र वार्डमा धाराको र क्लिनिकल कोठाहरूमा एल्बो-ट्याबको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रशासनिक भवनमा मिटिङ हल तथा अडिटोरियमको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पतालका प्रत्येक भवन तथा कोठाहरूमा व्हिलचेयर तथा टूली जानसक्ने व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । वहिरंग, अन्तरंग, प्रयोगशाला, अपरेसन थिएटर र प्रशासनिक भवनजस्ता सेवाग्राही र विरामीले हिँडडुल गर्नुपर्ने भनवनहरूमा प्रतिभवन कम्तिमा एउटाका दरले लिफ्टको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । <p>ग) सेवा</p> <ul style="list-style-type: none"> व्हिलचेयर, टूली, स्टेचरको पर्याप्त व्यवस्था हुनुपर्ने (प्रति ५ शैयाको लागि १ को अनुपातमा) यस्ता सामग्री राख्ने ठाउँ र चलाउने मानिसको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक भवनमा लिफ्टको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रतिशैयाको अनुपातमा २ जनाका दरले बस्न सक्ने गरी प्रतिकक्षालयको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रतिकक्षालयमा बस्ने कुर्सीको व्यवस्था हुनुपर्ने र सूचना-पाटी, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका लगायतका माध्यमबाट सूचना प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । <p>घ) प्रवेशद्वार तथा पार्किङ्ग</p> <ul style="list-style-type: none"> सवारी साधन अस्पताल प्रवेश गर्ने र बाहिर निस्कने अलग-अलग प्रवेश र बहिर्गमन द्वार हुनुपर्ने । आपतकालीन सेवाका लागि प्रयोग हुने सवारी साधनहरू अस्पतालको आपतकालीन कक्ष र अन्य अत्यावश्यक ठाउँमा सहजरूपमा जानसक्ने गरी अलग्गै बाटो र गेटको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । मानिस हिँड्ने बाटो र सवारी साधन गुड्ने सडक र यसको गेट अलग्गै हुनुपर्ने । सेवाग्राही र अस्पताल कर्मचारीहरूले प्रयोग गर्ने सवारी साधन र एम्बुलेन्स दमकलजस्ता सवारी साधनका लागि अलग-अलग पार्किङ्गको व्यवस्था हुनुपर्ने । प्रत्येक ३ शैयाको अनुपातमा १ गाडी पार्किङ्ग ठाउँ हुनुपर्ने । 	
४	वहिरंग सेवा (Outdoor service)	<ul style="list-style-type: none"> अस्पतालबाट प्रदान हुने प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाका लागि ओ.पी.डी. सेवा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । सामान्यतया जनरल फिजिसियन, गाइनो, अर्थोपेडिक, इएन्टी, न्यूरो, पेडियाट्रिक, डर्मेटोलोजी, कार्डियोलोजी, ग्यास्ट्रोलोजीजस्ता सेवाको लागि ओ.पी.डी. कक्ष संचालन गर्नुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (२०१ देखि ३०० शैया)	कैफियत
		<ul style="list-style-type: none"> ओ.पी.डी. सेवाको लागि पर्याप्त भवनको व्यवस्था मिलाउनु पर्ने । विरामी चापको आधारमा ओ.पी.डी. कक्ष संचालन गर्नुपर्ने । 	
५	अन्तरंग सेवा (Indoor service)	<p><u>क) वार्ड</u></p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वार्डमा डाक्टरको ड्युटी रुम, पेन्ट्र (दराज, रयाक, खाना राख्ने ठाउँ आदि), आइसोलेसन रुम, ट्रिटमेण्ट रुम, शौचालय आदिको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । महिला र पुरुषको लागि अलग-अलग वार्डको व्यवस्था हुनुपर्ने । बच्चाको लागि अलग वार्ड हुनुपर्ने । सुत्केरीको लागि अलग वार्ड हुनुपर्ने । अब्जरभेसन वार्ड हुनुपर्ने । सरुवा रोगको लागि अलग-अलग वार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक वार्डमा ड्रेसिङ रुम, साइड लेवोरेटोरी, इन्जेक्सन रुम, काउन्सिलिङ रुम आदिको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । सुत्केरी आमाहले बच्चालाई दूध खुवाउने र बच्चाहरूको लुगा फेर्ने प्रयोजनको लागि अलग कोठाको व्यवस्था हुनुपर्ने । अपांगहरूको व्यक्तिगत सरसफाई र लुगा फेर्ने प्रयोजनका लागि अलग कोठा हुनुपर्ने । <p><u>ख) वेड</u></p> <ul style="list-style-type: none"> क्याबिन, डिलक्सजस्ता निजी कक्षहरूको व्यवस्था हुनुपर्ने । यस्ता निजी कक्षहरू उपलब्ध वेड संख्याको १० प्रतिशतसम्म हुनुपर्ने । एक जनरल वार्डमा अधिकतम ४५ वेड हुनुपर्ने । प्रत्येक कमन रुममा ६ वेडभन्दा बढी हुनु नहुने । प्रत्येक वार्डमा कमिमा १० प्रतिशत सिंगल र १५ प्रतिशत डबल वेड भएका कोठाहरू हुनुपर्ने । उपलब्ध कुल वेडहरूमध्ये कमिमा २५ प्रतिशत वेडहरू एक्युट (तुरुन्तै असर गरिहाल्ने) रोगीहरूका लागि छुट्याउनु पर्ने । <p><u>ग) नर्सिङ स्टेशन</u></p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वार्डको लागि अलग-अलग नर्सिङ स्टेशन हुनुपर्ने । प्रत्येक नर्सिङ स्टेशनमा चेन्जिङ रुम, शौचालय, बाथरुम, नर्सिङ स्टोर, ड्युटी रुमको व्यवस्था गरिएको हुनुपर्ने । <p><u>घ) डेलिभरी कक्ष</u></p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक डेलिभरीको लागि अलग-अलग कोठाहरूको व्यवस्था हुनुपर्ने । यस्ता कोठाहरूमा अट्याच-बाथरुम भएको हुनुपर्ने । ५० प्रतिशत लेबर रुम र प्रसूति कक्षमा कार्डियोटोपोग्राफी मेशिन जडान भएको हुनुपर्ने । यस्तो प्रविधि अस्पतालको सूचना प्रविधिमा जोडिएको हुनुपर्ने । 	
६	संवेदनशील सेवा (Emergency, ICU, CCU, NICU)	<ul style="list-style-type: none"> चौबीसै घण्टा आकस्मिक सेवा दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । प्रति १०० वेडमा १० वेडका दरले आकस्मिक कक्षमा वेडहरू उपलब्ध हुनुपर्ने । ट्रोमा-सेन्टरको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । कुल उपलब्ध वेडको ५ प्रतिशतको अनुपातमा इन्टेन्सिभ केयर युनिट (आईसियु), क्रिटिकल केयर युनिट (सिसियु) र नियोनेटल इन्टेन्सिभ केयर युनिट (एनईसियु) वेड व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (२०१ देखि ३०० शैया)	कैफियत
		<ul style="list-style-type: none"> कम्तिमा ५ वटा भेन्टिलेटर भएको हुनुपर्ने । 	
७	अपरेशन थिएटर (Operation Theater) / ओ.टी.)	<ul style="list-style-type: none"> २०१ देखि ३०० बेडसम्म ३ वटा २ वटा अपरेशन थिएटरको लागि एउटा एनेस्थेसिक तयारी कक्षको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अपरेशन थिएटर स्वासप्रस्वास तथा हिमोडाइनामिक युनिटसँग पहुँच भएको हुनुपर्ने । अक्सिजन सिलिन्डर पर्याप्त मात्रामा हुनुपर्ने । ओ.टी. वातानुकूलित भएको हुनुपर्ने । अत्यावश्यकीय सेवा तथा सामग्रीहरू उपलब्ध भएको हुनुपर्ने । अपरेशन थिएटरको बाहिर विरामी कुरुवा बस्ने हल हुनुपर्ने । प्रत्येक ओ.टी.को लागि २० बेड क्षमताको पोष्ट अपरेटिभ वार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । 	
८	एलाईड हेल्थ सेवा (Allied Health Service)	<p><u>क) प्याथोलोजी</u></p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक किसिमका परीक्षणको लागि प्रयोगशालाको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । क्लिनिकल केमेष्ट्री एनलाईजर, हेमाटोलोजी एनलाईजरजस्ता स्वचालित मेसिनहरू उपलब्ध भएको हुनुपर्ने । एन्टीनेटल, न्युरोलोजी र नेफ्रोलोजीजस्ता विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिकहरूमा डिप्सटिकजस्ता परीक्षण गर्ने हुनुपर्ने । प्रयोगशाला परीक्षणको लागि कम्प्युटर प्रविधि प्रयोग गरी न्यूमेट्रिक द्युब प्रणालीबाट नमुना संकलन र यसको प्रतिवेदन दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । थेरापेटिक औषधि अनुगमनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । माइक्रोबायोलोजी सम्बन्धी प्रयोगशाला वातानुकूलित भएको हुनुपर्ने । नमुना संकलन, रिपोर्ट वितरण र सोधपुछको लागि अलग-अलग कोठाहरू भएको हुनुपर्ने । <p><u>ख) एक्सरे</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अवश्यकता अनुसार एक्सरे मेसिनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने (विवरण अनुसूचीमा दिइएको छ) । कम्तिमा १ वटा मोबाइल एक्सरे मेसिन हुनुपर्ने । <p><u>ग) इमेजिङ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> रेडियो डाइग्नोसिस, अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे फिल्म लोडिङ, अनलोडिङ तथा प्रोसेसिङ लगायतका इमेजिङ सेवा कक्षहरू ओ.पी.डी., ओ.टी. तथा वार्डहरूलाई समेत पाएक पर्ने गरी संचालनमा ल्याएको हुनुपर्ने । यस्ता कोठाहरूमा प्रतिकालय, शौचालय, चेन्जिङ रुमको समेत व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । <p><u>घ) फिजियोथेरापी</u></p> <ul style="list-style-type: none"> कम्तिमा २ जना फिजियोथेरापिष्ट सहितको १ फिजियोथेरापी युनिट भएको हुनुपर्ने । महिला र पुरुषको लागि अलग-अलग शौचालयको व्यवस्था हुनुपर्ने । 	
९	आपतकालीन केयर युनिट (Emergency Care Unit)	<ul style="list-style-type: none"> शहरभित्रका पाएक पर्ने स्थानहरूमा कम्तिमा १ वटा आपतकालीन केयर युनिट भएको हुनुपर्ने वा संचालनमा रहेका अस्पताल वा नर्सिङ होमसँग यस्तो सेवा प्रदान गर्ने सम्झौता भएको हुनुपर्ने । यस्तो युनिटमा आपतकालीन सहयोग गर्ने चिकित्सक र अत्यावश्यक सामग्रीहरू उपलब्ध भएको हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (२०१ देखि ३०० शैया)	कैफियत
		<ul style="list-style-type: none"> यस्तो युनिटमा तत्काल आपतकालीन सेवा प्रदान गरी विस्तृत परीक्षण र औषधोपचारका लागि अस्पताल लैजाने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । 	
१०	विशेषज्ञ सेवा (Specialized service)	<ul style="list-style-type: none"> ४ किसिमका विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउने । प्रत्येक विशेषज्ञ क्लिनिकको आफ्नो अलगगै परीक्षण/उपचार कक्ष हुनुपर्ने (जस्तै: मुटुरोगसम्बन्धी क्लिनिकको लागि ईकोकार्डियोग्राफी कक्ष, छालारोगसम्बन्धी क्लिनिकको लागि फोटोथेरापी कक्ष आदि । यस्ता कक्षहरू वातानुकूलित हुनुपर्ने । विशेषज्ञ चिकित्सकको सेवाको लागि अन्य स्वास्थ्य संस्था वा चिकित्सकहरूसँग सेवा प्रदान गर्ने सम्झौता भएको हुनुपर्ने । 	
११	औषधि पसल (Pharmacy)	<ul style="list-style-type: none"> विरामीको चाप अनुसार सेवा उपलब्ध गराउन सक्ने गरी औषधि पसलको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । वहिरंग र अन्तरंग सेवाको लागि अलग-अलग औषधि पसलको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । १ जना फार्मसी स्नातक कर्मचारी औषधि पसलमा रही सेवा दिनुपर्ने । 	
१२	ब्लड बैंक (Blood Bank)	<ul style="list-style-type: none"> अस्पताल हातामा ब्लड बैंक हुनुपर्ने । आपतकालीन सेवाको लागि रगत उपलब्ध गराउन कुनै ब्लड बैंक वा रेडक्रससँग सम्झौता भएको हुनुपर्ने । प्रचलित नियमको परिधिभित्र रही ब्लड बैंक संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । 	
१३	क्यान्टिन (Hospital canteen)	<ul style="list-style-type: none"> कम्तिमा १ क्यान्टिनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । क्यान्टिनमा खाना पकाउने (किचन) र खाना खाने ठाउँ (डाईनिङ) अलग-अलग भएको हुनुपर्ने । भाँडा धुने ठाउँ खाना खाने ठाउँभन्दा अलगगै भएको हुनुपर्ने । सेवाग्राहीले हात धुने धारा अलगगै हुनुपर्ने । खाना लैजाने ट्रलीहरू पर्याप्त मात्रामा हुनुपर्ने । विरामीलाई खाना पुऱ्याउने व्यवस्था हुनुपर्ने । विरामीहरूलाई खाना लैजाने भाँडा सफा र ढक्नी भएको हुनुपर्ने । रेफ्रिजेरेटर भएको हुनुपर्ने । कलवेलको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । क्यान्टिनको स्टोर हुनुपर्ने । 	
१४	एम्बुलेन्स, शव वाहन तथा दमकल (Ambulance, Mortuary Van and Fire Brigade)	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक ५० वेडको अनुपातमा १ एम्बुलेन्स हुनुपर्ने । प्रत्येक १०० वेडको अनुपातमा २ शव वाहन । आपतकालीन अवस्थाको लागि एम्बुलेन्स सेवा प्रदान गर्न अन्य सेवाप्रदायकसँग सम्बन्ध विकास भएको हुनुपर्ने । दमकल (अग्नि नियन्त्रक) सेवा प्रदान गर्ने निकायसँग सेवा प्रदान गर्ने सम्झौता भएको हुनुपर्ने । आपतकालीन अग्नि नियन्त्रणको लागि प्रत्येक तलामा अग्नि नियन्त्रण सिलिण्डरको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । 	
१५	शवगृह (Mortuary)	<ul style="list-style-type: none"> अस्पतालमा रहेका विरामी तथा अन्य सेवाग्राहीहरूले थाहा नपाउने गरी लास लैजान सकिने गरी अलगगै शवगृह र सो को लागि सवारी साधनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । शवगृह अस्पताल कम्पाउण्डभित्र तर सजिलै देख्न नसकिने एकान्त स्थानमा हुनुपर्ने । प्रति १०० वेडको लागि २ वटा लास राख्न सकिने शवगृहको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (२०१ देखि ३०० शैया)	कैफियत
१६	फोहरमैला व्यवस्थापन (Waste Management)	<ul style="list-style-type: none"> फोहर जलाउन इन्सिनेरेटर, साल फ्याक्न प्लासिन्टा डिस्पोजल सेवाको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पतालले उचित सरसफाईको व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । ढल सुविधा भएको हुनुपर्ने । महिला र पुरुष शौचालय अलग-अलग हुनुपर्ने । शौचालयमा चौबीसै घण्टा पानी आपूर्ति भएको हुनुपर्ने । सामान्य उपचार सेवामा आउने बिरामी र सेवाग्राहीको लागि पर्याप्त शौचालयको व्यवस्था हुनुपर्ने । शौचालय बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री हुनुपर्ने । शौचालयमा साबुनको व्यवस्था हुनुपर्ने । 	
१७	सूचना संप्रेषण (Information dissemination)	<ul style="list-style-type: none"> आधुनिक सूचना प्रविधिसँग आवद्ध भै अस्पताल सूचना केन्द्रको स्थापना भएको हुनुपर्ने । अस्पताल प्रवेश गर्नासाथ अस्पतालको लेआउट देखिने नक्साद्वारा कुन सेवा कुन ठाउँमा प्राप्त गर्न सकिन्छ भन्ने देखिने व्यवस्था हुनुपर्ने । अस्पताल कर्मचारीहरूलाई आपतकालीन व्यवस्थापनको नियमित तालिम उपलब्ध गराउने । सूचना-पाटी, टि.भि. स्क्रिन, वेभसाइट, ब्रोसियरजस्ता माध्यमबाट स्वास्थ्यसम्बन्धी जानकारी र अस्पतालबाट प्रदान गरिने सेवा र यसको लागि आवश्यक शुल्कसम्बन्धी जानकारी समेत दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । प्रयोगशालाबाट सेवाग्राहीहरूले पाउनु पर्ने सूचना व्यवस्थितरूपले प्रदान गर्न यस्तो सूचना प्रणालीलाई अस्पतालको सूचना प्रणालीसँग आवद्ध गरेको हुनुपर्ने । वार्ड तथा अन्य सम्बेदनशील कोठाहरू जस्तै लेवर रुम, डेलिभरी रुम, आईसीयु, सीसीयु, अपरेशन थिएटर, आपतकालीन कक्षमा शीघ्र सूचना दिने पद्धति स्थापना भएको हुनुपर्ने । 	
१८	व्यवस्थापन (Hospital management)	<p>क) <u>सोधपुछ कक्ष</u></p> <ul style="list-style-type: none"> सेवाग्राहीहरूको सुविधाको लागि कम्तिमा २ जना कर्मचारी सहितको सोधपुछ कक्ष हुनुपर्ने । <p>ख) <u>पानी वितरण</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालमा चौबीसै घण्टा चिसो र तातो पानी आउने व्यवस्था हुनुपर्ने । शुद्ध पिउने पानीको आपूर्ति हुनुपर्ने । बिरामीको लागि आवश्यक पिउने तातो पानी चौबीसै घण्टा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । क्लिनिक, नर्सिङ कक्ष, बिरामीको कोठा, अपरेशन थिएटर र आपतकालीन कक्षहरूमा पानी आपूर्तिको वैकल्पिक व्यवस्था समेत भएको हुनुपर्ने । <p>ग) <u>विद्युत आपूर्ति</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पताल क्षेत्रभित्र र सबै भवन तथा कोठाहरूमा चौबीसै घण्टा विद्युत आपूर्ति हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । लोडसेडिङको समयमा विद्युत आपूर्ति गर्न अटोमेटिक जेनेरेटर सिष्टम स्थापना गरेको हुनुपर्ने । ओ.टी., आईसियु, सिसियु, इमर्जेन्सी कक्ष लगायतका संवेदनशील कक्षहरूमा आपतकालीन विद्युत ब्याकअप सिष्टम राखेको हुनुपर्ने । <p>घ) <u>टेलिफोन</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पताल हाताभित्र सःशुल्क तथा निःशुल्क टेलिफोन सेवा उपलब्ध हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (२०१ देखि ३०० शैया)	कैफियत
		<ul style="list-style-type: none"> कलवेल तथा टेलिफोन इन्टरकमको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । <p><u>ड) औजार उपकरण</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालले खरिद गर्ने उपकरण तथा औजारहरू अन्तर्राष्ट्रिय (WHO) गुणस्तर वमोजिम हुनुपर्ने । सेकेण्डह्याण्ड र रिक्किण्डसनिड भएको औजार तथा उपकरणहरू खरिद गर्न नमिल्ने । अस्पतालमा प्रयोग हुने औजार उपकरण, मेसिन लगायतका विद्युतीय उपकरण र विद्युत तथा अन्य इलेक्ट्रोनिक उपकरणहरूको आवश्यक मर्मतसंभारको लागि वायोमेडिकल इन्जिनियर, प्राविधिक तथा इलेक्ट्रीकल, इलेक्ट्रोनिक र सिभिल इन्जिनियरिडसम्बन्धी प्राविधिकहरूको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । <p><u>च) बिरामी कुरुवा घर</u></p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक कोठामा प्रतिबिरामी १ जनाका दरले बिरामी कुरुवा बस्न सक्ने व्यवस्था हुनुपर्ने । <p><u>छ) अस्पताल लण्डी</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालमा प्रयोग हुने एप्रोन, पन्जा, टोपी, जुता, तन्ना, तकिया, खोल, रुमालजस्ता लुगा कपडा धुनको लागि लण्डीको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पताल भर्ना भएका बिरामीको लुगा धुनको लागि लण्डीको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । बिरामीको कपाल तथा दाढी काट्ने, कपाल मिलाउने र सरसफाई गर्ने प्रयोजनको लागि हजाम तथा व्युटी पार्लरसम्बन्धी सेवा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । <p><u>ज) स्टोर</u></p> <ul style="list-style-type: none"> आपतकालीन अवस्थामा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । यस्तो स्टोरमा कम्तिमा २ महिनाको लागि अत्यावश्यक सामग्री स्टक राख्ने व्यवस्था हुनुपर्ने । अस्पतालको लागि आवश्यक नियमित औजार, उपकरण तथा औषधिको लागि अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । अस्पतालको लागि आवश्यक लुगा, कपडा तथा सरसफाईका सामग्रीहरूको लागि अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । बगैँचाको लागि आवश्यक औजार तथा सामग्री भण्डारण गर्ने अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । <p><u>झ) सुरक्षा व्यवस्था</u></p> <ul style="list-style-type: none"> पर्याप्त सुरक्षा गार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने (सुरक्षा गार्ड सम्बन्धी विवरण अनुसूचीमा दिइएको छ) । आपतकालीन अवस्थाको लागि तत्काल सेवा प्रदान गर्न राज्यका सुरक्षा निकायसँग सम्बन्ध कायम गरिएको हुनुपर्ने । <p><u>ञ) जनशक्ति विकास योजना</u></p> <ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य संस्थाको संगठन तथा जनशक्ति विकास योजना निर्माण भएको हुनुपर्ने । अस्पताल व्यवस्थापक, प्रशासक, चिकित्सक, प्यारामेडिकल, नर्सिङ्ग, प्राविधिक, सहयोगी कर्मचारी र एटेन्डेन्टहरूको उचित व्यवस्थापन भएको हुनुपर्ने (कर्मचारी सम्बन्धी विवरण अनुसूची १ मा दिइएको छ) । 	

(ग) ३०१ देखि ५०० शैयासम्मका अस्पताल

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (३०१ देखि ५०० शैया)	कैफियत
१	अस्पताल रहने स्थान (Location)	<ul style="list-style-type: none"> प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्था स्थापनाको लागि स्थान छनौट गर्नु पूर्व एक प्राविधिक टोली गठन गरी टोलीको सुझाव अनुसार स्थान छनौट गरेको हुनुपर्ने । स्वास्थ्य संस्था स्थापना गर्दा यसबाट वातावरणमा पर्नसक्ने सकारात्मक वा नकारात्मक प्रभावहरूका बारेमा विश्लेषण गरी वातावरणीय प्रभाव अध्ययन गरेको हुनुपर्ने । अस्पताल क्षेत्र धुवाँ, धुलो, गाडीको आवाज, हावा, फोहर, हल्लाखल्ला, खोला, नदी आदिको प्रदूषणबाट मुक्त भएको हुनुपर्ने । स्थान छनौट गर्दा अनिवार्यरूपमा भू-गर्भविद्को परामर्श लिएको हुनुपर्ने । अस्पताल रहने स्थान काठमाडौं उपत्यकाको हकमा चक्रपथबाट १ कि.मि. बाहिर हुनुपर्ने र चक्रपथसँग २ लेनको पक्की सडकले जोडिएको हुनुपर्ने र अन्य स्थानहरूको हकमा नजिकको मुख्य सडकसँग २ लेनको पक्की सडकले जोडिएको हुनुपर्ने । अस्पतालसम्म जान र फर्कनको लागि सार्वजनिक यातायात (सार्वजनिक बस, माइक्रो, टेम्पु, ट्याक्सी) को पर्याप्त सुविधा भएको हुनुपर्ने । अस्पतालका शहरी क्षेत्रमा भएका आपतकालीन केयर युनिटहरू अस्पतालसँग पक्की सडकले जोडिएको हुनुपर्ने । 	
२	अस्पताल रहने जग्गा र क्षेत्रफल (Land and area)	<p><u>क) जग्गा</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पताल रहने जग्गा अस्पतालकै स्वामित्वमा रहनु पर्ने । सो नभएमा सम्बन्धित जग्गाधनीसँग कम्तिमा ३० वर्षको सम्झौता गरी जग्गा भाडामा लिएको हुनुपर्ने । अस्पताल कम्पाउन्ड पक्की पर्खालले घेरिएको हुनुपर्ने । अस्पताल कम्पाउण्डभित्र प्रवेश र प्रस्थान (भित्र जाने र बाहिर निस्कने) ढोका अलग-अलग हुनुपर्ने । नर्स आवास, होस्टेल, बिरामी कुरुवा घर, डाक्टर र सुरक्षा कर्मीहरू बस्ने घरको कम्पाउन्ड पनि पक्की पर्खालले घेरिएको हुनुपर्ने । <p><u>ख) क्षेत्रफल</u></p> <ul style="list-style-type: none"> मल्टि-स्टोरी बिल्डिङ बनाउन सकिने गरी काठमाडौं उपत्यका र पहाडी क्षेत्रको लागि ४० रोपनी र तराई तथा भित्री मधेस क्षेत्रका लागि ७ विघा क्षेत्रफल जग्गा भएको हुनुपर्ने । प्रतिशैया ७० वर्गमिटर (प्रतिक्षालय, प्रवेश मार्ग/कोरिडोर, दर्ता कक्ष आदि समेत) । काठमाडौं उपत्यका र पहाडी क्षेत्रको लागि ३ रोपनी र तराई तथा भित्री मधेस क्षेत्रका लागि १० कठ्ठा क्षेत्रफलको १ बगैँचा हुनुपर्ने र यस्तो बगैँचाको उचित व्यवस्थापन गर्ने प्रबन्ध मिलाएको हुनुपर्ने । 	शिक्षण अस्पतालको लागि ७५ वर्गमिटर प्रतिशैया हुनुपर्ने
३	अस्पताल भवन (Building)	<p><u>क) नीति</u></p> <ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य संस्थाको भवन प्रचलित बिल्डिङ कोड अनुसार भएको हुनुपर्ने । भवन निर्माण गर्दा प्राकृतिक तथा मानव सृजित प्रकोप न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरेको हुनुपर्ने । अस्पतालका सबै भवनहरू नयाँ निर्माण गरिएका हुनुपर्ने । संचालनमा रहेका अस्पतालको क्षमता विस्तार गर्ने योजना भएमा थप 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (३०१ देखि ५०० शैया)	कैफियत
		<p>गर्नुपर्ने सबै संरचना नयाँ निर्माण भएको हुनु पर्दछ र पुराना संरचना जीर्ण अवस्थामा भएमा यसको बदलामा नयाँ संरचना निर्माण गर्नुपर्ने ।</p> <p><u>ख) निर्माण</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालका हरेक कोठाहरूमा भ्यान्टिलेसनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पताल भवनको प्रत्येक तलामा पुग्नको लागि प्रर्याप्त मात्रामा Ramp (६ फिट चौडाईको) को व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक भवनमा आकस्मिक आगलागी नियन्त्रणसम्बन्धी व्यवस्था मिलाइएको हुनुपर्ने । अस्पतालको प्रशासनिक भवन, ओ.पी.डी., प्रयोगशाला, वार्ड, औषधि पसल, क्यान्टिन, कर्मचारी आवासजस्ता भवनहरू अलग-अलग निर्माण भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाको लागि अलग-अलग भवन हुनुपर्ने । अस्पतालको प्यासेज/कोरिडर, शौचालय, लिफ्ट, क्यान्टिन, प्रतिकालय, सोधपुछजस्ता सामूहिक प्रयोजनका स्थलहरूले ओगटेको क्षेत्रफल अस्पतालको कुल क्षेत्रफलको अधिकतम ५५ प्रतिशतसम्म हुनुपर्ने । अस्पतालका भवन तथा कक्षहरू बालमैत्री, समुदायमैत्री, अपांगमैत्री हुनुपर्ने । अस्पतालका प्रत्येक कोठाहरूमा घाम लाग्ने र भ्याल भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक क्लिनिक र वार्डमा धाराको र क्लिनिकल कोठाहरूमा एल्बो ट्याबको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रशासनिक भवनमा मिटिङ हल तथा अडिटोरियमको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पतालका प्रत्येक भवन तथा कोठाहरूमा व्हिलचेयर तथा टूली जानसक्ने व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । बहिरंग, अन्तरंग, प्रयोगशाला, अपरेसन थिएटर र प्रशासनिक भवनजस्ता सेवाग्राही र बिरामीले हिँड्नुल गर्नुपर्ने भनवनहरूमा प्रतिभवन कमिमा एउटाका दरले लिफ्टको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । <p><u>ग) सेवा</u></p> <ul style="list-style-type: none"> व्हिलचेयर, टूली, स्टेचरको पर्याप्त व्यवस्था हुनुपर्ने (प्रति ५ शैयाको लागि १ को अनुपातमा), यस्ता सामग्री राख्ने ठाउँ र चलाउने मानिसको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक भवनमा लिफ्टको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रतिशैयाको अनुपातमा २ जनाका दरले बस्न सक्ने गरी प्रतिकालयको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रतिकालयमा बस्ने कुर्सीको व्यवस्था हुनुपर्ने र सूचना-पाटी, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका लगायतका माध्यमबाट सूचना प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । <p><u>घ) प्रवेशद्वार तथा पार्किङ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> सवारी साधन अस्पताल प्रवेश गर्ने र बाहिर निस्कने अलग-अलग प्रवेश र बहिर्गमन द्वार हुनुपर्ने । आपतकालीन सेवाका लागि प्रयोग हुने सवारी साधनहरू अस्पतालको आपतकालीन कक्ष र अन्य अत्यावश्यक ठाउँमा सहजरूपमा जानसक्ने गरी अलगगै बाटो र गेटको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । मानिस हिँड्ने बाटो र सवारी साधन गुड्ने सडक र यसको गेट अलगगै हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (३०१ देखि ५०० शैया)	कैफियत
		<ul style="list-style-type: none"> सेवाग्राही र अस्पताल कर्मचारीहरूले प्रयोग गर्ने सवारी साधन र एम्बुलेन्स दमकलजस्ता सवारी साधनका लागि अलग-अलग पार्किङ्गको व्यवस्था हुनुपर्ने । प्रत्येक ३ शैयाको अनुपातमा १ गाडी पार्किङ्ग ठाउँ हुनुपर्ने । 	
४	बहिरंग सेवा (Outdoor service)	<ul style="list-style-type: none"> अस्पतालबाट प्रदान हुने प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाका लागि ओ.पी.डी. सेवा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । सामान्यतया जनरल फिजिसियन, गाइनो, अर्थोपेडिक, इएन्टी, न्यूरो, पेडियट्रिक, डर्मेटोलोजी, कार्डियोलोजी, ग्यास्ट्रोलोजीजस्ता सेवाको लागि ओ.पी.डी. कक्ष संचालन गर्नुपर्ने । ओ.पी.डी. सेवाको लागि अलगगै भवनको व्यवस्था मिलाउनु पर्ने । बिरामी चापको आधारमा ओ.पी.डी. कक्ष संचालन गर्नुपर्ने । 	
५	अन्तरंग सेवा (indoor service)	<p><u>क) वार्ड</u></p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वार्डमा डाक्टरको ड्युटी रुम, पेन्ट्र (दराज, रयाक, खाना राख्ने ठाउँ, आदि), आइसोलेसन रुम, ट्रिटमेण्ट रुम, शौचालय आदिको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । महिला र पुरुषको लागि अलग-अलग वार्डको व्यवस्था हुनुपर्ने । बच्चाको लागि अलग वार्ड हुनुपर्ने । सुत्केरीको लागि अलग वार्ड हुनुपर्ने । अब्जरभेशन वार्ड हुनुपर्ने । सरुवा रोगको लागि अलग-अलग वार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक वार्डमा ड्रेसिङ रुम, साईड लेवोरेटरी, इन्जेक्सन रुम, काउन्सिलिङ रुम आदिको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । सुत्केरी आमाहरूले बच्चालाई दूध खुवाउने र बच्चाहरूको लुगा फेर्ने प्रयोजनको लागि अलग कोठाको व्यवस्था हुनुपर्ने । अपांगहरूको व्यक्तिगत सरसफाई र लुगा फेर्ने प्रयोजनका लागि अलग कोठा हुनुपर्ने । <p><u>ख) वेड</u></p> <ul style="list-style-type: none"> क्याविन, डिलक्सजस्ता निजी कक्षहरूको व्यवस्था हुनुपर्ने । यस्ता निजी कक्षहरू उपलब्ध वेड संख्याको १० प्रतिशतसम्म हुनुपर्ने । एक जनरल वार्डमा अधिकतम ४५ वेड हुनुपर्ने । प्रत्येक कमन रुममा ६ वेडभन्दा बढी हुनु नहुने । प्रत्येक वार्डमा कम्तिमा १० प्रतिशत सिंगल र १५ प्रतिशत डबल वेड भएका कोठाहरू हुनुपर्ने । उपलब्ध कुल वेडहरूमध्ये कम्तिमा २५ प्रतिशत वेडहरू एक्युट (तुरुन्तै असर गरिहाल्ने) रोगीहरूका लागि छुट्याउनु पर्ने । <p><u>ग) नर्सिङ स्टेशन</u></p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वार्डको लागि अलग-अलग नर्सिङ स्टेशन हुनुपर्ने । प्रत्येक नर्सिङ स्टेशनमा चेन्जिङ रुम, शौचालय, वाथरुम, नर्सिङ स्टोर, ड्युटी रुमको व्यवस्था गरिएको हुनुपर्ने । <p><u>घ) डेलिभरी कक्ष</u></p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक डेलिभरीको लागि अलग-अलग कोठाहरूको व्यवस्था हुनुपर्ने । यस्ता कोठाहरूमा अट्याचवाथरुम भएको हुनुपर्ने । ५० प्रतिशत लेबर रुम र प्रसूति कक्षमा कार्डियो-टोपोग्राफी मेशिन जडान भएको हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (३०१ देखि ५०० शैया)	कैफियत
		<ul style="list-style-type: none"> यस्तो प्रविधि अस्पतालको सूचना प्रविधिमा जोडिएको हुनुपर्ने । 	
६	संवेदनशील सेवा (Emergency, ICU, CCU, NICU)	<ul style="list-style-type: none"> चौबीसै घण्टा आकस्मिक सेवा दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । प्रति १०० बेडमा १० बेडका दरले आकस्मिक कक्षमा बेडहरू उपलब्ध हुनुपर्ने । ट्रोमा सेन्टरको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । कुल उपलब्ध बेडको ५ प्रतिशतको अनुपातमा इन्टेन्सिभ केयर युनिट (आईसियु), क्रिटिकल केयर युनिट (सिसियु) र नियोनेटल इन्टेन्सिभ केयर युनिट (एन्ईसियु) बेड व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । कम्तिमा ५ वटा भेन्टिलेटर भएको हुनुपर्ने । 	
७	अपरेशन थिएटर (Operation Theater) / ओ.टी.)	<ul style="list-style-type: none"> ३०१ देखि ५०० बेडसम्म ५ वटा हुनुपर्ने । २ वटा अपरेशन थिएटरको लागि एउटा एनेस्थेसिक तयारी कक्षको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अपरेशन थिएटर स्वास्थ्यप्रस्वास तथा हिमोडाइनामिक युनिटसँग पहुँच भएको हुनुपर्ने । अक्सिजन सिलिन्डर पर्याप्त मात्रामा हुनुपर्ने । ओ.टी. वातानुकूलित भएको हुनुपर्ने । अत्यावश्यक सेवा तथा सामग्रीहरू उपलब्ध भएको हुनुपर्ने । अपरेशन थिएटरको बाहिर बिरामी कुरुवा वस्ने हल हुनुपर्ने । प्रत्येक ओ.टी.को लागि २० बेड क्षमताको पोष्ट अपरेटिभ वार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । 	
८	एलाइड हेल्थ सेवा (Allied health service)	<p><u>क) प्याथोलोजी</u></p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक किसिमका परीक्षणको लागि प्रयोगशाला को व्यवस्था भएको हुनुपर्ने, क्लिनिकल केमेष्ट्री एनलाईजर, हेमाटोलोजी एनलाईजरजस्ता स्वचालित मेसिनहरू उपलब्ध भएको हुनुपर्ने । एन्टीनेटल, न्यूरोलोजी र नेफ्रोलोजीजस्ता विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिकहरूमा डिप्लोमेटिकजस्ता परीक्षण गर्ने हुनुपर्ने । प्रयोगशाला परीक्षणको लागि कम्प्युटर प्रविधि प्रयोग गरी न्यूमेट्रिक ट्युब प्रणालीबाट नमुना संकलन र यसको प्रतिवेदन दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । थेरापेटिक औषधि अनुगमनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । माइक्रोबायोलोजी सम्बन्धी प्रयोगशाला वातानुकूलित भएको हुनुपर्ने । नमुना संकलन, रिपोर्ट वितरण र सोधपुछको लागि अलग-अलग कोठाहरू भएको हुनुपर्ने । <p><u>ख) एक्सरे</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अवश्यकता अनुसार एक्सरे मेसिनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने (विवरण अनुसूचीमा दिइएको छ) । कम्तिमा ३ वटा मोबाइल एक्सरे मेसिन हुनुपर्ने । <p><u>ग) इमेजिङ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> रेडियो डाइग्नोसिस, अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे फिल्म लोडिङ, अनलोडिङ तथा प्रोसेसिङ लगायतका इमेजिङ सेवा कक्षहरू ओ.पी.डी., ओ.टी. तथा वार्डहरूलाई समेत पाएक पर्ने गरी संचालनमा ल्याएको हुनुपर्ने । यस्ता कोठाहरूमा प्रतिकालय, शौचालय, चेन्जिङ रुमको समेत व्यवस्था 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (३०१ देखि ५०० शैया)	कैफियत
		<p>भएको हुनुपर्ने ।</p> <p>घ) फिजियोथेरापी</p> <ul style="list-style-type: none"> कम्तिमा २ जना फिजियोथेरापिष्ट सहितको १ फिजियोथेरापी युनिट भएको हुनुपर्ने । महिला र पुरुषको लागि अलग-अलग शौचालयको व्यवस्था हुनुपर्ने । 	
९	आपतकालीन केयर युनिट (Emergency care unit)	<ul style="list-style-type: none"> शहरभित्रका पाएक पर्ने स्थानहरूमा कम्तिमा १ वटा आपतकालीन केयर युनिट भएको हुनुपर्ने वा संचालनमा रहेका अस्पताल वा नर्सिङ होमसँग यस्तो सेवा प्रदान गर्ने सम्झौता भएको हुनुपर्ने । यस्ता युनिटहरूमा आपतकालीन सहयोग गर्ने चिकित्सक र अत्यावश्यक सामग्रीहरू उपलब्ध भएको हुनुपर्ने । यस्ता युनिटमा तत्काल आपतकालीन सेवा प्रदान गरी विस्तृत परीक्षण र औषधोपचारका लागि अस्पताल लैजाने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । 	
१०	विशेषज्ञ सेवा (Specialized service)	<ul style="list-style-type: none"> ४ किसिमका विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउने व्यवस्था हुनुपर्ने । प्रत्येक विशेषज्ञ क्लिनिकको आफ्नो अलगगै परीक्षण/उपचार कक्ष हुनुपर्ने (जस्तै: मुटुरोगसम्बन्धी क्लिनिकको लागि ईकोकार्डियोग्राफी कक्ष, छालारोगसम्बन्धी क्लिनिकको लागि फोटोथेरापी कक्ष आदि । यस्ता कक्षहरू वातानुकूलित हुनुपर्ने । विशेषज्ञ चिकित्सकको सेवाको लागि अन्य स्वास्थ्य संस्था वा चिकित्सकहरूसँग सेवा प्रदान गर्ने सम्झौता भएको हुनुपर्ने । 	
११	औषधि पसल (Pharmacy)	<ul style="list-style-type: none"> विरामीको चाप अनुसार सेवा उपलब्ध गराउन सक्ने गरी औषधि पसलको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । वहिरंग र अन्तरंग सेवाको लागि अलग-अलग औषधि पसलको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । अस्पतालको डिजाइनअनुसार प्रत्येक २ देखि ३ वार्डको लागि एक औषधि पसलको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । १ जना फार्मसी स्नातक कर्मचारी औषधि पसलमा रही सेवा दिनुपर्ने । 	
१२	ब्लड बैंक (blood bank)	<ul style="list-style-type: none"> अस्पताल हातामा ब्लड बैंक हुनुपर्ने । आपतकालीन सेवाको लागि रगत उपलब्ध गराउन कुनै ब्लड बैंक वा रेडक्रससँग सम्झौता भएको हुनुपर्ने । प्रचलित नियमको परिधिभित्र रही ब्लड बैंक संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । 	
१३	क्यान्टिन (Hospital canteen)	<ul style="list-style-type: none"> कम्तिमा १ क्यान्टिनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । क्यान्टिनमा खाना पकाउने (किचन) र खाना खाने ठाउँ (डाईनिङ) अलग-अलग भएको हुनुपर्ने । भाँडा धुने ठाउँ खाना खाने ठाउँभन्दा अलगगै भएको हुनुपर्ने । सेवाग्राहीले हात धुने धारा अलगगै हुनुपर्ने । खाना लैजाने ट्रलीहरू पर्याप्त मात्रामा हुनुपर्ने । विरामीलाई खाना पुर्याउने व्यवस्था हुनुपर्ने । विरामीहरूलाई खाना लैजाने भाँडा सफा र ढकनी भएको हुनुपर्ने । रेफ्रिजेरेटर भएको हुनुपर्ने । कलवेलको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । क्यान्टिनको स्टोर हुनुपर्ने । 	
१४	एम्बुलेन्स, शव	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक ५० वेडको अनुपातमा १ एम्बुलेन्स हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (३०१ देखि ५०० शैया)	कैफियत
	वाहन तथा दमकल (Ambulance, mortuary Van and fire brigade)	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक १०० वेडको अनुपातमा २ शव वाहनको व्यवस्था हुनुपर्ने । आपतकालीन अवस्थाको लागि एम्बुलेन्स सेवा प्रदान गर्न अन्य सेवा प्रदायकसँग सम्बन्ध विकास भएको हुनुपर्ने । दमकल (अग्नि नियन्त्रक) सेवा प्रदान गर्ने निकायसँग सेवा प्रदान गर्ने सम्झौता भएको हुनुपर्ने । आपतकालीन अग्नि नियन्त्रणको लागि प्रत्येक तलामा अग्नि नियन्त्रण सिलिण्डरको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । 	
१५	शवगृह (Mortuary)	<ul style="list-style-type: none"> अस्पतालमा रहेका विरामी तथा अन्य सेवाग्राहीहरूले थाहा नपाउने गरी लास लैजान सकिने गरी अलग्गै शवगृह र सो को लागि सवारी साधनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । शवगृह अस्पताल कम्पाउण्डभित्र तर सजिलै देख्न नसकिने एकान्त स्थानमा हुनुपर्ने । प्रति १०० वेडको लागि २ वटा लास राख्न सकिने शवगृहको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । 	
१६	फोहरमैला व्यवस्थापन (Waste management)	<ul style="list-style-type: none"> फोहर जलाउन इन्सिनेरेटर, साल फ्याँक्न प्लासिन्टा डिस्पोजल सेवाको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पतालले उचित सरसफाईको व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । ढल सुविधा भएको हुनुपर्ने । महिला र पुरुष शौचालय अलग-अलग हुनुपर्ने । शौचालयमा चौबीसै घण्टा पानी आपूर्ति भएको हुनुपर्ने । सामान्य उपचार सेवामा आउने विरामी र सेवाग्राहीको लागि पर्याप्त शौचालयको व्यवस्था हुनुपर्ने । शौचालय बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री हुनुपर्ने । शौचालयमा साबुनको व्यवस्था हुनुपर्ने । 	
१७	सूचना संप्रेषण (Information dissemination)	<ul style="list-style-type: none"> आधुनिक सूचना प्रविधिसँग आवद्ध भै अस्पताल सूचना केन्द्रको स्थापना भएको हुनुपर्ने । अस्पताल प्रवेश गर्नासाथ अस्पतालको लेआउट देखिने नक्साद्वारा कुन सेवा कुन ठाउँमा प्राप्त गर्न सकिन्छ भन्ने देखिने व्यवस्था हुनुपर्ने । अस्पताल कर्मचारीहरूलाई आपतकालीन व्यवस्थापनको नियमित तालिम उपलब्ध गराउने । सूचना पाटी, टि.भि. स्क्रिन, वेभसाइट, ब्रोसियरजस्ता माध्यमबाट स्वास्थ्यसम्बन्धी जानकारी र अस्पतालबाट प्रदान गरिने सेवा र यसको लागि आवश्यक शुल्कसम्बन्धी जानकारी समेत दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । प्रयोगशालाबाट सेवाग्राहीहरूले पाउनुपर्ने सूचना व्यवस्थितरूपले प्रदान गर्न यस्तो सूचना प्रणालीलाई अस्पतालको सूचना प्रणालीसँग आवद्ध गरेको हुनुपर्ने । वार्ड तथा अन्य सम्बेदनशील कोठाहरू जस्तै लेवर रुम, डेलिभरी रुम, आइसीयु, सीसीयु, अपरेशन थिएटर, आपतकालीन कक्षमा शीघ्र सूचना दिने पद्धति स्थापना भएको हुनुपर्ने । 	
१८	व्यवस्थापन (Hospital management)	<p>क) <u>सोधपुछ कक्ष</u></p> <ul style="list-style-type: none"> सेवाग्राहीहरूको सुविधाको लागि कम्तिमा २ जना कर्मचारीसहितको सोधपुछ कक्ष हुनुपर्ने । <p>ख) <u>पानी वितरण</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालमा चौबीसै घण्टा चिसो र तातो पानी आउने व्यवस्था हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (३०१ देखि ५०० शैया)	कैफियत
		<ul style="list-style-type: none"> शुद्ध पिउने पानीको आपूर्ति हुनुपर्ने । बिरामीको लागि आवश्यक पिउने तातो पानी चौबीसै घण्टा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । क्लिनिक, नर्सिङ्ग कक्ष, बिरामीको कोठा, अपरेशन थिएटर र आपतकालीन कक्षहरूमा पानी आपूर्तिको वैकल्पिक व्यवस्थासमेत भएको हुनुपर्ने । <p><u>ग) विद्युत आपूर्ति</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पताल क्षेत्रभित्र र सबै भवन तथा कोठाहरूमा चौबीसै घण्टा विद्युत आपूर्ति हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । लोडसेडिङको समयमा विद्युत आपूर्ति गर्न अटोमेटिक जेनेरेटर सिष्टम स्थापना गरेको हुनुपर्ने । ओ.टी., आईसियु, सिसियु, इमर्जेन्सी कक्ष लगायतका संवेदनशील कक्षहरूमा आपतकालीन विद्युत व्याकअप सिष्टम राखेको हुनुपर्ने । <p><u>घ) टेलिफोन</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पताल हाताभित्र सःशुल्क तथा निःशुल्क टेलिफोन सेवा उपलब्ध हुनुपर्ने । कलवेल तथा टेलिफोन ईन्टरकमको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । <p><u>ङ) औजार उपकरण</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालले खरिद गर्ने उपकरण तथा औजारहरू अन्तर्राष्ट्रिय (WHO) गुणस्तर बमोजिम हुनुपर्ने । सेकेण्डह्याण्ड र रिक्विजिसनिङ भएको औजार तथा उपकरणहरू खरिद गर्न नमिल्ने । अस्पतालमा प्रयोग हुने औजार उपकरण, मेसिन लगायतका विद्युतीय उपकरण र विद्युत तथा अन्य इलेक्ट्रोनिक उपकरणहरूको आवश्यक मर्मतसंभारको लागि वायोमेडिकल ईन्जिनियर, प्राविधिक तथा इलेक्ट्रीकल, इलेक्ट्रोनिक र सिभिल इन्जिनियरिङसम्बन्धी प्राविधिकहरूको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । <p><u>च) बिरामी कुरुवा घर</u></p> <ul style="list-style-type: none"> बिरामी कुरुवाको लागि अलग्गै कुरुवा घरको व्यवस्था हुनुपर्ने । कुरुवा घर वार्डबाट नजिकमा हुनुपर्ने । प्रत्येक कोठामा प्रतिबिरामी १ जनाका दरले बिरामी कुरुवा बस्न सक्ने व्यवस्था हुनुपर्ने । प्रतिवेडको लागि २ जनासम्म कुरुवा बस्न सक्ने गरी कुरुवा घरको व्यवस्था हुनुपर्ने । यस्ता कुरुवा घरमा संचार सुविधा उपलब्ध हुनुपर्ने । पानी, बत्ती तथा शौचालयको सुविधा भएको हुनुपर्ने । <p><u>छ) अस्पताल लण्डी</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालमा प्रयोग हुने एप्रोन, पन्जा, टोपी, जुत्ता, तन्ना, तकिया, खोल, रुमालजस्ता लुगा कपडा धुनको लागि लण्डीको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पताल भर्ना भएका बिरामीको लुगा धुनको लागि लण्डीको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । बिरामीको कपाल तथा दाढी काट्ने, कपाल मिलाउने र सरसफाई गर्ने प्रयोजनको लागि हजाम तथा व्युटी पार्लरसम्बन्धी सेवा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (३०१ देखि ५०० शैया)	कैफियत
		<p><u>ज) स्टोर</u></p> <ul style="list-style-type: none"> आपतकालीन अवस्थामा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । यस्तो स्टोरमा कम्तिमा २ महिनाको लागि अत्यावश्यक सामग्री स्टक राख्ने व्यवस्था हुनुपर्ने । अस्पतालको लागि आवश्यक नियमित औजार, उपकरण तथा औषधिको लागि अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । अस्पतालको लागि आवश्यक लुगा, कपडा तथा सरसफाईका सामग्रीहरूको लागि अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । बगैँचाको लागि आवश्यक औजार तथा सामग्री भण्डारण गर्ने अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । <p><u>झ) सुरक्षा व्यवस्था</u></p> <ul style="list-style-type: none"> पर्याप्त सुरक्षा गार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने (सुरक्षा गार्डसम्बन्धी विवरण अनुसूचीमा दिइएको छ) । आपतकालीन अवस्थाको लागि तत्काल सेवा प्रदान गर्न राज्यका सुरक्षा निकायसँग सम्बन्ध कायम गरिएको हुनुपर्ने । <p><u>ञ) जनशक्ति विकास योजना</u></p> <ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य संस्थाको संगठन तथा जनशक्ति विकास योजना निर्माण भएको हुनुपर्ने । अस्पताल व्यवस्थापक, प्रशासक, चिकित्सक, प्यारामेडिकल, नर्सिङ्ग, प्राविधिक, सहयोगी कर्मचारी र एटेन्डेन्टहरूको उचित व्यवस्थापन भएको हुनुपर्ने (कर्मचारीसम्बन्धी विवरण अनुसूची १ मा दिइएको छ) 	

(घ) ५०१ देखि ७५० शैयासम्मका अस्पताल

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (५०१ देखि ७५० शैया)	कैफियत
१	अस्पताल रहने स्थान (Location)	<ul style="list-style-type: none"> • प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्था स्थापनाको लागि स्थान छनौट गर्नु पूर्व एक प्राविधिक टोली गठन गरी टोलीको सुझाव अनुसार स्थान छनौट गरेको हुनुपर्ने । • स्वास्थ्य संस्था स्थापना गर्दा यसबाट वातावरणमा पर्नसक्ने सकारात्मक वा नकारात्मक प्रभावहरूका बारेमा विश्लेषण गरी वातावरणीय प्रभाव अध्ययन गरेको हुनुपर्ने । • अस्पताल क्षेत्र धुवाँ, धुलो, गाडीको आवाज, हावा, फोहर, हल्लाखल्ला, खोला, नदी आदिको प्रदूषणबाट मुक्त भएको हुनुपर्ने । • स्थान छनौट गर्दा अनिवार्यरूपमा भू-गर्भविद्को परामर्श लिएको हुनुपर्ने । • अस्पताल रहने स्थान काठमाडौं उपत्यकाको हकमा चक्रपथबाट १ कि.मि. बाहिर हुनुपर्ने र चक्रपथसँग २ लेनको पक्की सडकले जोडिएको हुनुपर्ने । अन्य स्थानहरूको हकमा नजिकको मुख्य सडकसँग २ लेनको पक्की सडकले जोडिएको हुनुपर्ने । • अस्पतालसम्म जान र फर्कनको लागि सार्वजनिक यातायात (सार्वजनिक बस, माइक्रो, टेम्पु, ट्याक्सी) को पर्याप्त सुविधा भएको हुनुपर्ने । • अस्पतालका शहरी क्षेत्रमा भएका आपतकालीन केयर युनिटहरू अस्पतालसँग पक्की सडकले जोडिएको हुनुपर्ने । 	
२	अस्पताल रहने जग्गा र क्षेत्रफल (Land and area)	<p>क) जग्गा</p> <ul style="list-style-type: none"> • अस्पताल रहने जग्गा अस्पतालकै स्वामित्वमा रहनु पर्ने । सो नभएमा सम्बन्धित जग्गाधनीसँग कम्तिमा ३० वर्षको सम्झौता गरी जग्गा भाडामा लिएको हुनुपर्ने । • अस्पताल कम्पाउन्ड पक्की पर्खालले घेरिएको हुनुपर्ने । • अस्पताल कम्पाउण्डभित्र प्रवेश र प्रस्थान (भित्र जाने र बाहिर निस्कने) ढोका अलग अलग हुनुपर्ने । • नर्स आवास, होस्टेल, विरामी कुरुवा घर, डाक्टर र सुरक्षा कर्मीहरू बस्ने घरको कम्पाउन्ड पनि पक्की पर्खालले घेरिएको हुनुपर्ने । <p>ख) क्षेत्रफल</p> <ul style="list-style-type: none"> • मल्टि-स्टोरी बिल्डिङ बनाउन सकिने गरी काठमाडौं उपत्यका र पहाडी क्षेत्रको लागि ५० रोपनी र तराई तथा भित्री मधेस क्षेत्रका लागि ८ विघा क्षेत्रफल जग्गा भएको हुनुपर्ने । • प्रतिशैया ७० वर्गमिटर (प्रतिक्षालय, प्रवेश मार्ग/कोरिडोर, दर्ता कक्ष आदि समेत) । • काठमाडौं उपत्यका र पहाडी क्षेत्रको लागि ३ रोपनी र तराई तथा भित्री मधेस क्षेत्रका लागि १२ कठ्ठा क्षेत्रफलको १ बगैँचा हुनुपर्ने र यस्तो बगैँचाको उचित व्यवस्थापन गर्ने प्रबन्ध मिलाएको हुनुपर्ने । 	शिक्षण अस्तालको लागि ७५ वर्गमिटर प्रतिशैया हुनुपर्ने
३	अस्पताल भवन (Building)	<p>क) नीति</p> <ul style="list-style-type: none"> • स्वास्थ्य संस्थाको भवन प्रचलित बिल्डिङ कोडअनुसार भएको हुनुपर्ने । • भवन निर्माण गर्दा प्राकृतिक तथा मानव सृजित प्रकोप न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरेको हुनुपर्ने । • अस्पतालका सबै भवनहरू नयाँ निर्माण गरिएका हुनुपर्ने । • संचालनमा रहेका अस्पतालको क्षमता विस्तार गर्ने योजना भएमा थप गर्नुपर्ने सबै संरचना नयाँ निर्माण भएको हुनु पर्दछ र पुराना संरचना जीर्ण 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (५०१ देखि ७५० शैया)	कैफियत
		<p>अवस्थामा भएमा यसको बदलामा नयाँ संरचना निर्माण गर्नुपर्ने ।</p> <p><u>ख) निर्माण</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालका हरेक कोठाहरूमा भेन्टिलेसनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पतालका कोठाहरू वातानुकूलित भएको हुनुपर्ने । अस्पताल भवनको प्रत्येक तलामा पुग्नको लागि Ramp (६ फिट चौडाईको) को व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक भवनमा आकस्मिक आगलागी नियन्त्रणसम्बन्धी व्यवस्था मिलाइएको हुनुपर्ने । अस्पतालको प्रशासनिक भवन, ओ.पी.डी., प्रयोगशाला, वार्ड, औषधि पसल, क्यान्टिन, कर्मचारी आवासजस्ता भवनहरू अलग-अलग निर्माण भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाको लागि अलग-अलग भवन हुनुपर्ने । अस्पतालको प्यासेज/कोरिडर, शौचालय, लिफ्ट, क्यान्टिन, प्रतिकालय, सोधपुछजस्ता सामूहिक प्रयोजनका स्थलहरूले ओगटेको क्षेत्रफल अस्पतालको कुल क्षेत्रफलको अधिकतम ५५ प्रतिशतसम्म हुनुपर्ने । अस्पतालका भवन तथा कक्षहरू बालमैत्री, समुदायमैत्री, अपांगमैत्री हुनुपर्ने । अस्पतालका प्रत्येक कोठाहरूमा घाम लाग्ने र भ्याल भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक क्लिनिक र वार्डमा धाराको र क्लिनिकल कोठाहरूमा एल्बो ट्याबको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रशासनिक भवनमा मिटिङ हल तथा अडिटोरियमको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पतालका प्रत्येक भवन तथा कोठाहरूमा क्लिलचेयर तथा ट्रली जान सक्ने व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । बहिरंग, अन्तरंग, प्रयोगशाला, अपरेसन थियटर र प्रशासनिक भवनजस्ता सेवाग्राही र बिरामीले हिँड्नुहुने भवनहरूमा प्रतिभवन कमिमा एउटाका दरले लिफ्टको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । <p><u>ग) सेवा</u></p> <ul style="list-style-type: none"> क्लिलचेयर, ट्रली, स्टेचरको पर्याप्त व्यवस्था हुनुपर्ने (प्रति ५ शैयाको लागि १ को अनुपातमा) । यस्ता सामग्री राख्ने ठाउँ र चलाउने मानिसको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक भवनमा लिफ्टको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रतिशैयाको अनुपातमा २ जनाका दरले बस्न सक्ने गरी प्रतिकालयको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रतिकालयमा बस्ने कुर्सीको व्यवस्था हुनुपर्ने र सूचना-पाटी, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका लगायतका माध्यमबाट सूचना प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । <p><u>घ) प्रवेशद्वार तथा पार्किङ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> सवारी साधन अस्पताल प्रवेश गर्ने र बाहिर निस्कने अलग-अलग प्रवेश र बहिर्गमन द्वार हुनुपर्ने । आपतकालीन सेवाका लागि प्रयोग हुने सवारी साधनहरू अस्पतालको आपतकालीन कक्ष र अन्य अत्यावश्यक ठाउँमा सहजरूपमा जान सक्ने गरी अलग्गै बाटो र गेटको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (५०१ देखि ७५० शैया)	कैफियत
		<ul style="list-style-type: none"> मानिस हिँड्ने बाटो र सवारी साधन गुड्ने सडक र यसको गेट अलगगै हुनुपर्ने । सेवाग्राही र अस्पताल कर्मचारीहरूले प्रयोग गर्ने सवारी साधन र एम्बुलेन्स, दमकलजस्ता सवारी साधनका लागि अलग-अलग पार्किङ्गको व्यवस्था हुनुपर्ने । प्रत्येक ३ शैयाको अनुपातमा १ गाडी पार्किङ्ग ठाउँ हुनुपर्ने । 	
४	वहिरंग सेवा (Outdoor service)	<ul style="list-style-type: none"> अस्पतालबाट प्रदान हुने प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाका लागि ओ.पी.डी. सेवा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । सामान्यतया जनरल फिजिसियन, गाईनो, अर्थोपेडिक, इएन्टी, न्यूरो, पेडियाट्रिक, डर्मेटोलोजी, कार्डियोलोजी, ग्यास्ट्रोएन्टेरोलोजीजस्ता सेवाको लागि ओ.पी.डी. कक्ष संचालन गर्नुपर्ने । ओ.पी.डी. सेवाको लागि अलगगै भवनको व्यवस्था मिलाउनु पर्ने । बिरामी चापको आधारमा ओ.पी.डी. कक्ष संचालन गर्नुपर्ने । 	
५	अन्तरंग सेवा (Indoor service)	<p>क) वार्ड</p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वार्डमा डाक्टरको ड्युटी रुम, पेन्ट्री (दराज, र्याक, खाना राख्ने ठाउँ आदि), आइसोलेसन रुम, ट्रिटमेण्ट रुम, शौचालय आदिको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । महिला र पुरुषको लागि अलग-अलग वार्डको व्यवस्था हुनुपर्ने । बच्चाको लागि अलग वार्ड हुनुपर्ने । सुत्केरीको लागि अलग वार्ड हुनुपर्ने । अब्जरभेशन वार्ड हुनुपर्ने । सरुवा रोगको लागि अलग-अलग वार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक वार्डमा ड्रेसिङ रुम, साईड ल्यावोरेटरी, इन्जेक्सन रुम, काउन्सिलिङ रुम आदिको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । सुत्केरी आमाहरूले बच्चालाई दूध खुवाउने र बच्चाहरूको लुगा फेर्ने प्रयोजनको लागि अलग कोठाको व्यवस्था हुनुपर्ने । अपांगहरूको व्यक्तिगत सरसफाई र लुगा फेर्ने प्रयोजनका लागि अलग कोठा हुनुपर्ने । <p>ख) वेड</p> <ul style="list-style-type: none"> क्याविन, डिलक्सजस्ता निजी कक्षहरूको व्यवस्था हुनुपर्ने । यस्ता निजी कक्षहरू उपलब्ध वेड संख्याको १० प्रतिशतसम्म हुनुपर्ने । एक जनरल वार्डमा अधिकतम ४५ वेड हुनुपर्ने । प्रत्येक कमन रुममा ६ वेडभन्दा बढी हुनु नहुने । प्रत्येक वार्डमा कम्तिमा १० प्रतिशत सिंगल र १५ प्रतिशत डबल वेड भएका कोठाहरू हुनुपर्ने । उपलब्ध कुल वेडहरूमध्ये कम्तिमा २५ प्रतिशत वेडहरू एक्युट (तुरुन्तै असर गरिहाल्ने) रोगीहरूका लागि छुट्याउनुपर्ने । <p>ग) नर्सिङ स्टेशन</p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वार्डको लागि अलग-अलग नर्सिङ स्टेशन हुनुपर्ने । प्रत्येक नर्सिङ स्टेशनमा चेन्जिङ रुम, शौचालय, वाथरुम, नर्सिङ स्टोर, ड्युटी रुमको व्यवस्था गरिएको हुनुपर्ने । <p>घ) डेलिभरी कक्ष</p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक डेलिभरीको लागि अलग-अलग कोठाहरूको व्यवस्था हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (५०१ देखि ७५० शैया)	कैफियत
		<ul style="list-style-type: none"> यस्ता कोठाहरूमा अट्याच-वाथरुम भएको हुनुपर्ने । ७५ प्रतिशत लेबर र कार्डियोटोपोग्राफी मेशिन जडान भएको हुनुपर्ने । यस्तो प्रविधि अस्पतालको सूचना प्रविधिमा जोडिएको हुनुपर्ने । 	
६	संवेदनशील सेवा (Emergency, ICU, CCU, NICU)	<ul style="list-style-type: none"> चौबीसै घण्टा आकस्मिक सेवा दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । प्रति १०० बेडमा १० बेडका दरले आकस्मिक कक्षमा बेडहरू उपलब्ध हुनुपर्ने । ट्रोमा सेन्टरको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । कुल उपलब्ध बेडको ५ प्रतिशतको अनुपातमा इन्टेन्सिभ केयर युनिट (आईसियु), क्रिटिकल केयर युनिट (सिसियु) र नियोनेटल इन्टेन्सिभ केयर युनिट (एनईसियु) बेड व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । कम्तिमा ५ वटा भेन्टिलेटर भएको हुनुपर्ने । 	
७	अपरेशन थिएटर (Operation theater) / ओ.टी.)	<ul style="list-style-type: none"> ५०१ देखि ७५० बेडसम्म ७ वटा २ वटा अपरेशन थिएटरको लागि एउटा एनेस्थेसिक तयारी कक्षको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अपरेशन थिएटर स्वासप्रस्वास तथा हिमोडाइनामिक युनिटसँग पहुँच भएको हुनुपर्ने । अक्सिजन सिलिन्डर पर्याप्त मात्रामा हुनुपर्ने । ओ.टी. वातानुकूलित भएको हुनुपर्ने । अत्यावस्यकीय सेवा तथा सामग्रीहरू उपलब्ध भएको हुनुपर्ने । अपरेशन थिएटरको बाहिर बिरामी कुरुवा बस्ने हल हुनुपर्ने । प्रत्येक ओ.टी.को लागि २० बेड क्षमताको पोष्ट अपरेटिभ वार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । 	
८	एलाईड हेल्थ सेवा (Allied health service)	<p><u>क) प्याथोलोजी</u></p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक किसिमका परीक्षणको लागि प्रयोगशालाको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । क्लिनिकल केमेष्ट्री एनलाईजर, हेमाटोलोजी एनलाईजरजस्ता स्वचालित मेसिनहरू उपलब्ध भएको हुनुपर्ने । एन्टीनेटल, न्युरोलोजी र नेफ्रोलोजीजस्ता विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिकहरूमा डिप्सटिकजस्ता परीक्षण गर्ने हुनुपर्ने । प्रयोगशाला परीक्षणको लागि कम्प्युटर प्रविधि प्रयोग गरी न्यूमेट्रिक ट्युब प्रणालीबाट नमुना संकलन र यसको प्रतिवेदन दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । थेरापेटिक औषधि अनुगमनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । माइक्रोबायोलोजी सम्बन्धी प्रयोगशाला वातानुकूलित भएको हुनुपर्ने । नमुना संकलन, रिपोर्ट वितरण र सोधपुछको लागि अलग-अलग कोठाहरू भएको हुनुपर्ने । <p><u>ख) एक्सरे</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अवश्यकता अनुसार एक्स-रे मेसिनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने (विवरण अनुसूचीमा दिइएको छ) । कम्तिमा २ वटा मोबाईल एक्सरे मेसिन हुनुपर्ने । <p><u>ग) इमेजिङ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> रेडियो डाइग्नोसिस, अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे फिल्म लोडिङ, अनलोडिङ तथा प्रोसेसिङ लगायतका इमेजिङ सेवा कक्षहरू ओ.पी.डी., ओ.टी. तथा वार्डहरूलाई समेत पायक पर्ने गरी संचालनमा ल्याएको हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (५०१ देखि ७५० शैया)	कैफियत
		<ul style="list-style-type: none"> यस्ता कोठाहरूमा प्रतिक्षालय, शौचालय, चेन्जिङ रुमको समेत व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । घ) फिजियोथेरापी <ul style="list-style-type: none"> कम्तिमा ३ जना फिजियोथेरापिष्ट सहितको १ फिजियोथेरापी युनिट भएको हुनुपर्ने । महिला र पुरुषको लागि अलग-अलग शौचालयको व्यवस्था हुनुपर्ने । 	
९	आपतकालीन केयर युनिट (Emergency care unit)	<ul style="list-style-type: none"> शहरभित्रका पायक पर्ने स्थानहरूमा कम्तिमा १ वटा आपतकालीन केयर युनिट भएको हुनुपर्ने वा संचालनमा रहेका अस्पताल वा नर्सिङ होमसँग यस्तो सेवा प्रदान गर्ने सम्झौता भएको हुनुपर्ने । यस्ता युनिटहरूमा आपतकालीन सहयोग गर्ने चिकित्सक र अत्यावश्यक सामग्रीहरू उपलब्ध भएको हुनुपर्ने । यस्ता युनिटमा तत्काल आपतकालीन सेवा प्रदान गरी विस्तृत परीक्षण र औषधोपचारका लागि अस्पताल लैजाने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । 	
१०	विशेषज्ञ सेवा (Specialized service)	<ul style="list-style-type: none"> ५ किसिमका विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउने । प्रत्येक विशेषज्ञ क्लिनिकको आफ्नो अलगगै परीक्षण/उपचार कक्ष हुनुपर्ने (जस्तै: मुटुरोगसम्बन्धी क्लिनिकको लागि ईकोकार्डियोग्राफी कक्ष, छालारोगसम्बन्धी क्लिनिकको लागि फोटोथेरापी कक्ष आदि । यस्ता कक्षहरू वातानुकूलित हुनुपर्ने । विशेषज्ञ चिकित्सकको सेवाको लागि अन्य स्वास्थ्य संस्था वा चिकित्सकहरूसँग सेवा प्रदान गर्ने सम्झौता भएको हुनुपर्ने । 	
११	औषधि पसल (Pharmacy)	<ul style="list-style-type: none"> विरामीको चाप अनुसार सेवा उपलब्ध गराउन सक्ने गरी औषधि पसलको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । वहिरंग र अन्तरंग सेवाको लागि अलग-अलग औषधि पसलको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । अस्पतालको डिजाइन अनुसार प्रत्येक २ देखि ३ वार्डको लागि एक औषधि पसलको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । २ जना फार्मसी स्नातक कर्मचारी औषधि पसलमा रही सेवा दिनुपर्ने । 	
१२	ब्लड बैंक (Blood bank)	<ul style="list-style-type: none"> अस्पताल हातामा ब्लड बैंक हुनुपर्ने । आपतकालीन सेवाको लागि रगत उपलब्ध गराउन कुनै ब्लड बैंक वा रेडक्रससँग सम्झौता भएको हुनुपर्ने । प्रचलित नियमको परिधिभित्र रही ब्लड बैंक संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । 	
१३	क्यान्टिन (Hospital canteen)	<ul style="list-style-type: none"> कम्तिमा १ क्यान्टिनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । क्यान्टिनमा खाना पकाउने (किचन) र खाना खाने ठाउँ (डाईनिङ) अलग-अलग भएको हुनुपर्ने । भाँडा धुने ठाउँ खाना खाने ठाउँभन्दा अलगगै भएको हुनुपर्ने । सेवाग्राहीले हात धुने धारा अलगगै हुनुपर्ने । खाना लैजाने ट्रेलीहरू पर्याप्त मात्रामा हुनुपर्ने । विरामीलाई खाना पुर्याउने व्यवस्था हुनुपर्ने । विरामीहरूलाई खाना लैजाने भाँडा सफा र ढक्नी भएको हुनुपर्ने । रेफ्रिजेरेटर भएको हुनुपर्ने । कलवेलको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । क्यान्टिनको स्टोर हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (५०१ देखि ७५० शैया)	कैफियत
१४	एम्बुलेन्स, शव वाहन तथा दमकल (Ambulance, mortuary van and fire brigade)	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक ५० वेडको अनुपातमा १ एम्बुलेन्स हुनुपर्ने । प्रत्येक १०० वेडको अनुपातमा २ शव वाहन हुनुपर्ने । आपतकालीन अवस्थाको लागि एम्बुलेन्स सेवा प्रदान गर्न अन्य सेवाप्रदायकसँग सम्बन्ध विकास भएको हुनुपर्ने । दमकल (अग्नि नियन्त्रक) सेवा प्रदान गर्ने निकायसँग सेवा प्रदान गर्ने सम्झौता भएको हुनुपर्ने । अस्पतालको कम्तिमा १ दमकल (अग्नि नियन्त्रक) हुनुपर्ने । आपतकालीन अग्नि नियन्त्रणको लागि प्रत्येक कोठामा अग्नि नियन्त्रण सिलिण्डरको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । 	
१५	शव गृह (Mortuary)	<ul style="list-style-type: none"> अस्पतालमा रहेका विरामी तथा अन्य सेवाग्राहीहरूले थाहा नपाउने गरी लास लैजान सकिने गरी अलग्गै शवगृह र सो को लागि सवारी साधनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । शवगृह अस्पताल कम्पाउण्डभित्र तर सजिलै देख्न नसकिने एकान्त स्थानमा हुनुपर्ने । प्रति १०० वेडको लागि २ वटा लास राख्न सकिने शवगृहको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । 	
१६	फोहरमैला व्यवस्थापन (Waste management)	<ul style="list-style-type: none"> फोहर जलाउन इन्सिनेरेटर, साल फ्याँक्न प्लासिन्टा डिस्पोजल सेवाको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पतालले उचित सरसफाईको व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । ढल सुविधा भएको हुनुपर्ने । महिला र पुरुष शौचालय अलग-अलग हुनुपर्ने । शौचालयमा चौबीसै घण्टा पानी आपूर्ति भएको हुनुपर्ने । सामान्य उपचार सेवामा आउने विरामी र सेवाग्राहीको लागि पर्याप्त शौचालयको व्यवस्था हुनुपर्ने । शौचालय बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री हुनुपर्ने । शौचालयमा साबुनको व्यवस्था हुनुपर्ने । 	
१७	सूचना संप्रेषण (Information dissemination)	<ul style="list-style-type: none"> आधुनिक सूचना प्रविधिसँग आवद्ध भै अस्पताल सूचना केन्द्रको स्थापना भएको हुनुपर्ने । अस्पताल प्रवेश गर्नासाथ अस्पतालको लेआउट देखिने नक्साद्वारा कुन सेवा कुन ठाउँमा प्राप्त गर्न सकिन्छ भन्ने देखिने व्यवस्था हुनुपर्ने । अस्पताल कर्मचारीहरूलाई आपतकालीन व्यवस्थापनको नियमित तालिम उपलब्ध गराउने । सूचना-पाटी, टि.भि. स्क्रिन, वेभसाइट, ब्रोसियरजस्ता माध्यमबाट स्वास्थ्यसम्बन्धी जानकारी र अस्पतालबाट प्रदान गरिने सेवा र यसको लागि आवश्यक शुल्कसम्बन्धी जानकारीसमेत दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । प्रयोगशालाबाट सेवाग्राहीहरूले पाउनुपर्ने सूचना व्यवस्थितरूपले प्रदान गर्न यस्तो सूचना प्रणालीलाई अस्पतालको सूचना प्रणालीसँग आवद्ध गरेको हुनुपर्ने । वार्ड तथा अन्य सम्बेदनशील कोठाहरू जस्तै लेवर रुम, डेलिभरी रुम, आइसीयु, सीसीयु, अपरेशन थिएटर, आपतकालीन कक्षमा शीघ्र सूचना दिने पद्धति स्थापना भएको हुनुपर्ने । 	
१८	व्यवस्थापन (Hospital)	<ul style="list-style-type: none"> क) <u>सोधपुछ कक्ष</u> सेवाग्राहीहरूको सुविधाको लागि कम्तिमा २ जना कर्मचारीसहितको 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (५०१ देखि ७५० शैया)	कैफियत
	management)	<p>सोधपुछ कक्ष हुनुपर्ने ।</p> <p><u>ख) पानी वितरण</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालमा चौबीसै घण्टा चिसो र तातो पानी आउने व्यवस्था हुनुपर्ने । शुद्ध पिउने पानीको आपूर्ति हुनुपर्ने । बिरामीको लागि आवश्यक पिउने तातो पानी चौबीसै घण्टा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । क्लिनिक, नर्सिङ कक्ष, बिरामीको कोठा, अपरेशन थिएटर र आपतकालीन कक्षहरूमा पानी आपूर्तिको वैकल्पिक व्यवस्था समेत भएको हुनुपर्ने । <p><u>ग) विद्युत आपूर्ति</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पताल क्षेत्रभित्र र सबै भवन तथा कोठाहरूमा चौबीसै घण्टा विद्युत आपूर्ति हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । लोडसेडिङको समयमा विद्युत आपूर्ति गर्न अटोमेटिक जेनेरेटर सिष्टम स्थापना गरेको हुनुपर्ने । ओ.टी., आईसियु, सिसियु, इमर्जेन्सी कक्ष लगायतका संवेदनशील कक्षहरूमा आपतकालीन विद्युत व्याकअप सिष्टम राखेको हुनुपर्ने । <p><u>घ) टेलिफोन</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पताल हाताभित्र सःशुल्क तथा निःशुल्क टेलिफोन सेवा उपलब्ध हुनुपर्ने । कलवेल तथा टेलिफोन ईन्टरकमको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । <p><u>ङ) औजार उपकरण</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालले खरिद गर्ने उपकरण तथा औजारहरू अन्तर्राष्ट्रिय (WHO) गुणस्तर बमोजिम हुनुपर्ने । सेकेण्डह्याण्ड र रिक्विजिशन भएको औजार तथा उपकरणहरू खरिद गर्न नमिल्ने । अस्पतालमा प्रयोग हुने औजार उपकरण, मेसिन लगायतका विद्युतीय उपकरण र विद्युत तथा अन्य इलेक्ट्रोनिक उपकरणहरूको आवश्यक मर्मतसंभारको लागि वायोमेडिकल ईन्जिनियर, प्राविधिक तथा इलेक्ट्रीकल, इलेक्ट्रोनिक र सिभिल इन्जिनियरिङसम्बन्धी प्राविधिकहरूको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । <p><u>च) बिरामी कुरुवा घर</u></p> <ul style="list-style-type: none"> बिरामी कुरुवाको लागि अलग्गै कुरुवा घरको व्यवस्था हुनुपर्ने । कुरुवा घर वार्डबाट नजिकमा हुनुपर्ने । प्रत्येक कोठामा प्रतिबिरामी १ जनाका दरले बिरामी कुरुवा बस्न सक्ने व्यवस्था हुनुपर्ने । प्रतिवेडको लागि २ जनासम्म कुरुवा बस्न सक्ने गरी कुरुवा घरको व्यवस्था हुनुपर्ने । यस्ता कुरुवा घरमा संचार सुविधा उपलब्ध हुनुपर्ने । पानी, बत्ती तथा शौचालयको सुविधा भएको हुनुपर्ने । <p><u>छ) अस्पताल लण्डी</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालमा प्रयोग हुने एप्रोन, पन्जा, टोपी, जुता, तन्ना, तकिया, खेल, रुमालजस्ता लुगा कपडा धुनको लागि लण्डीको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पताल भर्ना भएका बिरामीको लुगा धुनको लागि लण्डीको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । बिरामीको कपाल तथा दाढी काट्ने, कपाल मिलाउने र सरसफाई गर्ने 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (५०१ देखि ७५० शैया)	कैफियत
		<p>प्रयोजनको लागि हजाम तथा व्युटी पार्लरसम्बन्धी सेवा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने ।</p> <p><u>ज) स्टोर</u></p> <ul style="list-style-type: none"> आपतकालीन अवस्थामा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । यस्तो स्टोरमा कम्तिमा २ महिनाको लागि अत्यावश्यक सामग्री स्टक राख्ने व्यवस्था हुनुपर्ने । अस्पतालको लागि आवश्यक नियमित औजार, उपकरण तथा औषधिको लागि अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । अस्पतालको लागि आवश्यक लुगा, कपडा तथा सरसफाईका सामग्रीहरूको लागि अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । बगैँचाको लागि आवश्यक औजार तथा सामग्री भण्डारण गर्ने अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । <p><u>झ) सुरक्षा व्यवस्था</u></p> <ul style="list-style-type: none"> पर्याप्त सुरक्षा गार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने (सुरक्षा गार्डसम्बन्धी विवरण अनुसूचीमा दिइएको छ) । आपतकालीन अवस्थाको लागि तत्काल सेवा प्रदान गर्न राज्यका सुरक्षा निकायसँग सम्बन्ध कायम गरिएको हुनुपर्ने । <p><u>ञ) जनशक्ति विकास योजना</u></p> <ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य संस्थाको संगठन तथा जनशक्ति विकास योजना निर्माण भएको हुनुपर्ने । अस्पताल व्यवस्थापक, प्रशासक, चिकित्सक, प्यारामेडिकल, नर्सिङ्ग, प्राविधिक, सहयोगी कर्मचारी र एटेन्डेन्टहरूको उचित व्यवस्थापन भएको हुनुपर्ने (कर्मचारीसम्बन्धी विवरण अनुसूची १ मा दिइएको छ) । 	

(ड) ७५१ देखि १००० शैयासम्मका अस्पताल

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (७५१ देखि १००० शैया)	कैफियत
१	अस्पताल रहने स्थान (Location)	<ul style="list-style-type: none"> प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्था स्थापनाको लागि स्थान छनौट गर्नुपूर्व एक प्राविधिक टोली गठन गरी टोलीको सुझाव अनुसार स्थान छनौट गरेको हुनुपर्ने । स्वास्थ्य संस्था स्थापना गर्दा यसबाट वातावरणमा पर्नसक्ने सकारात्मक वा नकारात्मक प्रभावहरूका बारेमा विश्लेषण गरी वातावरणीय प्रभाव अध्ययन गरेको हुनुपर्ने । अस्पताल क्षेत्र धुवाँ, धुलो, गाडीको आवाज, हावा, फोहर, हल्लाखल्ला, खोला, नदी आदिको प्रदूषणबाट मुक्त भएको हुनुपर्ने । स्थान छनौट गर्दा अनिवार्यरूपमा भू-गर्भविद्को परामर्श लिएको हुनुपर्ने । अस्पताल रहने स्थान काठमाडौँ उपत्यकाको हकमा चक्रपथबाट १ कि.मि. बाहिर हुनुपर्ने र चक्रपथसँग २ लेनको पक्की सडकले जोडिएको हुनुपर्ने । अन्य स्थानहरूको हकमा नजिकको मुख्य सडकसँग २ लेनको पक्की सडकले जोडिएको हुनुपर्ने । अस्पतालसम्म जान र फर्कनको लागि सार्वजनिक यातायात (सार्वजनिक बस, माइक्रो, टेम्पु, ट्याक्सी) को सुविधा भएको हुनुपर्ने । अस्पतालका शहरी क्षेत्रमा भएका आपतकालीन केयर युनिटहरू अस्पतालसँग पक्की सडकले जोडिएको हुनुपर्ने । 	
२	अस्पताल रहने जग्गा र क्षेत्रफल (Land and area)	<p>क) जग्गा</p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पताल रहने जग्गा अस्पतालकै स्वामित्वमा रहनुपर्ने । सो नभएमा सम्बन्धित जग्गाधनीसँग कम्तिमा ३० वर्षको सम्झौता गरी जग्गा भाडामा लिएको हुनुपर्ने । अस्पताल कम्पाउन्ड पक्की पर्खालले घेरिएको हुनुपर्ने । अस्पताल कम्पाउन्डभित्र प्रवेश र प्रस्थान (भित्र जाने र बाहिर निस्कने) ढोका अलग-अलग हुनुपर्ने । नर्स आवास, होस्टेल, विरामी कुरुवा घर, डाक्टर र सुरक्षा कर्मीहरू बस्ने घरको कम्पाउन्ड पनि पक्की पर्खालले घेरिएको हुनुपर्ने । <p>ख) क्षेत्रफल</p> <ul style="list-style-type: none"> मल्टि-स्टोरी बिल्डिङ बनाउन सकिने गरी काठमाडौँ उपत्यका र पहाडी क्षेत्रको लागि ५० रोपनी र तराई तथा भित्री मधेस क्षेत्रका लागि १० विघा क्षेत्रफल जग्गा भएको हुनुपर्ने । प्रतिशैया ७० वर्गमिटर (प्रतिक्षालय, प्रवेश मार्ग/कोरिडोर, दर्ता कक्ष आदि समेत) । काठमाडौँ उपत्यका र पहाडी क्षेत्रको लागि ३ रोपनी र तराई तथा भित्री मधेस क्षेत्रका लागि १० कठ्ठा क्षेत्रफलको १ बगैँचा हुनुपर्ने र यस्तो बगैँचाको उचित व्यवस्थापन गर्ने प्रबन्ध मिलाएको हुनुपर्ने । 	शिक्षण अस्पतालको लागि ७५ वर्गमिटर प्रतिशैया हुनुपर्ने
३	अस्पताल भवन (Building)	<p>क) नीति</p> <ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य संस्थाको भवन प्रचलित बिल्डिङ कोडअनुसार भएको हुनुपर्ने । भवन निर्माण गर्दा प्राकृतिक तथा मानव सृजित प्रकोप न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरेको हुनुपर्ने । अस्पतालका सबै भवनहरू नयाँ निर्माण गरिएको हुनुपर्ने । संचालनमा रहेका अस्पतालको क्षमता विस्तार गर्ने योजना भएमा थप गर्नुपर्ने सबै संरचना नयाँ निर्माण भएको हुनुपर्दछ र पुराना संरचना 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (७५१ देखि १००० शैया)	कैफियत
		<p>जीर्ण अवस्थामा भएमा यसको वदलामा नयाँ संरचना निर्माण गर्नुपर्ने ।</p> <p><u>ख) निर्माण</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालका हरेक कोठाहरूमा भेन्टिलेसनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पतालका कोठाहरू वातानुकूलित भएको हुनुपर्ने । अस्पताल भवनको प्रत्येक तलामा पुग्नको लागि प्रयाप्त मात्रामा Ramp (६ फिट चौडाई) को व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक भवनमा आकस्मिक आगलागी नियन्त्रणसम्बन्धी व्यवस्था मिलाइएको हुनुपर्ने । अस्पतालको प्रशासनिक भवन, ओ.पी.डी., प्रयोगशाला, वार्ड, औषधि पसल, क्यान्टिन, कर्मचारी आवासजस्ता भवनहरू अलग-अलग निर्माण भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाको लागि अलग-अलग भवन हुनुपर्ने । अस्पतालको प्यासेज/कोरिडर, शौचालय, लिफ्ट, क्यान्टिन, प्रतिकालय, सोधपुछजस्ता सामूहिक प्रयोजनका स्थलहरूले ओगटेको क्षेत्रफल अस्पतालको कुल क्षेत्रफलको अधिकतम् ५५ प्रतिशतसम्म हुनुपर्ने । अस्पतालका भवन तथा कक्षहरू बालमैत्री, समुदायमैत्री, अपांगमैत्री हुनुपर्ने । अस्पतालका प्रत्येक कोठाहरूमा घाम लाग्ने र भ्याल भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक क्लिनिक र वार्डमा धाराको र क्लिनिकल कोठाहरूमा एल्बो ट्याबको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रशासनिक भवनमा मिटिङ हल तथा अडिटोरियमको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पतालका प्रत्येक भवन तथा कोठाहरूमा व्हिलचेयर तथा टूली जान सक्ने व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । बहिरंग, अन्तरंग, प्रयोगशाला, अपरेसन थियटर र प्रशासनिक भवनजस्ता सेवाग्राही र बिरामीले हिँड्नुहुनुपर्ने भनवनहरूमा प्रतिभवन कमिमा एउटाका दरले लिफ्टको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । <p><u>ग) सेवा</u></p> <ul style="list-style-type: none"> व्हिलचेयर, टूली, स्टेचरको पर्याप्त व्यवस्था हुनुपर्ने (प्रति ५ शैयाको लागि १ को अनुपातमा) । यस्ता सामग्री राख्ने ठाउँ र चलाउने मानिसको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक भवनमा लिफ्टको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रतिशैयाको अनुपातमा २ जनाका दरले बस्न सक्ने गरी प्रतिकालयको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रतिकालयमा बस्ने कुर्सीको व्यवस्था हुनुपर्ने र सूचना-पाटी, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका लगायतका माध्यमबाट सूचना प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । <p><u>घ) प्रवेशद्वार तथा पार्किङ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> सवारी साधन अस्पताल प्रवेश गर्ने र बाहिर निस्कने अलग-अलग प्रवेश र बहिर्गमन द्वार हुनुपर्ने । आपतकालीन सेवाका लागि प्रयोग हुने सवारी साधनहरू अस्पतालको आपतकालीन कक्ष र अन्य अत्यावश्यक ठाउँमा सहजरूपमा जान सक्ने गरी अलग्गै बाटो र गेटको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (७५१ देखि १००० शैया)	कैफियत
		<ul style="list-style-type: none"> मानिस हिँड्ने बाटो र सवारी साधन गुड्ने सडक र यसको गेट अलगगै हुनुपर्ने । सेवाग्राही र अस्पताल कर्मचारीहरूले प्रयोग गर्ने सवारी साधन र एम्बुलेन्स दमकलजस्ता सवारी साधनका लागि अलग-अलग पार्किङ्गको व्यवस्था हुनुपर्ने । प्रत्येक ३ शैयाको अनुपातमा १ गाडी पार्किङ्ग ठाउँ हुनुपर्ने । 	
४	बहिरंग सेवा (Outdoor service)	<ul style="list-style-type: none"> अस्पतालबाट प्रदान हुने प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाका लागि ओ.पी.डी. सेवा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । सामान्यतया जनरल फिजिसियन, गाईनो, अर्थोपेडिक, इएन्टी, न्यूरो, पेडियट्रिक, डर्मेटोलोजी, कार्डियोलोजी, ग्यास्ट्रोलोजीजस्ता सेवाको लागि ओ.पी.डी. कक्ष संचालन गर्नुपर्ने । ओ.पी.डी. सेवाको लागि अलगगै भवनको व्यवस्था मिलाउनु पर्ने । बिरामी चापको आधारमा ओ.पी.डी. कक्ष संचालन गर्नुपर्ने । 	
५	अन्तरंग सेवा (Indoor service)	<p>क) वार्ड</p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वार्डमा डाक्टरको ड्युटी रुम, पेन्ट्री (दराज, र्याक, खाना राख्ने ठाउँ आदि), आइसोलेसन रुम, ट्रिटमेण्ट रुम, शौचालय आदिको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । महिला र पुरुषको लागि अलग-अलग वार्डको व्यवस्था हुनुपर्ने । बच्चाको लागि अलग वार्ड हुनुपर्ने । सुत्केरीको लागि अलग वार्ड हुनुपर्ने । अब्जरभेशन वार्ड हुनुपर्ने । सरुवा रोगको लागि अलग-अलग वार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । प्रत्येक वार्डमा ड्रेसिङ रुम, साईड लेवोरेटरी, इन्जेक्सन रुम, काउन्सिलिङ रुम आदिको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । सुत्केरी आमाहरूले बच्चालाई दूध खुवाउने र बच्चाहरूको लुगा फेर्ने प्रयोजनको लागि अलग कोठाको व्यवस्था हुनुपर्ने । अपांगहरूको व्यक्तिगत सरसफाई र लुगा फेर्ने प्रयोजनका लागि अलग कोठा हुनुपर्ने । <p>ख) वेड</p> <ul style="list-style-type: none"> क्याविन, डिलक्सजस्ता निजी कक्षहरूको व्यवस्था हुनुपर्ने । यस्ता निजी कक्षहरू उपलब्ध वेड संख्याको १० प्रतिशतसम्म हुनुपर्ने । एक जनरल वार्डमा अधिकतम ४५ वेड हुनुपर्ने । प्रत्येक कमन रुममा ६ वेडभन्दा बढी हुनु नहुने । प्रत्येक वार्डमा कमिमा १० प्रतिशत सिंगल र १५ प्रतिशत डबल वेड भएका कोठाहरू हुनुपर्ने । उपलब्ध कुल वेडहरू मध्ये कमिमा २५ प्रतिशत वेडहरू एक्युट (तुरुन्तै असर गरिहाले) रोगीहरूका लागि छुट्याउनु पर्ने । <p>ग) नर्सिङ स्टेशन</p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वार्डको लागि अलग-अलग नर्सिङ स्टेशन हुनुपर्ने । प्रत्येक नर्सिङ स्टेशनमा चेन्जिङ रुम, शौचालय, वाथरुम, नर्सिङ स्टोर, ड्युटी रुमको व्यवस्था गरिएको हुनुपर्ने । <p>घ) डेलिभरी कक्ष</p>	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (७५१ देखि १००० शैया)	कैफियत
		<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक डेलिभरीको लागि अलग-अलग कोठाहरूको व्यवस्था हुनुपर्ने । यस्ता कोठाहरूमा अट्याच-वाथरुम भएको हुनुपर्ने । ७५ प्रतिशत लेबर र कार्डियोटोपोग्राफी मेशिन जडान भएको हुनुपर्ने । यस्तो प्रविधि अस्पतालको सूचना प्रविधिमा जोडिएको हुनुपर्ने । 	
६	संवेदनशील सेवा (Emergency, ICU, CCU, NICU)	<ul style="list-style-type: none"> चौबीसै घण्टा आकस्मिक सेवा दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । प्रति १०० बेडमा १० बेडका दरले आकस्मिक कक्षमा बेडहरू उपलब्ध हुनुपर्ने । ट्रोमा सेन्टरको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । कुल उपलब्ध बेडको ५ प्रतिशतको अनुपातमा इन्टेन्सिभ केयर युनिट (आईसियु), क्रिटिकल केयर युनिट (सिसियु) र नियोनेटल इन्टेन्सिभ केयर युनिट (एनईसियु) बेड व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । कम्तिमा ५ वटा भेन्टिलेटर भएको हुनुपर्ने । 	
७	अपरेशन थिएटर (Operation theater)/ओ.टी.)	<ul style="list-style-type: none"> ७५१ देखि १००० बेडसम्म ९ वटा २ वटा अपरेशन थिएटरको लागि एउटा एनेस्थेसिक तयारी कक्षको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अपरेशन थिएटर स्वासप्रस्वास तथा हिमोडाइनामिक युनिटसँग पहुँच भएको हुनुपर्ने । अक्सिजन सिलिन्डर पर्याप्त मात्रामा हुनुपर्ने । ओ.टी. वातानुकूलित भएको हुनुपर्ने । अत्यावश्यकीय सेवा तथा सामग्रीहरू उपलब्ध भएको हुनुपर्ने । अपरेशन थिएटरको बाहिर बिरामी कुरवा बस्ने हल हुनुपर्ने । प्रत्येक ओ.टी.को लागि २० बेड क्षमताको पोष्ट अपरेटिभ वार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । 	
८	एलाईड हेल्थ सेवा (Allied health service)	<p>क) प्याथोलोजी</p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक किसिमका परीक्षणको लागि प्रयोगशालाको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । क्लिनिकल केमेष्ट्री एनलाईजर, हेमाटोलोजी एनलाईजरजस्ता स्वचालित मेसिनहरू उपलब्ध भएको हुनुपर्ने । एन्टीनेटल, न्युरोलोजी र नेफ्रोलोजीजस्ता विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिकहरूमा डिप्सटिकजस्ता परीक्षण गर्ने हुनुपर्ने । प्रयोगशाला परीक्षणको लागि कम्प्युटर प्रविधि प्रयोग गरी न्यूमेट्रिक ट्युब प्रणालीबाट नमुना संकलन र यसको प्रतिवेदन दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । थेरापेटिक औषधि अनुगमनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । माइक्रोबायोलोजी सम्बन्धी प्रयोगशाला वातानुकूलित भएको हुनुपर्ने । नमुना संकलन, रिपोर्ट वितरण र सोधपुछको लागि अलग-अलग कोठाहरू भएको हुनुपर्ने । <p>ख) एक्स-रे</p> <ul style="list-style-type: none"> अवश्यकता अनुसार एक्सरे मेसिनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने (विवरण अनुसूचीमा दिइएको छ) । कम्तिमा ३ वटा मोवाईल एक्सरे मेसिन हुनुपर्ने । <p>ग) इमेजिङ</p> <ul style="list-style-type: none"> रेडियो डाइग्नोसिस, अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे फिल्म लोडिङ, अनलोडिङ 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (७५१ देखि १००० शैया)	कैफियत
		<p>तथा प्रोसेसिङ लगायतका इमेजिङ सेवा कक्षहरू ओ.पी.डी., ओ.टी. तथा वार्डहरूलाई समेत पायक पर्ने गरी संचालनमा ल्याएको हुनुपर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> यस्ता कोठाहरूमा प्रतिकालय, शौचालय, चेन्जिङ रुमको समेत व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । <p>घ) फिजियोथेरापी</p> <ul style="list-style-type: none"> कम्तिमा ३ जना फिजियोथेरापिष्ट सहितको १ फिजियोथेरापी युनिट भएको हुनुपर्ने । महिला र पुरुषको लागि अलग-अलग शौचालयको व्यवस्था हुनुपर्ने । 	
९	आपतकालीन केयर युनिट (Emergency care unit)	<ul style="list-style-type: none"> शहरभित्रका पायक पर्ने स्थानहरूमा कम्तिमा २ वटा आपतकालीन केयर युनिट भएको हुनुपर्ने वा संचालनमा रहेका अस्पताल वा नर्सिङ होमसँग यस्तो सेवा प्रदान गर्ने सम्झौता भएको हुनुपर्ने । यस्ता युनिटहरूमा आपतकालीन सहयोग गर्ने चिकित्सक र अत्यावश्यक सामग्रीहरू उपलब्ध भएको हुनुपर्ने । यस्ता युनिटमा तत्काल आपतकालीन सेवा प्रदान गरी विस्तृत परीक्षण र औषधोपचारका लागि अस्पताल लैजाने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । 	
१०	विशेषज्ञ सेवा (Specialized service)	<ul style="list-style-type: none"> ७ किसिमका विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउने व्यवस्था हुनुपर्ने । प्रत्येक विशेषज्ञ क्लिनिकको आफ्नो अलगगै परीक्षण/उपचार कक्ष हुनुपर्ने (जस्तै: मुटुरोगसम्बन्धी क्लिनिकको लागि ईकोकार्डियोग्राफी कक्ष, छालारोगसम्बन्धी क्लिनिकको लागि फोटोथेरापी कक्ष आदि । यस्ता कक्षहरू वातानुकूलित हुनुपर्ने । विशेषज्ञ चिकित्सकको सेवाको लागि अन्य स्वास्थ्य संस्था वा चिकित्सकहरूसँग सेवा प्रदान गर्ने सम्झौता भएको हुनुपर्ने । 	
११	औषधि पसल (Pharmacy)	<ul style="list-style-type: none"> बिरामीको चापअनुसार सेवा उपलब्ध गराउन सक्ने गरी औषधि पसलको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । वहिरंग र अन्तरंग सेवाको लागि अलग-अलग औषधि पसलको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने । अस्पतालको डिजाइन अनुसार प्रत्येक २ देखि ३ वार्डको लागि एक औषधि पसलको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । २ जना फार्मसी स्नातक कर्मचारी औषधि पसलमा रही सेवा दिनुपर्ने । 	
१२	ब्लड बैंक (Blood Bank)	<ul style="list-style-type: none"> अस्पताल हातामा ब्लड बैंक हुनुपर्ने । आपतकालीन सेवाको लागि रगत उपलब्ध गराउन कुनै ब्लड बैंकसँग सम्झौता भएको हुनुपर्ने । प्रचलित नियमको परिधिभित्र रही ब्लड बैंक संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । 	
१३	क्यान्टिन (Hospital canteen)	<ul style="list-style-type: none"> कम्तिमा १ क्यान्टिनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । क्यान्टिनमा खाना पकाउने (किचन) र खाना खाने ठाउँ (डाईनिङ) अलग-अलग भएको हुनुपर्ने । भाँडा धुने ठाउँ खाना खाने ठाउँभन्दा अलगगै भएको हुनुपर्ने । सेवाग्राहीले हात धुने धारा अलगगै हुनुपर्ने । खाना लैजाने ट्रेलीहरू पर्याप्त मात्रामा हुनुपर्ने । बिरामीलाई खाना पुर्याउने व्यवस्था हुनुपर्ने । बिरामीहरूलाई खाना लैजाने भाँडा सफा र ढक्ती भएको हुनुपर्ने । रेफ्रिजेरेटर भएको हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (७५१ देखि १००० शैया)	कैफियत
		<ul style="list-style-type: none"> • कलवेलको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । • क्यान्टिनको स्टोर हुनुपर्ने । 	
१४	एम्बुलेन्स, शव वाहन तथा दमकल (Ambulance, mortuary Van and fire brigade)	<ul style="list-style-type: none"> • प्रत्येक ५० वेडको अनुपातमा १ एम्बुलेन्स हुनुपर्ने । • प्रत्येक १०० वेडको अनुपातमा २ शव वाहन । • आपतकालीन अवस्थाको लागि एम्बुलेन्स सेवा प्रदान गर्न अन्य सेवाप्रदायकसँग सम्बन्ध विकास भएको हुनुपर्ने । • दमकल (अग्नि नियन्त्रक) सेवा प्रदान गर्ने निकायसँग सेवा प्रदान गर्ने सम्झौता भएको हुनुपर्ने । • अस्पतालको कम्तिमा १ दमकल (अग्नि नियन्त्रक) हुनुपर्ने । • आपतकालीन अग्नि नियन्त्रणको लागि प्रत्येक कोठामा अग्नि नियन्त्रण सिलिण्डरको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । 	
१५	शवगृह (Mortuary)	<ul style="list-style-type: none"> • अस्पतालमा रहेका बिरामी तथा अन्य सेवाग्राहीहरूले थाहा नपाउने गरी लास लैजान सकिने गरी अलग्गै शवगृह र सो को लागि सवारी साधनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । • शवगृह अस्पताल कम्पाउण्डभित्र तर सजिलै देख्न नसकिने एकान्त स्थानमा हुनुपर्ने । • प्रति १०० वेडको लागि २ वटा लास राख्न सकिने शवगृहको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । 	
१६	फोहरमैला व्यवस्थापन (Waste management)	<ul style="list-style-type: none"> • फोहर जलाउन इन्सिनेरेटर, साल फ्याँक्न प्लासिन्टा डिस्पोजल सेवाको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । • अस्पतालले उचित सरसफाईको व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । • ढल सुविधा भएको हुनुपर्ने । • महिला र पुरुष शौचालय अलग-अलग हुनुपर्ने । • शौचालयमा चौबीसै घण्टा पानी आपूर्ति भएको हुनुपर्ने । • सामान्य उपचार सेवामा आउने बिरामी र सेवाग्राहीको लागि पर्याप्त शौचालयको व्यवस्था हुनुपर्ने । • शौचालय बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री हुनुपर्ने । • शौचालयमा साबुनको व्यवस्था हुनुपर्ने । 	
१७	सूचना संप्रेषण (Information dissemination)	<ul style="list-style-type: none"> • आधुनिक सूचना प्रविधिसँग आवद्ध भै अस्पताल सूचना केन्द्रको स्थापना भएको हुनुपर्ने । • अस्पताल प्रवेश गर्नासाथ अस्पतालको लेआउट देखिने नक्साद्वारा कुन सेवा कुन ठाउँमा प्राप्त गर्न सकिन्छ भन्ने देखिने व्यवस्था हुनुपर्ने । • अस्पताल कर्मचारीहरूलाई आपतकालीन व्यवस्थापनको नियमित तालिम उपलब्ध गराउने । • सूचनापाटी, टि.भि.स्क्रीन, वेभसाइट, ब्रोसियरजस्ता माध्यमबाट स्वास्थ्य सम्बन्धी जानकारी र अस्पतालबाट प्रदान गरिने सेवा र यसको लागि आवश्यक शुल्कसम्बन्धी जानकारीसमेत दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । • प्रयोगशालाबाट सेवाग्राहीहरूले पाउनुपर्ने सूचना व्यवस्थितरूपले प्रदान गर्न यस्तो सूचना प्रणालीलाई अस्पतालको सूचना प्रणालीसँग आवद्ध गरेको हुनुपर्ने । • वार्ड तथा अन्य सम्बेदनशील कोठाहरू जस्तै लेबर रुम, डेलिभरी रुम, आइसीयु, सीसीयु, अपरेशन थिएटर, आपतकालीन कक्षमा शीघ्र सूचना दिने पद्धति स्थापना भएको हुनुपर्ने । 	
१८	व्यवस्थापन (Hospital)	क) सोधपूछ कक्ष	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (७५१ देखि १००० शैया)	कैफियत
	management)	<ul style="list-style-type: none"> सेवाग्राहीहरूको सुविधाको लागि कम्तिमा २ जना कर्मचारी सहितको सोधपुछ कक्ष हुनुपर्ने । <p><u>ख) पानी वितरण</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालमा चौबीसै घण्टा चिसो र तातो पानी आउने व्यवस्था हुनुपर्ने । शुद्ध पिउने पानीको आपूर्ति हुनुपर्ने । बिरामीको लागि आवश्यक पिउने तातो पानी चौबीसै घण्टा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । क्लिनिक, नर्सिङ्ग कक्ष, बिरामीको कोठा, अपरेशन थिएटर र आपतकालीन कक्षहरूमा पानी आपूर्तिको वैकल्पिक व्यवस्थासमेत भएको हुनुपर्ने । <p><u>ग) विद्युत आपूर्ति</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पताल क्षेत्रभित्र र सबै भवन तथा कोठाहरूमा चौबीसै घण्टा विद्युत आपूर्ति हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । लोडसेडिङको समयमा विद्युत आपूर्ति गर्न अटोमेटिक जेनेरेटर सिष्टम स्थापना गरेको हुनुपर्ने । ओ.टी., आईसियु, सिसियु, इमर्जेन्सी कक्ष लगायतका संवेदनशील कक्षहरूमा आपतकालीन विद्युत व्याकअप सिष्टम राखेको हुनुपर्ने । <p><u>घ) टेलिफोन</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पताल हाताभित्र सःशुल्क तथा निःशुल्क टेलिफोन सेवा उपलब्ध हुनुपर्ने । कलवेल तथा टेलिफोन ईन्टरकमको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । <p><u>ङ) औजार उपकरण</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालले खरिद गर्ने उपकरण तथा औजारहरू अन्तर्राष्ट्रिय (WHO) गुणस्तर बमोजिम हुनुपर्ने । सेकेण्डह्याण्ड र रिफिनिशनिङ भएको औजार तथा उपकरणहरू खरिद गर्न नमिल्ने । अस्पतालमा प्रयोग हुने औजार उपकरण, मेसिन लगायतका विद्युतीय उपकरण र विद्युत तथा अन्य इलेक्ट्रोनिक उपकरणहरूको आवश्यक मर्मतसंभारको लागि वायोमेडिकल ईन्जिनियर, प्राविधिक तथा इलेक्ट्रीकल, इलेक्ट्रोनिक र सिभिल इन्जिनियरिङसम्बन्धी प्राविधिकको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । <p><u>च) बिरामी कुरुवा घर</u></p> <ul style="list-style-type: none"> बिरामी कुरुवाको लागि अलग्गै कुरुवा घरको व्यवस्था हुनुपर्ने । कुरुवा घर वार्डबाट नजिकमा हुनुपर्ने । प्रत्येक कोठामा प्रतिबिरामी १ जनाका दरले बिरामी कुरुवा बस्न सक्ने व्यवस्था हुनुपर्ने । प्रतिवेडको लागि २ जनासम्म कुरुवा बस्न सक्ने गरी कुरुवा घरको व्यवस्था हुनुपर्ने । यस्ता कुरुवा घरमा संचार सुविधा उपलब्ध हुनुपर्ने । पानी, बत्ती तथा शौचालयको सुविधा भएको हुनुपर्ने । 	

क्र.स	विवरण	मापदण्ड (७५१ देखि १००० शैया)	कैफियत
		<p><u>छ) अस्पताल लण्डी</u></p> <ul style="list-style-type: none"> अस्पतालमा प्रयोग हुने एप्रोन, पन्जा, टोपी, जुता, तन्ना, तकिया, खोल, रुमालजस्ता लुगा कपडा धुनको लागि लण्डीको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । अस्पताल भर्ना भएका बिरामीको लुगा धुनको लागि लण्डीको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । बिरामीको कपाल तथा दाढी काट्ने, कपाल मिलाउने र सरसफाई गर्ने प्रयोजनको लागि हजाम तथा व्युटी पार्लरसम्बन्धी सेवा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । <p><u>ज) स्टोर</u></p> <ul style="list-style-type: none"> आपतकालीन अवस्थामा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । यस्तो स्टोरमा कम्तिमा २ महिनाको लागि अत्यावश्यक सामग्री स्टक राख्ने व्यवस्था हुनुपर्ने । अस्पतालको लागि आवश्यक नियमित औजार, उपकरण तथा औषधिको लागि अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । अस्पतालको लागि आवश्यक लुगा, कपडा तथा सरसफाईका सामग्रीहरूको लागि अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । बगैँचाको लागि आवश्यक औजार तथा सामग्री भण्डारण गर्ने अलग्गै स्टोर हुनुपर्ने । <p><u>झ) सुरक्षा व्यवस्था</u></p> <ul style="list-style-type: none"> पर्याप्त सुरक्षा गार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने (सुरक्षा गार्डसम्बन्धी विवरण अनुसूचीमा दिइएको छ) । आपतकालीन अवस्थाको लागि तत्काल सेवा प्रदान गर्न राज्यका सुरक्षा निकायसँग सम्बन्ध कायम गरिएको हुनुपर्ने । <p><u>ञ) जनशक्ति विकास योजना</u></p> <ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य संस्थाको संगठन तथा जनशक्ति विकास योजना निर्माण भएको हुनुपर्ने । अस्पताल व्यवस्थापक, प्रशासक, चिकित्सक, प्यारामेडिकल, नर्सिङ्ग, प्राविधिक, सहयोगी कर्मचारी र एटेन्डेन्टहरूको उचित व्यवस्थापन भएको हुनुपर्ने (कर्मचारीसम्बन्धी विवरण अनुसूचीमा दिइएको छ) । 	

३.२: विशेषज्ञ स्तरीय सेवासम्बन्धी अस्पतालका पूर्वाधार तथा मापदण्डहरू

(क) मुटुरोग

भौतिक पूर्वाधार: कम्तिमा जनरल अस्पतालको सरह र आकस्मिक सेवा जनरल सरहका पूर्वाधारका साथै निम्न व्यवस्था हुनुपर्नेछ :-

विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५०० शैया
शैया :			
• स्वैच्छिक : Observation ward attached	१०	१४	२०
• Should have direct access to cath lab	१०	१०	१०
• <u>Equipment</u> :			
• Monitors	१०	१४	२०
• Defibrillators	१	२	३
• Ventilator	१	२	३
• Incubation set & Emergency Counter	१	१	१
• स्वैच्छिक IAPB (Invasive Aortic BP)			
३. अन्तरंग सेवा			
• SICU	१०	१२	१४
• CCU	१०	१२	१४
• Intermediate / Monitored Beds Medical	३०	४०	५०
• Intermediate / Monitored Beds Surgical	३०	४०	५०
• अन्य शैया साधारण	-	-	-
• Operating Rooms (Laminar Flow & Air Filter)	३	५	४
४. Functional Departments (कार्यगत विभागहरू)			
क. कार्डियोलोजी विभाग :			
• Non-Invasive	√	√	√
• Invasive / Interventional Cardiology	√	√	√
• Electro-physiology	Optional	√	√
• Preventive Rehabilitation	Optional	√	√
ख. कार्डियाक सर्जरी (Cardiovascular)			
• Adult	√	√	√
• Pediatric	Optional	√	√
• Vascular	√	√	√
ग. Radiology Imaging Services			
• X-Ray	√	√	√
• USG general	√	√	√
• CT Scan	√	√	√
• MRI for Cardiac Imaging	Optional	√	√
• Nuclear Medicine	Optional	√	√
घ. Anesthesia	√	√	√
ड. Pathology :			
• Hematology	√	√	√
• Bio-chemistry			
• Micro-Biology			

विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५०० शैया
च. नर्सिङ : सामान्य सेवाका अस्पताल सरह	√	√	√
छ. अस्पताल प्रशासन : सामान्य सेवाका अस्पताल सरह	√	√	√
ज. Blood Bank	√	√	√
झ. Hospital Pharmacy (own / outsourced)	√	√	√
ञ. अन्य विभागहरू सामान्य सेवाका अस्पताल सरह	-	-	-
ट. Additional / Specialty Services : In form of experts			
• Pediatrics	Optional	√	√
• Infectious Diseases	Optional	√	√
• Nephrology	√	√	√
• Neurology	√	√	√
• General Medicine Survey	√	√	√
५. Key Human Resources :			
Cardiologist : (Full Time + Part Time)	5	5	5
• General Cardiologist			
• Specialist in Intervention			
• Specialist in Non Invasive			
• Rehab/Preventive	Optional	√	√
Cardiac / Vascular Surgeons (F/P)	F/P 5	5	7
- Adult			
- Pediatric			
- Vascular			
• Intensivist :	2	4	6
- Anesthesiologist : Full Time / Part Time	5	5	7
- Radiologist	4	5	6
- Pathologist : Histopathologist	1	2	3
Biochemist	1	2	3
Micro Biologist	1	2	3
Hematologist	1	2	3
- Pharmacologist / Pharmacist	Optional	Optional	Optional
- Dietician: (Nursing/ Paramedics / Technicians):			
सामान्य सेवाका अस्पताल सरह			
• Appropriate Skill mix of Admin/Nursing/Auxiliary Services/Medical Officers/ Registrars and other relevant personnel (at least the ratio as per general hospitals)	Full Time Preferable but part time 24 hrs on call mandatory		
• 24 hours coverage by other specialists :			
- Pediatrician			
- Infectious diseases Specialist			
- Nephrologists			
- Neurologist			
- General Surgeon			
- General Medicine / Physician			
६. Key Equipment (Minimum ECG machines 12 Level	10	15	20
X-Ray machine 500 MA	1	2	3
Portable X-Ray machine	2	3	4
Chest X-Ray Machine	2	2	3

विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५०० शैया
USG machine – (as per general hospital)	-	-	-
Echocardiography with color Doppler and TEE	3	5	8
Cardiac monitors with SPQ2, Temp, IBP, NIBP, CO2, etc			
• Continuous Cardiac outpart monitor	1	2	3
• Monitor with gas analyzer : Anesthesia Machine	4	6	10
• Blood Gas Analyzer	2	3	4
• Holter Recorder & analyzer	2	4	6
• Intraaortic Balloon Pump (ABP)	2	5	8
• Ambulatory BP recorder			
• TMT	2	3	5
• Auto processor for X-Rays	3	5	8
• Defibrillator with internal paddles	2	2	2
• Defibrillator with External Pacing function	10	15	20
• Ventilator (adult & Pediatric)	2	3	4
• Infusion Pump	13	15	17
• Syringe Pumps	50	75	100
• Heart lung machine	50	75	100
• Heater Cooler	3	5	8
• CT Scan (Multislice)	3	5	8
• MRI (with cardiac functions)	1	1	2
• Nuclear medicine system	1	1	1
• Lab Equipment (as per general hospital guideline) (as per NTSC of BTA guideline)	1	1	1
• Blood Bank Equipment (component Separator is a must)			
• Rehab / Physiotherapy Equipment			
• Bronchi logy	-	-	-
• Spirometry	1	2	3
• Extra corporeal membrane oxygenation machine (ECMO)	1	2	3
• ECCP device [Extra corporeal (compression) counter-pulsation device)	1	2	3
• Equipment for Endoscopic Thoracic / cardiac surgery	Optional Optional	Optional Optional	Optional Optional
अन्य उपकरणहरू जनरल अस्पतालमा भए सरह हुनुपर्ने			

नोट :

- ५०० शैयाभन्दा बढीको मुटुरोग अस्पताल अव्यवहारिक हुनाले हटाइएको ।
- प्रचलित नियम तथा कानुनको पालना न्यूनतम शर्तको रुपमा रहनेछ ।
- Nurse/Pt Ratios in SICU should be 1:1 & in CCU should be 1.5 – 2:1
- In the list of Experts' Numbers, apply only for full time staff – part time not counted
- जनरल अस्पतालहरूले मुटुरोगसम्बन्धी सेवा दिने भए कम्तिमा २५ बेडको मुटुरोग अस्पतालको पूर्वाधार पूरा गर्नु पर्नेछ ।

(ख) युरोलोजी/नेफ्रोलोजी

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया
१	भौतिक सुविधाहरू (जनरल अस्पतालको पूर्वाधार सरह)		
२	आकस्मिक सेवा (जनरल अस्पतालको पूर्वाधार सरह)		
३	वहिरंग सेवा		
	युरोलोजी (नेफ्रोलोजी स्वैच्छिक)	२	२
	नेफ्रोलोजी (युरोलोजी स्वैच्छिक)	२	२
	गाइनोकोलोजी (स्वैच्छिक)	२	२
	जनरल सर्जिकल (स्वैच्छिक)	२	३
	पिडियाट्रिक (स्वैच्छिक)	२	३
	जनरल मेडिसिन (स्वैच्छिक)	२	३
	कार्डियाक (स्वैच्छिक)	२	३
४	अन्तरंग सेवा :		
	न्युरोलोजी (नेफ्रोलोजी स्वैच्छिक)	२	३
	नेफ्रोलोजी (युरोलोजी स्वैच्छिक)	२	३
	गाइनोकोलोजी (स्वैच्छिक)	२	३
	जनरल सर्जिकल (स्वैच्छिक)	२	३
	पिडियाट्रिक (स्वैच्छिक)	२	३
	जनरल मेडिसिन (स्वैच्छिक)	२	३
	कार्डियाक (स्वैच्छिक)	२	३
	अपरेशन थिएटर मेजर	२	३
	अपरेशन थिएटर इन्टरमिडिएट	२	३
	अपरेशन थिएटर माइनस	२	३
	सर्जिकल वार्ड		
	आइ.सी.यु. (मनिटर सहित)	२	२
	सक्सन युनिट (Electric & non Electric)	४	४
	अक्सिजन कन्सन्ट्रटर	२	२
	Day Care Center	२	२
५	निदानात्मक उपकरणहरू		
	एक्स-रे जनरल अस्पताल सरह		
	सी.टी.स्क्यान	१	१
	MRI	१	१
	हेमोडाइलासिस सम्पूर्ण सेट विस्तृत विवरण (नेफ्रो)	१	२
	अल्ट्रासाउण्ड मेशिन <ul style="list-style-type: none"> Regular TRUS US Guided Needle Boppsy 	२	२

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया
	Gama Camera: DTPA, DMSA:	१	१
	• Renal Angiography		
	• Immobilization		
	• Bone Scan	१	१
	• Radioisotope	१	१
	• यूरोलोजी विशेष अस्पतालमा URS र PCNL Cystometry र Urodynamic Studies	√	√
	शल्यक्रियाका लागि उपकरण		
	भेन्टिलेटर	३	३
	युरो सर्जरी सेट	३	३
	कार्डियाक मनिटर	२	२
	ब्वाइल्स एपरेट्स	२	२
	एनेस्थेटिक मनिटर	२	२
	माइक्रो सर्जिकल इन्स्ट्रुमेन्ट	२	२
	सिससिस्टेशन सेट	२	२
	अप्रेटिभ इन्सुमेन्ट माइक्रोस्कोप	२	२
	*URS Set, PCNL Set** (Urology)	२	२
	अपरेटिभ टेबुल (ब्याक-रेष्ट भएको)	२	२
	Endo Urology Set	२	२
	अटोक्लेभ मेशिन	२	२
	डायथर्मिक मेशिन Under water cutting (Urology)	२	२
	Lithotry spy (ESWL) (Urology)	२	२
	अक्सिजन कन्सनट्रेटर	२	२
	हाइपोथर्मिया	२	२
६	अन्य सेवाहरू : सम्बन्धित सेवा अनुसारका आवश्यक उपकरणहरूको व्यवस्था:		
	Uro Flowmetry	सेवा अनुसार	सेवा अनुसार
	Systrosmetry		
	Uro dynamic studies	१	१
	फिजियोथेरापी	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक
	रिह्याविलिटेशन	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक
	ल्याबोरेटोरी : जनरल अस्पताल सरह		
	हिस्टोप्याथोलोजी, Renal Function Test, PSA	२	१
७	जनशक्ति:		
	युरोलोजी विशेषज्ञ : अस्पतालमा युरोलोजिष्ट	४	५
	नेफ्रोलोजी विशेषज्ञ : अस्पतालमा नेफ्रोलोजिष्ट	४	५
	रजिष्ट्रार	४	५
	मेडिकल अफिसर	१२	१६
	सम्बन्धित विशेषज्ञहरू पार्ट-टाइमको प्रावधान	२	२

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया
	प्रशासनिक कर्मचारी: जनरल अस्पतालको अनुसार		
	नर्सिङ स्टाफ : जनरल अस्पतालको अनुसार		
	एनेस्थेसिस्ट	५	५
	नेफ्रोलोजिष्ट	२	३
<p>नोट :</p> <ul style="list-style-type: none"> • **PCNL = Per Cutaneous Nephroletomy • URS = Urethro Renoscopy Set • सम्बन्धित विशेषज्ञ आफ्नै वा पार्ट-टाइमको व्यवस्था मिलाउने । • Uro Surgery को लागि आवश्यक उपकरणहरू तथा Endourological surgery को सुविधा पनि हुनुपर्छ । (जस्तै TURP, TURBT, IOU, Systoscopy इत्यादि । • Renal Transplantation: ऐनले व्यवस्था गरे बमोजिम हुने । • ESAWL = Extra Corporeal Shockwave Lithotripsy • PSDA = Blood test for Prostate Specific Antigen 			

(ग) सामान्य आँखा अस्पताल

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया
१	भौतिक संरचनाहरू : जनरल अस्पतालको पूर्वाधार सरह		
२	उपकरणहरू :		
	(क) भिजन ड्रम	६	७
	(ख) रिफ्रेक्सन सेट	६	७
	(ग) डाइरेक्ट अप्थलमोस्कोप	५	७
	(घ) Slit lamp with Appellation	७	७
	(ङ) टोनोमिटर	७	७
	(च) अपरेटिङ माइक्रोस्कोप	६	६
	(छ) अपरेटिङ टेबुल	७	७
	(ज) केराटोमिटर	५	५
	(झ) अल्ट्रासाउण्ड मेशिन	५	५
	(ञ) लेन्स मिटर	५	५
	(ट) याग लगर	५	५
	(ठ) अटोक्लेभ मेशिन	६	६
	(ड) सर्जिकल इन्स्ट्रुमेन्ट सेट	१५	१८
३	जनशक्ति		
	आई सर्जन	७	८
	एनेस्थेसिस्ट	२	२
	अपथलमिक पारामेडिक	१५	१८
	नर्सिङ स्टाफ (जनरल अस्पतालको स्टाफ अनुसार)	१५	१८

(घ) आँखा विशेषज्ञ सेवा अस्पताल

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५०० शैया	५०१-७५० शैया
१	भौतिक सुविधाहरू : जनरल अस्पतालको पूर्वाधार जस्तै				
२	उपकरणहरू :				
	(क) भिजन ड्रम	१०	१५	२०	३०
	(ख) रिफ्रेक्शन सेट	५	८	१२	१८
	(ग) डाइरेक्ट अपथलमोस्कोप	१५	२०	२५	३५
	(घ) Slit lamp	५	८	१२	१८
	(ङ) टोनोमिटर	५	८	१२	१८
	(च) अपरेटिङ माइक्रोस्कोप	३	६	१०	१५
	(छ) अपरेटिङ टेबुल	६	७	१०	१५
	(ज) केराटोमिटर	२	२	३	४
	(झ) अल्ट्रासाउण्ड मेशिन	२	२	३	४
	(ञ) लेन्स मिटर	५	८	१२	१८
	(ट) याग लगर	१	२	२	२
	(ठ) अटोक्लेभ मेशिन	३	५	६	७
	(ड) सर्जिकल इन्स्ट्रुमेन्ट सेट	२०	३०	४५	६०
३	जनशक्ति				
	आई सर्जन	१२	२०	३०	५०
	एनेस्थेसिस्ट	१	२	२	३
	अपथलमिक पारामेडिक	१५	२५	३८	६०
	नर्सिङ स्टाफ (जनरल अस्पतालको अनुसार)	११	२०	३५	५०

(ङ) मानसिक अस्पताल

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया सामान्य सेवा
१	भौतिक सुविधाहरू : जनरल अस्पताल सरह विशेष प्रावधान हुनुपर्ने	
२	बहिरंग सेवा	
	(क) परीक्षण	
	(ख) उपचार	
	(ग) दिवा स्याहार केन्द्र	प्रावधान हुनुपर्ने
	(घ) बाल वार्ड	प्रावधान हुनुपर्ने
३	अन्तरंग सेवा:	
	(क) महिला वार्ड	प्रावधान हुनुपर्ने
	(ख) पुरुष वार्ड	प्रावधान हुनुपर्ने

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया सामान्य सेवा
	(ग) बाल वार्ड	प्रावधान हुनुपर्ने
	(घ) एक्जुइट वार्ड	प्रावधान हुनुपर्ने
४	साइक्राइटिक इमर्जेन्सी : २४ सै घण्टा साथै CPR को लागि प्रावधान	प्रावधान हुनुपर्ने
५	निदानात्मक सेवा	
	(क) प्रयोगशाला र एक्स रे जनरल अस्पतालका पूर्वाधार सरह	
	एम्बुलेन्स सेवा : जनरल अस्पतालको सरह	
	E.E.G. मेशिन	३
	C.T. Scan	१
	MRI	१
	Modified ECT	
६	जनशक्ति	
	(क) साइक्याट्रिक	५
	(ख) फिजिसियन पार्टटाइम	२
	(ग) क्लिनिकल साइकोलोजिष्ट (फुलटाइम)	४
	(घ) साइक्याट्रिक सोसल वर्कर (प्रति १०० शैया २ का दरले)	४
	(ङ) ड्युटी मेडिकल अफिसर	१२
	(च) अक्युपेशनल थेरापिष्ट	२
	(छ) एनेस्थेटिक पार्टटाइम	२
	(ज) न्युरोलोजिष्ट पार्टटाइम	२
	(झ) मेट्रोन (मानसिकमा तालिम प्राप्त)	२
	(ञ) सुपरभाइजर र नर्सिङ सिस्टर	६
	(ट) स्टाफ नर्स	३०
	(ठ) प्रशासनिक कर्मचारी : जनरल अस्पतालको पूर्वाधार सरह	
<p>नोट:</p> <ul style="list-style-type: none"> १०० शैया भन्दा माथिका सेवा प्रदान गर्ने मानसिक अस्पताल आवश्यक नहुने । सामान्य अस्पताल वा विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने अस्पतालहरूमा नै मानसिक रोग विभाग हुनुपर्ने । Half way home तथा पुनर्स्थापन सेवा प्रदान गर्ने केन्द्रहरूको प्रावधान हुनुपर्ने । 		

(च) अर्थोपेडिक विशेषज्ञ सेवा अस्पताल

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५०० शैया
१	भौतिक सुविधाहरू - जनरल अस्पतालको पूर्वाधार सरह			
२	आकस्मिक सेवा : जनरल अस्पतालको पूर्वाधार सरह			
	डिजास्टर व्यवस्थापन	३	३	४
	मासक्याजुअल्टी व्यवस्थापन	३	३	४
	पोलीट्रमा व्यवस्थापन	३	३	४
३	बहिरंग सेवा:			
	कार्डियोथेरासिक	२	२	३
	युरोलोजी	२	२	३
	गाइने अब्स	२	२	३
	आइसर्जन	२	२	३
	जनरल सर्जिकल	२	२	३
	अर्थोपेडिक सर्जरी	२	२	३
	डेन्टल र फेसियो म्याक्सिलरी	२	२	३
	इ.एन.टी. सर्जरी	२	२	३
	फिजियोथेरापी : सम्बन्धित सामग्री सहित	२	२	३
४	अन्तरंग सेवा:			
	अपरेशन थिएटर मेजर	४	४	५
	अपरेशन थिएटर माइनर	४	४	५
	फिजियोथेरापी	३	३	४
	आइ.सी.यु. मनिटर सहित			
	सक्सन युनिट, ब्लड ग्यास एनालाइजर, सोडियम एण्ड पोटासियम एनालाइजर, अक्सिजन कन्सन्ट्रेशन			
५	निदानात्मक उपकरणहरू:			
	एक्स रे : जनरल अस्पताल सरह			
	सी.टी. स्क्यान			
	एम.आर.आइ.			
	अल्ट्रासाउण्ड मेशिन	२	२	३
	C. Arm	२	२	३
६	शल्यक्रियाका लागि उपकरण			
	भेन्टिलेटर	८	१०	१२
	कार्डियाक मनिटर	१६	१८	२२
	व्वाइल अपरेटस	२	२	२
	एनेस्थेटिक मनिटर	२	२	२

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५०० शैया
	माइक्रो सर्जिकल इन्स्ट्रुमेन्ट	२	२	२
	रिससिस्टेशन सेट	२	२	२
	अपरेटिभ इन्स्ट्रुमेन्ट माइक्रोस्कोप	३	३	४
	स्पाइनल सेट	२	२	३
	एयरपावर ड्रिल सेट	२	२	३
	अपरेटिभ टेबल र वेड रेस्ट	२	२	३
	अटोक्लेभ मेशिन	२	२	३
	डायथर्मिक मेशिन	२	२	३
	सक्सन युनिट	२	२	३
	अक्सिजन कन्सन्ट्रिटर	२	२	३
	Isotope Scan	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक
७	अन्य सेवाहरू : सम्बन्धित सेवा अनुसारका आवश्यक उपकरणहरूको व्यवस्था गर्ने			
	अर्थोपेडिक	√	√	√
	फेसियोम्याग्नेलरी	√	√	√
	फिजियोथेरापी	√	√	√
	रिट्याविलिटेशन	√	√	√
	ल्याबोरेटरी: जनरल अस्पताल सरह	√	√	√
	हिस्टोप्याथोलोजी	√	√	√
८	जनशक्ति:			
	कन्सल्ट्यान्ट (१:२५ शैया)	८	१२	२०
	रजिष्ट्रार	५	५	६
	मेडिकल अफिसर	१०	१२	१४
	सम्बन्धित विशेषज्ञहरू (पार्टटाइमको प्रावधान)	२	२	२
	प्रशासनिक कर्मचारी : जनरल अस्पताल अनुसार			
	नर्सिङ स्टाफ : जनरल अस्पताल अनुसार			
	एनेस्थेसिस्ट	५	६	६
	अर्थोपेडिक	२	२	३
	फिजियोथेरापिष्ट	√	√	√

(छ) न्यूरोलोजी अस्पताल

सि.नं.	विवरण	१०१-२०० शैया सामान्य सेवा
१	भौतिक सुविधाहरू - जनरल अस्पतालको पूर्वाधार जस्तै	
२	आकस्मिक सेवा : जनरल अस्पतालको पूर्वाधारका अतिरिक्त निम्नानुसार हुनुपर्ने:	
	शैया:	७
	कार्डियाक मनिटर डिफिब्रिलेटर अन्य आकस्मिक न्यूरो सेवाका लागि आवश्यक उपकरणहरू	
३	बहिरंग सेवा : (visiting)	
	मेडिकल न्यूरोलोजी	√
	सर्जिकल न्यूरोलोजी	√
	अर्थोपेडिक सर्जरी	√
	डेन्टल र फेसियो म्याक्सिलरी सर्जरी	√
	इ.एन.टी. सर्जरी	√
	फिजियोथेरापी: सम्बन्धित सामग्री सहित	√
४	अन्तरंग सेवा :	
	आइ.सी.यु. मनिटर सहित	१०
	सक्सन युनिट	१०
	ब्लड ग्यास एनालाइजर	१
	सोडियम एण्ड पोटासियम एनालाइजर	१
	अक्सिन कन्सन्ट्रेटर	१
	सर्जिकल वार्ड	५०
	मेडिकल वार्ड	५५
	अपरेशन थिएटर मेजर	३
	अपरेशन थिएटर इन्टरमिडियट	
	अपरेशन थिएटर माइनर	४
५	निदानात्मक उपकरणहरू:	
	एक्स रे : जनरल अस्पतालको पूर्वाधार जस्तै	
	सी.टी. स्क्यान	१
	इ.सी.जी. मेशिन	१
	इ.एम.जी.	१
	एम.आर.आइ.	१
	एन्जियोग्राम	१
	अल्ट्रासाउन्ड मेशिन	१
	C. Arm Portable X-Ray	१
	शल्यक्रियाका लागि उपकरण	
	भेन्टिलेटर	८
	कार्डियाक मनिटर	१५

सि.नं.	विवरण	१०१-२०० शैया सामान्य सेवा
	ब्वाइल्स अपरेटस	५
	एनेस्थेटिक मनिटर	३
	इलेक्ट्रिक डील सिस्टम (Air Pontred)	२
	माइक्रो सर्जिकल इन्स्ट्रुमेन्ट	२
	रिससिसटेशन सेट	२
	अप्रेटिभ इन्सुमेन्ट माइक्रोस्कोप	३
	क्र्यानियोटोमी सेट	२
	स्पाइनल सेट	२
	न्यूरोअपरेटिभ टेबल र हेडरेस्ट	२
	अफ्थलिमिक इन्स्ट्रुमेन्ट	२
	अटोक्लेभ मेशिन	२
	डायथर्मिक मेशिन	३
	सक्सन युनिट	४
५	अन्य सेवाहरू : सम्बन्धित सेवा अनुसारका आवश्यक उपकरणहरूको व्यवस्था गर्ने :	
	अर्थोपेडिक	स्वैच्छिक
	फेसियो म्याग्जिलरी	स्वैच्छिक
	अफ्थलमोलोजी	स्वैच्छिक
	फिजियोथेरापी	आवश्यक
	रिट्याविलिटेशन	स्वैच्छिक
	ल्याबोरेटरी : जनरल अस्पताल सरह	स्वैच्छिक
	हिस्टोप्याथोलोजी : जनरल अस्पताल सरह	स्वैच्छिक
६	जनशक्ति	
	न्यूरो कन्सल्ट्यान्ट (१:२५ शैया)	४
	रजिष्ट्रार	३
	मेडिकल अफिसर	८-१०
	सम्बन्धित विशेषज्ञहरू पार्टटाइमको प्रावधान	२
	प्रशासनिक कर्मचारी : जनरल अस्पतालको अनुसार	
	नर्सिङ स्टाफ :	
	मेट्रोन	१
	सिस्टर	१०
	स्टाफ नर्स	१००
	एनेस्थेसिस्ट	१
	अर्थोपेडिक	१
नोट: २०० शैया भन्दा माथिको मापदण्ड आवश्यक नहुने		

(ज) स्त्रीरोग तथा प्रशूति विशेषज्ञ अस्पताल

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५०० शैया
१	भौतिक संरचना: जनरल अस्पताल सरह			
२	सेवा			
	१) बहिरंग सेवा : अन्य पूर्वाधारहरू जनरल अस्पताल जस्तै			
	पूर्व प्रसूति सेवा			
	सुत्केरी सेवा			
	खोप सेवा			
	परिवार नियोजन			
	गाइनोकोलोजी साधारण उपचार सेवा			
	२) विशेष क्लिनिक सेवा (कुनै २ अनिवार्य)			
	क्यान्सर स्क्रिनिङ्ग	√	√	√
	सबफर्टिलिटी	√	√	√
	अडोलेसन्ट हेल्थ (Adolescent Health)	√	√	√
	STI	√	√	√
	Post Abortion Care & CAC	√	√	√
	Family Planning			
	३) इमेर्जेन्सी			
	४) अन्तरंग सेवा			
	प्रसूति सेवा कक्ष (सम्पूर्ण शैयाको ७%)	५	६	७
	जनरल वार्ड	५	६	८
	शल्यक्रिया सेवा वार्ड	४	५	७
	एम.आइ.सी.यु. (सम्पूर्ण शैयाको ३ प्रतिशत)	५	७	८
	एन.आइ.सी.यु. (सम्पूर्ण शैयाको १० प्रतिशत)	५	७	८
	CT Rooms (4% of the total beds)			
	नियोनेटल युनिट	√	√	√
	फिजियोथेरापी युनिट	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक
	निदानात्मक सेवा			
	प्रयोगशाला	१	१	१
	एक्स रे (अल्ट्रासाउण्ड अनिवार्य)	२	२	३
	Colposcopy	√	√	√
	Hysterocopy	√	√	√

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५०० शैया
	Laparescopy	√	√	√
३	युनिट	√	√	√
	गहन मातृ सेवा (MICU)	√	√	√
	नवजात शिशु स्याहार युनिट (CNICU)	√	√	√
	टिचिङ्ग र तालिम युनिट	√	√	√
	रिसर्च युनिट	√	√	√
	अंकोलोजी युनिट	√	√	√
	रेडियोलोजी युनिट (Imaging Unit)	√	√	√
	X-Ray			
	U.S.G.			
	CT/MRI			
	ल्याबोरेटोरी (with Blood Transfusion)	√	√	√
	फिजियोथेरापी	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक
	नर्सिङ्ग	√	√	√
	हाउस किपिङ्ग	√	√	√
	गाइनो अब्स युनिट	√	√	√
	जनरल गाइनो अब्स			
	गाइनो अंकोलोजी			
	सवफर्टिलिटी			
	युरोगाइनोकोलोजी			
	सोसल सर्भिस	√	√	√
४	जनशक्ति			
	गाइनो अब्स कन्सल्ट्यान्ट (१:२५ शैया)	८	१२	१६
	सिनीयर : (रेजिष्ट्रार लेभल) १:२५	५	७	८
	मिड लेभल (मेडिकल अफिसर लेभल) ५:२५	१२	१४	१८
		२०	२४	३०
	एनेस्थेटिक्स	६	८	८
	पिडियट्रिसियन (नियमित)	३	३	४
	प्याथोलोजिष्ट	३	३	३
	फिजिसियन (नियमित)			
	जनरल सर्जन (नियमित)			
	ल्याव टेक्निसियन	१०	१२	१२
	ल्याव असिष्टेन्ट	१०	१२	१२
	मेट्रोन	२	३	३
	सुभरभाइजर नर्सिङ्ग	६	८	१०
	सिस्टर	१२	१६	२२
	स्टाफ नर्स	६०	१००	१५०

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५०० शैया
५	उपकरण:			
	शल्यक्रिया: जनरल अस्पताल सरह			
	अन्कोलोजी युनिट (Colocospope, Hysteroscope, Cryotherapi Unit)			
	हिस्टेरोस्कोप			
	इन्डोस्कोपी			
	लेप्रोस्कोपी			
	Labor room मा चाहिने सम्पूर्ण सामानहरू			

(भ) बालरोग अस्पताल

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५००शैया
१	जग्गा (क) ५० वर्गमिटर* कभर्ड एरिया प्रतिशैया	√	√	√
	(ख) भुइँतल्ला जग्गामा कम्तिमा : १) १/३ जग्गा खाली हुनुपर्ने २) ३ शैयाको अनुपातमा एक कार पार्क	√	√	√
२	आकस्मिक सेवा र सामग्री उपकरण			
३	औषधि सम्बन्धी विवरण	२४सै घण्टा सेवा	२४सै घण्टा सेवा	२४सै घण्टा सेवा
४	बहिरंग सेवा सम्बन्धी विवरण (मेडिकल, सर्जिकल, अर्थोपेडिक, इएन्टी, डेन्टल, छाला, आखा)	थप ५ विशेषज्ञता सेवा	थप ७ विशेषज्ञता सेवा	थप १० विशेषज्ञता सेवा
५	अन्तरंग सेवा (मेडिकल, सर्जिकल, अर्थोपेडिक, इएन्टी, डेन्टल, छाला, आँखा)	१०० शैयामा थप सेवा	२०० शैयामा थप सेवा	३०० शैयामा थप सेवा
६	शल्यक्रिया कक्ष	(१) मेजर २ (२) माइनर २	(१) मेजर २ (२) माइनर ३	(१) मेजर ३ (२) माइनर ३
७	आइ.सी.यु.	अनिवार्य	अनिवार्य	अनिवार्य
८	रोग निदान: रेडियोलोजी विस्तृत विवरण अस्पताल			
९	जनशक्ति			
१०	प्रयोगशाला विवरण			
११	एम्बुलेन्स : नीति अनुसार	२	३	३
१२	प्रतिकारात्मक तथा प्रवर्द्धनात्मक सेवा	अनिवार्य	अनिवार्य	अनिवार्य
१३	शवगृह	अनिवार्य	अनिवार्य	अनिवार्य
१४	क्यान्टिन सेवा	अनिवार्य (आवश्यकता अनुसार ठेक्कामा	अनिवार्य	अनिवार्य

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५००शैया
		दिन सकिने)		
१५	मर्मत सेवा	अनिवार्य (आवश्यकतानुसार ठेक्कमा दिन सकिने)	अनिवार्य	अनिवार्य
नोट: ५०० शैयाभन्दा माथिको मापदण्ड बनाउन आवश्यक नहुने ।				

(ज) रेडियोलोजी सेवा

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५०० शैया	५०१-७५० शैया	७५१-१००० शैया
१	एक्स-रे मेशिन	३००-५०० एम.ए. -१	३००-५०० एम.ए. -१	५०० एम.ए. -२	३०० एम.ए. -२	३००एम.ए. -३
२	एक्स-रे मेशिन	५०० एम.ए. (इमेज इन्टेन्सिटी सहित-१)	१	१	१	१
३	एक्स-रे मेशिन पोर्टेबल / मोबाइल	१	१	२	२	२
४	Auto processor	१	१	२	२	२
५	अल्ट्रासाउण्ड मेशिन with color Doppler र Guided Biopsy	२	२	२	२	२
६	Spiral C.T. or 0.5 Tesla M.R.I. machine	१	१	१	१	१
	(क) रेडियोलोजिष्ट	२	२	३	४	५
	(ख) रेडियोग्राफर	५	८	१०	१०	१५
	(ग) डार्करूम एसिस्टेन्ट	२	३	४	४	५
	(घ) बायोमेडिकल इन्जिनियर	१	१	१	२	२
	(ङ) मेडिकल फिजिसिस्ट	१	१	१	१	१

भाग ४: औजार तथा उपकरणहरू

EQUIPMENT NORMS

The equipment norms may vary based on the nature of the hospitals. However, general norms are set and the minimum equipments required are worked out under the following headings

I. IMAGING EQUIPMENTS

S. No.	Name of the Equipment	No. Of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
1	500 ma X-ray with image intensifier	*	*	1	1	2
2	300 ma X-ray machine	1	1	2	3	4
3	100 ma X-ray machine	1	1	2	2	3
4	60 ma X-ray machine (MOBILE)	1	1	2	2	3
5	Auto processor	1	1	2	2-3	2-3
6	Dental X-ray machine	1	1	1	1	2
7	Ultra-sound machine with color doppler and guided biopsy	1	2	2	3	4
8	Spiral C.T. Scan	*	1	1	2	2
9	MRI machine	*	*	1	1	2
10	Mammography Unit	1	1	1	1	2
11	Echocardiogram	1	1	1	1	2

Note: * To be available as per need

II CARDIAC EQUIPMENTS

S. No.	Name of the Equipment	No of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
1	Computerized ECG machine	1	1	2	3	5
2	Ordinary ECG machine	1	2	4	6	8
3	12 Channel stress ECG test equipments Tread Mill *	1	1	2	4	7
4	Cardiac Monitor	3	4	6	8	11
5	Cardiac Monitor with defibrillator	2	2	3	5	8
6	Ventilators (Adult)	2	2	3	5	8
7	Ventilators (Pediatrics)	1	1	3	5	8
8	Pulse Oximeter	3	4	6	9	13
9	Pulse Oximeter with NIB.P*	1	1	2	3	5
10	Infusion pump	1	2	3	5	8
11	B.P.apparatus table model	10	15	20	30	45
12	B.P.apparatus stand model	10	15	20	30	45
13	Stethoscope	15	20	30	40	55

Note: * To be available as per need.

III. OPERATION THEATRE EQUIPMENTS

S. No.	Name of the Equipment	No. Of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
1	Autoclave HP Horizontal	2	3	5	6	6
2	Auto Clave HP Vertical (2 bin)	*	*	*	*	*
3	Operation Table Ordinary Paediatric	*	*	1	1	2
4	Operation Table Hydraulic Major	2	4	8	8	10
5	Operation Table Hydraulic Minor	2	4	8	8	10
6	Operating table non-hydraulic field type	2	4	1	6	9
7	Operating Table Orthopedic	1	1	2	3	4
8	Autoclave with burners 2 bin	*	*	*	*	*
9	Autoclave vertical single bin	*	*	*	*	*
10	Shadowless lamp ceiling type major	**	**	**	**	**
11	Shadowless lamp ceiling type minor	1	1	2	2	2
12	Shadowless lamp stand model	**	**	**	**	**
13	Focus lamp ordinary	1	1	2	2	3
14	Sterilizer big(Instrument)	*	*	*	*	*
15	Sterilizer Medium (Instrument)	*	*	*	*	*
16	Sterilizer Small (Instrument)	3	5	7	10	12
17	Bowl Steriliser-big	*	*	*	*	*
18	Bowl steriliser-medium	*	*	*	*	*
19	Diathermy machine (Electric Cautery)	6	7	21	23	25
20	Suction Apparatus- Electircal	3	5	16	20	25
21	Suction Apparatus (foot operated)	*	*	*	*	*
22	Dehumidifier	*	*	*	*	*
23	Ultra Voilet Lamp	*	*	*	*	*
24	Ethylene Oxide Sterilizer	1	1	2	3	4
25	Microwave sterilizer	*	*	*	*	*
Note: * To be available as per need ** To be available as per no.of OT need.						

IV. PATHOLOGY EQUIPMENTS

(a) Microbiology, Bacteriology

S. No.	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
1	Incubator	1	1	2	3	3
2	Hot Air Oven	1	1	2	2	2
3	Microscope	2	2	2	3	3
4	Centrifuse	2	2	2	2	2
5	CO ₂ Incubator	1	1	1	1	1
6	Anaerobic Incubator	1	1	1	1	1

S. No.	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
7	Safety Cabinet	2	2	2	2	2
8	Refrigerator	2	2	2	3	3
9	Coagulator(Automatic)	1	2	2	2	2
10	Auto pipette—5 ml	1	2	2	2	3
11	Auto pipette—10 ml	1	2	2	2	3
12	Auto pipette—20 ml	1	2	2	2	3
13	Auto pipette—25 ml	1	2	2	2	3
14	Auto pipette—50 ml	1	2	2	2	3
15	Auto pipette—100 ml	1	2	2	2	3
16	Auto pipette—500 ml	1	2	2	2	3
17	Auto pipette—1000 ml	1	2	2	2	3

(b) Biochemistry

S. No.	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
1	Auto Analyzer	1	1	2	2	3
2	Semi Auto Analyzer	1	1	2	2	3
3	Chemical Balance	1	1	2	2	3
4	Flame photometer	1	1	2	2	2
5	Centrifuge	1	1	2	2	3
6	Colorimeter	1	1	1	1	2
7	Hot air oven	1	1	1	1	2
8	Refrigerator	1	1	2	2	3
9	Micro pipet (Adjustable)					
	a) 5-100 micro Ltr.	2	2	2	3	4
	b) 100-1000 micro Ltr.	2	2	2	3	4
	Fixed					
	a) 20 micro liter.	3	3	4	5	6
	b) 1 ml	2	2	2	3	4
10	PH meter	1	1	2	2	3

(c) Hematology

S. No.	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
1	Microscope (Binocular)	1	2	2	2	3
2	Blood cell counter 5 parameter	1	1	2	2	3
3	Centrifuge	1	1	2	2	3
4	Colorimeter	1	1	2	2	3
5	Hot air oven	1	1	2	2	2

S. No.	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
6	Refrigerator	1	1	2	2	3
7	Counting Chamber	5	8	12	15	15
8	Computer with Printer	1	1	2	3	3
9	Micro pipet (Adjustable)					
	a) 5-100 micro Ltr.	2	2	2	3	4
	b) 100-1000 micro Ltr.	2	2	2	3	4
	Fixed					
	a) 20 micro Ltr.	2	2	2	3	4
	b) 1 ml.	2	2	2	3	4
10	Coagulometer for coagulation Profile	1	1	2	3	4
11	Hb Electrophoresis set	1	1	2	2	3
	a) Acid Gel					
	b) Alkaline Gel					
12	Distillation Plant	1	1	1	1	2
13	CT coagulometer	1	1	2	2	3
14	Hemoglobinometer	1	1	1	1	1
15	Hematogrit machine	1	1	1	1	1
17	Water bath	1	1	2	2	3
18	Spectrophotometer	1	1	1	1	1

(d) Histopathology

S. No.	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
1	Microscope	1	2	2	3	5
2	Histopathology set	1	1	1	1	2
3	Microtone	1	1	1	1	2
4	Tissue processor	1	1	1	1	2
5	Stainer	1	1	2	2	2
8	Incubator	1	1	1	2	2
9	Chemical Balance	1	1	1	1	2
10	Centrifuge	1	1	1	1	1
11	Hot air Oven	1	1	1	1	2
12	Autoclave	1	1	1	1	1
13	Refrigerator	1	1	1	1	1
14	Counting Chamber	1	1	1	1	1
15	Generator	1	1	1	1	1
16	Computer with Printer	1	2	3	3	4
17	Micro pipettes Adjustable:					
	a) 5-100 micro Lt.	1	2	2	3	4

S. No.	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
	b) 100-1000 micro Lt.	1	2	2	3	4
	Fixed					
	a) 20 micro Ltr.	1	1	1	2	3
	b) 1 ml	1	2	2	2	3
18	Cytoscreener	1	1	1	1	1
19	Cyocentrifuge	1	1	1	1	1
20	Slide Cabinet	1	2	4	5	5
21	Block Cabinet	2	3	5	6	6
22	Tissue Tek-II Embedding centre	1	1	1	1	1
23	Sliding Microtone	1	1	1	1	1

(e) Microbiology- Virology- Serology

S. No.	Name of the Equipment	No. Of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
1	Immunoviewer	1	1	1	1	2
2	Centrifuse	1	1	3	3	4
3	Refrigerator	2	3	5	6	6
4	Refrigerated Centrifuse	1	1	1	1	2
5	Multi channle micro pipet	2	2	3	4	4
	Variable Micro pipet	5	8	10	10	15
6	Fixed micro pipet	5	8	10	12	15
7	Micero Mixer	1	1	2	2	3
8	Binocular Microscope	1	1	1	1	1
9	Water Bath	1	1	2	2	2
10	Incubator	1	1	2	2	2
11	Hot air oven	1	1	2	2	3
12	Weighting balance	1	1	1	1	1
13	Spirator	1	1	2	2	3
14	Auto clave vertical	1	1	2	2	2
15	ELISA reader	1	1	2	2	2
16	ELISA washer	1	1	2	2	2
17	Vortex mixture	1	1	2	2	2
18	Stop watch	2	2	4	5	6
19	Clean bench glass tube	1	1	1	1	1
20	Computer with printer	1	1	3	3	4
21	Stell rack	2	2	2	3	3
22	Deep frizer	1	1	1	1	1
23	Working bench with rack	3	4	6	6	7

V. ANAESTHESIA EQUIPMENTS

S. No.	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
1	Anaesthetic-laryngoscope magills with four blades a) Adult b) Paediatric	25 25	30 30	40 40	50 50	60 60
2	Endo Tracheal tube sets	25	30	40	50 (each size)	60
3	Magills forceps (two sizes)	25	30	40	50 (each size)	60
4	Connector set of six for E.T.T. (Circuit)	25	30	40	50	60
5	Tubes connecting for ETT (T-Piece)	25	30	40	50	60
6	Air way (Female)	40	60	80	100	120
7	Air way (Male)	40	60	80	100	120
8	Mouth Prop	40	60	80	100	120
9	Tongue Depressors	40	60	80	100	120
10	O ₂ cylinder for boyles	40	40	60	80	100
11	N ₂ O Cylinder for Boyls	20	25	30	40	45
12	PFT machine	2	3	4	5	7
13	Boyles Apparatus with Fluotec and circle absorber	20	25	20	20	25
14	Ventilators	15	20	25	30	35
15	Monitors ECG, NIBP, SPO ₂ with IBP	25	40	50	60	80
16	Monitors ETCO ₂ / Gas Analyzer IBP	10	15	20	25	30
17	Transport Monitor ECG, SPO ₂ , NIBP	10	10	12	15	20
18	Transport Ventilator	1	3	4	5	7
19	Fibreoptic Bronchoscope a) Adult b) Paediatric	1 1	2 2	2 2	2 2	4 4
20	Portable USG for Regional Anesthesia	1	2	2	2	4
21	Portable Echocardiography for ICU/CCU/OT	1	2	2	2	4
22	Mac Coy Laryngoscope	4	5	8	10	15
23	Intubating LMA 3,4	4	5	8	10	12

S. No.	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
24	Video Laryngoscope	4	5	8	10	12
25	Double Lumen Tube	10	15	20	25 (each size)	28
26	AMBU bag / Mask	25	50	80	100 sets	110
27	GAS analyser	1	2	2	2	3
28	Defibrillator	5	8	8	10	3

VI. TEACHING EQUIPMENTS

S. No.	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
1	Slide Projector	x	x	x	x	x
2	O.H.P.	1	1	2	2	2
3	Screen	1	1	2	4	4
4	White / colour boards	1	1	2	2	3
5	Television colour	1	1	2	2	3
6	Tape recorder (2 in 1)	1	1	2	2	3
7	VCD Player	1	1	2	2	3
8	Radio	*	*	*	*	*
9	LCD Projectors	1	2	3	3	4
10	Computer	1	2	3	3	4

Note: * To be available as per need
X Not required

V. ADMINISTRATION

S. No.	Name of the Equipment	No of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
1	Computer with Modem with UPS, Printer with Internet Connection**	5	5	7	10	20
2	Xerox Machine	1	1	2	4	6
3	Typewriter (Electronic)*					
4	Intercom (15 lines)*					
5	Intercom (40 lines)*					
6	Fax Machine	1	2	3	3	4
7	Telephone	2	2	4	8	10
8	Paging System*					
9	Public Address System*	1	1	2	2	2
10	Library facility*					

* Note: * To be available as per need.
** At least one for Medical Records and one for IDSP

VI. REFRIGERATION & AC

S. No.	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
1	Refrigerator 165 liters	10	12	20	22	25
2	Blood Bank Refrigerator	1	1	3	4	6
3	ILR	1	2	3	3	5
4	Deep Freezer	*	*	*	*	*
5	Coolers	*	*	*	*	*
6	Air Conditioners	9	10	12	14	16
7	Central A/C for OT	**	**	**	**	**

Note: * To be available as per need
 ** To be available as per no. Of Operation Theater

VII.HOSPITAL PLANTS

S. No.	Name of the Equipment	No of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
1	Generator 40 / 50 KV	1	2	3	4	4
2	Generator 75 KV	1	2	3	4	4
3	Generator 125 KV	1	1	2	3	4
4	Portable 2.5 KV	1	2	3	5	6
5	Solar Water heater *					
6	Incinerator*					
7	Central supply of O ₂ , N ₂ O, Vacuum *					
8	Cold storage for mortuary *					

Note: * To be available as per need

VIII. TRANSPORT

S. No.	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
1	Ambulance	3	4	8	12	15
2	Van (Family Welfare)	*	*	*	*	*
3	Pickup vehicle	2	3	4	6	10
4	Mortuary Van	1	2	3	4	6
5	Administrative vehicle	*	*	*	*	*
6	Minidor 3 wheeler	*	*	*	*	*
7	Bicycle	*	*	*	*	*
8	Camp Bus	2	2	2	3	3
9	Programme vehicle	*	*	*	*	*
10	Motorcycle	*	*	*	*	*

Note: * To be available as per need.

भाग ५: विविध

५.१ निर्देशिकामा संशोधन गर्न सकिने

स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले आवश्यकता अनुसार यस निर्देशिकाका बुँदा तथा अनुसूचीहरूमा हेरफेर तथा थपघट गर्न सक्नेछ ।

५.२ खारेजी र बचाउ :

- (१) निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्था (अस्पताल तथा नर्सिङ्ग होम आदि) स्थापना, संचालन नीति, मापदण्ड एवं पूर्वाधार निर्देशिका, २०६१ (१०० शैयासम्मको व्यवस्थालाई मात्र) लाई कायम राखिएको छ ।
- (२) यो निर्देशिका स्वीकृत हुनु अगाडिसम्म भएका कार्यक्रम र क्रियाकलापहरू यसै निर्देशिका अन्तर्गत भए गरेको मानिनेछ ।
- (३) निर्देशिका १०१ देखि १००० शैयासम्मका निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्थापना तथा संचालनका तयार गरिएको भए तापनि कतिपय विज्ञ चिकित्सकहरूले सुझाव गरेअनुसार सबै विशेषज्ञ सेवाको लागि १००० शैया आवश्यक नहुने हुँदा सोही अनुसार मात्र निर्धारण गरिएको छ ।
- (४) यो निर्देशिकामा उल्लेख गरिएका कुनै कुरा प्रष्ट नभएमा सो को व्याख्या स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले गरे वमोजिम हुनेछ ।
- (५) यो निर्देशिका कार्यान्वयनमा कुनै द्विविधा भएमा स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले बाधा अडकाउ फुकाउन सक्नेछ ।

अनुसूची

अनुसूची १ : निजी तथा गैरसरकारी अस्पताल तथा नर्सिङ्ग होम संचालन गर्न स्वीकृतिको लागि सम्बन्धित संस्थाले आफ्नो लेटर-प्याडमा निम्न अनुसारको विवरण आवेदन फाराममा पेश गर्नुपर्नेछ ।

आवेदन फारामको नमुना :

१. संस्थाको नाम :- शैया संख्या :-
२. साधारण सेवा / विशेषज्ञ सेवा वा अस्पताल के हो उल्लेख गर्ने :-
३. संस्थाको ठेगाना (पत्राचार गर्ने ठेगाना) :-
 अञ्चल :- जिल्ला :-
 महानगरपालिका/उमनपा/नपा/गाविस : वडा नं. :-
 टोल :- ब्लक नं. :- टेलिफोन :- मोबाइल :- पो.ब.नं. :-
४. संस्था खोल्ने व्यक्तिहरु :-
 नाम :- नाम :-
 नागरिकता :- नागरिकता :-
 ठेगाना :- ठेगाना :-
 फोन नं. :- फोन नं. :-
५. संस्थाको वित्तीय स्रोत :-
 (क) निजी (ख) शेयर कर्जा (ग) सरकारी (घ) गैरसरकारी संस्थाबाट कर्जा
 लिई संचालन गर्ने भए सो को विवरण :-
 वित्तीय लगानी :- (लागत) रु.
 (क) भवन तथा जग्गाको लागि :- रु.
 (ख) औजार उपकरणको लागि :- रु.
 जनशक्तिको लागि :- रु.
 अनुमानित आम्दानी :- रु.
 आम्दानीको स्रोत :- विदेशी रु. स्वदेशी रु.
 अचल सम्पत्तिको स्रोत :-
 अनुमानित मुनाफा :-
 मासिक :- रु.
 त्रैमासिक :- रु.
 वार्षिक :- रु.

६. स्वीकृत संस्थाबाट प्रदान गर्ने सेवाहरूको विवरण :

निदानात्मक सेवा	प्रतिकारात्मक सेवा	उपचारात्मक सेवा
<ul style="list-style-type: none"> • एक्स-रे • अल्ट्रासाउण्ड • इन्डोस्कोपी • इसीजी, ट्रेडमिल • प्रयोगशाला • • • 	<ul style="list-style-type: none"> • खोप • एमसीएच • परिवार नियोजन • • • • • 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रसूति तथा स्त्री रोग • जनरल मेडिसिन • जनरल सर्जिकल • विशेषज्ञ सेवा : जस्तै प्रसूति सेवा, मृगौला रोग, स्नायु, आँखा, हाडजोर्नी, मानसिक सेवा • •

७. संस्थामा प्रयोग हुने आवश्यक उपकरणहरूको विवरण तथा स्रोत :

(क)
(ख)
(ग)
(घ)

८. संस्थामा सेवा पुर्याउने कर्मचारीहरूको विवरण :

(क) विशेषज्ञ :				
नाम :	पद :	योग्यता :	पार्टटाइम :	फुलटाइम :
(ख) प्राविधिक :				
नाम :	पद :	योग्यता :	पार्टटाइम :	फुलटाइम :
(ग) प्रशासनिक :				
नाम :	पद :	योग्यता :	पार्टटाइम :	फुलटाइम :

नोट :

- १) सम्बन्धित सेवा अनुसार निर्धारित मापदण्ड र पूर्वाधारहरू पूरा भए पश्चात मात्र सेवा संचालन गर्न पाइनेछ ।
- २) उपर्युक्त बमोजिम के कति कर्मचारीहरूको संस्थामा संलग्न हुने हो ? स्पष्ट उल्लेख हुनुपर्ने ।
- ३) सबै शुल्क विवरण विस्तृतरूपमा उल्लेख हुनुपर्ने ।
- ४) संस्थामा कार्य गर्ने कर्मचारीहरू सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्ने । सम्बन्धित परिषद्को प्रमाण पत्र अनिवार्यरूपमा पेश गर्नुपर्नेछ ।
- ५) कर्मचारीहरूको योग्यताका प्रमाणित प्रतिलिपिको साथै कार्य गर्ने मन्जुरीनामा समेत संलग्न हुनुपर्ने ।
- ६) सरकारी कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरू संलग्न हुने भएमा नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३ को दफा ५९ अनुसारको स्वीकृति पत्र अनिवार्यरूपमा संलग्न हुनुपर्ने ।
- ७) वर्ग अनुसारको निर्दिष्ट मापदण्ड पुर्याउनु पर्ने ।
- ८) निजी तथा गैरसरकारी अस्पताल तथा नर्सिङ होम संचालन स्वीकृतिको लागि अनुसूची अनुसार आफ्नो लेटर-प्याडमा आवेदन फाराम भरी मन्त्रालयमा पेश गर्नुपर्नेछ । सो निवेदनसाथ निम्न लिखित कागजातहरू पेश गर्नुपर्नेछ :-

- (क) संस्था दर्ता प्रमाण पत्रको प्रतिलिपि
- (ख) संस्थाको विधान / प्रवन्ध पत्र, नियमावली
- (ग) पान दर्ता नम्बर प्रमाण पत्र
- (घ) स्थापना गर्न लागिएको ठाउँमा अस्पताल आवश्यक छ भन्ने स्थानीय निकाय र जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालयको सिफारिस पत्र
- (ङ) वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदन (EIA Report) संचालन पूर्व पेश गर्नुपर्ने
- (च) अस्पतालको परियोजना खाका
- (छ) अस्पतालमा काम गर्ने जनशक्ति सम्बन्धी नियमावली
- (ज) अस्पतालको आर्थिक नियमावली
- (झ) सेवा शुल्क विवरण, गरीब असहायलाई निश्चित प्रतिशत छुट दिने व्यवस्था खुलाउने
- (ञ) जनशक्ति विवरण (प्रमाण पत्र, मञ्जुरीनामा, स्वीकृति पत्र आदि समेत)
- (ट) प्रदान गरिने सेवाको विवरण
- (ठ) मेडिकल उपकरणको विवरण (Refurbished , Ssecond hand) आयात गर्न नपाइने
- (ड) जग्गा/घरको स्वामित्व कायम
- (ढ) लिजमा भए लिज सम्झौता समेत
- (त) निर्माण हुने भवनको स्वीकृत नक्सा
- (थ) कर चुक्ता प्रमाण पत्र
- (द) लेखापरीक्षण प्रतिवेदन (नवीकरण गर्दा)
- (ध) जिल्ला जनस्वास्थ्य नियमित (नवीकरण गर्दा) प्रतिवेदन पठाएको विवरण

अनुसूची २ : स्वास्थ्य क्लिनिक/रेडियो इमेजिङ्ग सेवा /पोलिक्लिनिक सेवा संचालन स्वीकृतिको लागि आवेदन फाराम

१. संस्थाको नाम :- शैया संख्या :-
२. साधारण सेवा / विशेषज्ञ सेवा वा अस्पताल के हो उल्लेख गर्ने :-
३. संस्थाको ठेगाना (पत्राचार गर्ने ठेगाना) :-
 अञ्चल :- जिल्ला :-
 महानगरपालिका/उमनपा/नपा/गाविस : वडा नं. :-
 टोल :- ब्लक नं. :- टेलिफोन :- मोबाइल :- पो.ब.नं. :-
४. संस्था खोल्ने व्यक्तिहरु :-
 नाम :- नाम :-
 नागरिकता :- नागरिकता :-
 ठेगाना :- ठेगाना :-
 फोन नं. :- फोन नं. :-
५. संस्थाको वित्तीय स्रोत :-
 (क) निजी
 (ख) शेयर कर्जा
 (ग) सरकारी
 (घ) गैरसरकारी
 (ङ) सामुदायिक
 (च) अन्य
६. संस्थाको क्षमता तथा विस्तृत कार्ययोजना :-

निदानात्मक सेवा	प्रतिकारात्मक सेवा	उपचारात्मक सेवा
<ul style="list-style-type: none"> • एक्स-रे • अल्ट्रासाउण्ड • इन्डोस्कोपी • इसीजी, ट्रेडमिल • प्रयोगशाला • • 	<ul style="list-style-type: none"> • खोप • एमसीएच • परिवार नियोजन • • 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रसूति तथा स्त्री रोग • जनरल मेडिसिन • जनरल सर्जिकल • विशेषज्ञ सेवा : जस्तै प्रसूति सेवा, मृगौला रोग, स्नायु, आँखा • •

अन्य सेवा :- फार्मसी

६. सेवा शुल्क (अलग र स्पष्टसँग) खुलाउने :-
७. संस्थामा प्रयोग हुने आवश्यक उपकरणहरूको विवरण तथा स्रोत :-

८. संस्थामा सेवा पुऱ्याउने जनशक्ति विवरण :-
संख्या/योग्यता/अनुभव/पार्टटाइम/फुलटाइम/ अन्य सुविधाहरूको विवरण छुट्टै पेश गर्ने ।
सामान्य चिकित्सक :-
विशेषज्ञ चिकित्सक :-
अन्य प्राविधिक :-

नोट :-

- १) सम्बन्धित सेवा अनुसार निर्धारित मापदण्ड र पूर्वाधारहरू पूरा भए पश्चात मात्र सेवा संचालन गर्न पाइनेछ ।
- २) उपर्युक्त बमोजिम के कति कर्मचारीहरूको संस्थामा संलग्न हुने हो ? स्पष्ट उल्लेख हुनुपर्ने ।
- ३) संस्थामा कार्य गर्ने कर्मचारीहरू सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्ने । सम्बन्धित परिषद्को प्रमाण पत्र अनिवार्यरूपमा पेश गर्नुपर्नेछ ।
- ४) कर्मचारीहरूको योग्यताको प्रमाणित प्रतिलिपिहरू संलग्न हुनुपर्ने ।
- ५) सरकारी कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरू संलग्न हुने भएमा नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३ को दफा ५९ अनुसारको स्वीकृति पत्र अनिवार्यरूपमा संलग्न हुनुपर्ने ।

अनुसूची ३: मौखिक अन्तर्वाता तथा लिखित प्रश्नावली

(क) अस्पताल व्यवस्थापकहरूसँग सूचना लिने प्रयोजनको लागि तयार गरिएको चेक लिष्ट:-

- (१) १०० शैयाभन्दा माथिका अस्पतालहरूलाई संचालन स्वीकृति दिँदा के कस्ता विषयहरूमा ध्यान दिनु पर्ला ?
- (२) तपाईंको हालको अनुभवमा नेपालमा कति शैयासम्मको अस्पताल संचालन गर्दा सेवा प्रभावकारी हुन सक्दछ ?
- (३) १०० शैया भन्दा माथिका अस्पतालको लागि के कस्ता भौतिक संरचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ ?
- (४) काठमाडौंमा जग्गाको कमी रहेको अवस्थामा प्रतिअस्पताल (१०० देखि १००० सम्मका विभिन्न वर्गमा) न्यूनतम कति जग्गा आवश्यक पर्ला ? के जग्गाको क्षेत्रफल अस्पतालको व्यवस्थापन र सुशासनसँग सम्बन्धित होला ?
- (५) तपाईंको अस्पतालबाट प्रदान गरिने सेवालाई सरल बनाउन के कस्ता उपायहरू अवलम्बन गर्नु भएको छ ?
- (६) प्रभावकारी स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्नमा के कस्ता कर्मचारी कुन अनुपातमा रहनु आवश्यक होला ?
- (७) नेपालको विद्यमान कानून, नीति वा व्यवस्थापकीय प्रबन्धले स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा कुनै समस्या भोग्नु परेको छ ? छ भने यसमा के कस्तो सुधारको आवश्यकता होला ?
- (८) स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा चिकित्सक, एलाईड स्वास्थ्यकर्मी, नर्सिङ्ग र व्यवस्थापकीय तथा सहयोगी कर्मचारीहरू बिचको समन्वय र सम्बन्ध विकासका लागि के कस्ता व्यवस्थापकीय कार्यहरू गर्नु भएको छ ? यसमा के गर्दा राम्रो होला ?
- (९) स्वास्थ्यसम्बन्धी आवश्यक औजार, उपकरण तथा औषधी खरिद र व्यवस्थापनमा के कस्ता समस्या तथा चुनौतिहरू रहेका छन् ? यसको समाधानको लागि के कस्ता उपायहरू अवलम्बन गर्नु पर्ला ?
- (१०) विभिन्न तहका अस्पतालहरूका लागि के कस्तो परिमाण र गुणस्तरमा ल्याव, रेडियोलोजी, फार्मेसी, क्यान्टिन, बिरामी कुरुवा घर, पार्किङ्ग, एम्बुलेन्सजस्ता सेवा सुविधाको आवश्यक पर्ला ?
- (११) तपाईंका अन्य केही सुझावहरू छन् कि ?
- (१२) हाल संचालनमा आएका निजी तथा गैरसरकारी अस्पतालले दिइरहेका सेवा प्रयाप्त छ ? छैन भने के कस्ता सेवाहरू थप गर्नु पर्ला ?

(ख) मेडिकल अधिकृत/चिकित्सक/प्यारामेडिकलसँग सूचना लिने प्रयोजनको लागि तयार गरिएको चेक लिष्ट :-

- (१) १०० शैयाभन्दा माथिका अस्पतालहरूलाई संचालन स्वीकृति दिँदा के कस्ता विषयहरूमा ध्यान दिनु पर्ला ?
- (२) तपाईंको हालको अनुभवमा नेपालमा कति शैयासम्मको अस्पताल संचालन गर्दा सेवा प्रभावकारी हुन सक्दछ ?
- (३) १०० शैयाभन्दा माथिका अस्पतालको लागि अन्तरंग र बहिरंग सेवामा के कति चिकित्सक, प्यारामेडिकल र सहयोगीहरूको आवश्यकता पर्ला ? यसको कुनै मापदण्ड निर्धारण गरिएको छ ?
- (४) ठूला अस्पतालको संचालन, अनुगमन र गुणस्तरीय सेवा सुनिश्चित गर्नमा नेपाल मेडिकल काउन्सिलको भूमिका के रहेको छ र अब के हुनु पर्ला ?
- (५) ठूला अस्पतालबाट प्रदान गरिने सेवा, यसको मूल्य, औषधि र यसको मूल्य तथा अन्य खर्चहरूको विवरण पारदर्शी बनाउन के गर्नु पर्ला ?
- (६) १०० शैयाभन्दा माथिका अस्पतालका लागि चिकित्सक, प्यारामेडिकल, नर्स तथा अन्य कर्मचारीहरूको आवश्यकता पहिचान गर्ने कुनै मापदण्ड छ वा यसको मापदण्ड कसरी बनाउन सकिनेला ?
- (७) १०० शैयाभन्दा माथिका अस्पतालमा के कस्ता प्रकारका वा कति विशेषज्ञ सेवा समावेश हुनु उपयुक्त हुन्छ ? तपाईंको अनुभवमा कुन विषय वा समूहका रोगीहरूको संख्या अधिक छ र यसको लागि कुन प्रकारको सेवामा ध्यान दिनु पर्ला ?
- (८) स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा चिकित्सक, एलाईड स्वास्थ्यकर्मी, नर्सिङ्ग र व्यवस्थापकीय तथा सहयोगी कर्मचारीहरू बिचको समन्वय र सम्बन्ध विकासका लागि के कस्ता कार्यहरू गर्नु आवश्यक होला ?
- (९) ठूला अस्पतालबाट निस्कने फोहरले वातावरणमा असर पर्ने गरेको सुनिन्छ । यसको व्यवस्थापनको लागि के कस्ता उपायहरू अवलम्बन गर्नु पर्ला र बाह्य वातावरणको असर अस्पतालभित्र कम गर्न के गर्नुपर्ला ?
- (१०) तपाईंका अन्य केही सुझावहरू छन् कि ?

(ग) सेवाग्राहीसँग सूचना लिने प्रयोजनको लागि तयार गरिएको चेक लिष्ट:

- (१) तपाईं कसको लागि र के कस्तो समस्या लिएर यो अस्पतालमा आउनु भएको हो ?
- (२) तपाईंले सजिलैसँग खोजेको चिकित्सक पाउनु भयो ? नपाएको भए कति पछि पाउनु भयो वा अर्कै चिकित्सकसँग सेवा लिनु भयो ?
- (३) यस अस्पतालमा तपाईंले खोजेको सेवाको लागि कति खर्च लाग्दो रहेछ थाहा पाउनु भयो ? पाएको भए कसरी ?
- (४) औषधी किन्न तथा स्वास्थ्य परीक्षणमा कुनै समस्या भयो ? लाईन लाग्नु भयो वा सजिलै उपलब्ध भयो ? लाईन लाग्नु परेको भए औषधि किन्न कति समय लाग्यो ? चेक जाँचमा कति समय लाग्यो ?
- (५) तपाईंलाई यो अस्पतालले प्रदान गर्ने सेवा कस्तो लाग्यो ?
- (६) यस अस्पतालको सेवालाई पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउन के गर्नु पर्ला ?
- (७) यो अस्पताल भन्दा ठूलो अस्पताल बनाउँदा के कुरामा ध्यान दिनु पर्ला ? (१०० शैयाभन्दा माथि)
- (८) तपाईंलाई केही थप भन्नु छ कि ?

अनुसूची ४: निजी स्तरद्वारा संचालित प्रयोगशालाको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण फाराम

सुपरिवेक्षकको नाम :-

पद :-

कार्यालय :-

सुपरिवेक्षण गरेको मिति :-

सुपरिवेक्षण गरेको संस्थाको नाम :-

सि.नं.	विवरण	राम्रो (२)	सामान्य (१)	नभएको (०)	कैफियत
१	प्रयोगशालाको बाहिरी वातावरण सफा तथा विश्राम स्थलको व्यवस्था ।				
२	प्रत्येक प्रयोगशालाको कोठामा प्रकाश र भेन्टिलेशनको व्यवस्था ।				
३	(क) प्रत्येक अस्पताल प्रयोगशालाको रगत भिक्ने व्यवस्था । (ख) अस्पताल प्रयोगशालाको आकस्मिक सेवा । (ग) अस्पताल प्रयोगशालाले प्रयोग गर्ने औजार (सिरिन्ज, निडल्स, टर्निकेट, स्लाइड आदि) को न्यूनतम मापदण्ड अनुसार व्यवस्था । (घ) शौचालयाको व्यवस्था, प्रत्येक कोठामा पानी र बिजुलीको राम्रो व्यवस्था हुनुपर्ने । (ङ) प्रयोगशालाको तह अनुसार रगत भिक्ने, सफा गर्ने, आकस्मिक, लाइब्रेरी र शौचालय हुनुपर्ने ।				
४	प्रत्येक कोठामा पानी र बिजुलीको व्यवस्था ।				
५	प्रत्येक प्रयोगशालामा आफ्नो तह अनुसारको निर्धारित परीक्षणहरू गर्न चाहिने Glass ware, Chemicles, Test kits हरूको व्यवस्था ।				
६	प्रत्येक कोठाहरूको आफ्नो तह अनुसारको साइज र संख्या ।				
७	प्रयोगशालामा चाहिने टेबुल कुर्सी आदिको व्यवस्था ।				
८	न्यूनतम मापदण्ड अनुसारको जनशक्ति ।				

अनुसूची ५: जनशक्ति विवरण

सेवा/समूह	पद/नाम	१०१ देखि २००	२०१ देखि ३००	३०१ देखि ५००	५०१ देखि ७५०	७५० देखि १०००
मेडिकल डाक्टर	अस्पताल सुपरीटेन्डेण्ट	१	१	१	१	१
	सहायक अस्पताल सुपरीटेन्डेण्ट			१	१	२
	फिजिसियन	६	८	१२	१५	२०
	सर्जन	६	८	१०	१२	१५
	एनेस्थेसिष्ट	४	६	९	१२	१५
	रेडियोलोजिष्ट	२	२	३	५	७
	प्याथोलोजिष्ट	२	३	५	७	१०
	माइक्रोबायोलोजिष्ट	१	१	२	२	३
	वालरोग विशेषज्ञ	४	५	६	८	१०
	हाड तथा जोर्नी विशेषज्ञ	३	४	५	८	११
	स्त्री रोग विशेषज्ञ	४	६	७	१०	१५
	यौन तथा छाला रोग विशेषज्ञ	२	२	३	४	६
	मुटुरोग विशेषज्ञ	२	२	३	४	६
	स्नायु रोग विशेषज्ञ	२	२	३	४	६
	मानसिक रोग विशेषज्ञ	१	२	३	३	४
	अन्य विषयगत विशेषज्ञ	४	४	६	९	१४
	मेडिकल अधिकृत	१२	१५	२३	३४	५१
	जम्मा	५६	७१	१०१	१३८	१९६
प्यारामेडिकल / प्राविधिक	ल्याव टेक्नोलोजिष्ट	४	५	८	१०	१५
	ल्याव टेक्निसियन (ल्याव, ब्लड बैंक)	५	७	११	१४	२१
	ल्याव सहायक टेक्निसियन	४	६	९	१२	१८
	रेडियोथेरापि टेक्नोलोजिष्ट	३	४	६	७	११
	रेडियोथेरापि टेक्निसियन	४	६	९	११	१४
	मेडिकल फिजिसिष्ट	२	२	३	४	५
	सहायक मेडिकल फिजिसिष्ट	२	३	५	५	६

सेवा/समूह	पद/नाम	१०१ देखि २००	२०१ देखि ३००	३०१ देखि ५००	५०१ देखि ७५०	७५० देखि १०००
	रेडियोग्राफर	३	४	६	६	९
	सहायक रेडियोग्राफर	३	५	८	१०	१२
	डार्करूम सहायक	२	३	५	५	६
	फिजियोथेरापिष्ट	१	१	२	२	३
	फिजियोथेरापि टेक्निसियन	१	२	३	५	७
	फिजियोथेरापि सहायक	२	२	३	५	७
	अप्यलमोलोजिष्ट	१	२	३	४	५
	फुड एण्ड न्यूट्रीसनिष्ट	१	२	३	४	५
	सहायक	२	२	३	४	५
	जनस्वास्थ्य अधिकृत	१	२	३	४	६
	फार्मसिष्ट	२	४	६	६	९
	साइटोटेक्निसियन	१	२	३	४	६
	ईसिजि टेक्निसियन	२	२	३	४	६
	ईको टेक्निसियन	२	२	३	४	६
	ओ.टी. सहायक	५	८	१०	१२	१५
	मेडिकल रेकर्ड अधिकृत	१	१	१	२	२
	मेडिकल रेकर्ड सहायक	१	२	२	३	५
	सूचना प्रविधि सहायक	२	२	२	३	४
	एटेन्डेण्ट (ल्याव, ब्लड वैंक, वार्ड, ओ.पी.डी.)	३०	४०	५०	७०	१०५
	सरसफाई सहायक	३०	३५	४०	५५	८३
	बायोमेडिकल इन्जिनियर	१	१	२	२	३
	ईलेक्टिसियन	१	२	३	३	३
	लिफ्ट अपरेटर	२	२	३	५	७
	प्लम्बर	२	२	३	४	६
	बगैचे	१	२	३	४	६
	जम्मा	१२५	१६६	२२२	२९२	४१९
नर्सिङ	मेट्रोन	१	१	१	२	२
	सहायक मेट्रोन	२	२	३	४	६
	नर्सिङ सुपरभाईजर	१	२	३	५	७

सेवा/समूह	पद/नाम	१०१ देखि २००	२०१ देखि ३००	३०१ देखि ५००	५०१ देखि ७५०	७५० देखि १०००
	नर्सिङ अधिकृत	५	१०	१५	२३	३४
	स्टाफ नर्स	१००	१५०	२२५	३३८	५०६
	जम्मा	१०९	१६५	२४७	३७०	५५५
प्रशासन तथा मानव संसाधन व्यवस्थापन	अस्पताल प्रशासक / व्यवस्थापक	१	१	१	१	१
	सहायक अस्पताल प्रशासक / व्यवस्थापक			१	१	१
	प्रशासकीय अधिकृत	१	२	२	३	३
	प्रशासन सहायक	८	१०	१५	२०	२५
	रिसेप्सनिष्ट	३	४	६	७	१०
	ड्राईभर	५	१०	१२	१५	२०
	सुरक्षा गार्ड	२०	३०	४५	६०	७०
	सहयोगि/एटेन्डेन्ट	८	१०	१५	२०	३०
	लेखा अधिकृत	१	१	१	१	१
	सहायक लेखा अधिकृत			१	१	१
	लेखापाल	२	३	४	६	९
	सहायक लेखापाल	३	३	४	६	९
	स्टोर किपर	२	३	४	६	९
	जम्मा	५४	७७	१११	१४७	१८९
	कुल जम्मा	३४४	४७९	६८१	९४७	१३५९

अनुसूची ६: सम्पर्क गरिएका महानुभावहरूको नामावली

- (१) डा. डि. एन. शाह, आँखा रोग विज्ञ, आँखा अस्पताल, त्रि.वि. शिक्षण अस्पताल
- (२) डा. भगवान कोईराला, मुटुरोग विज्ञ, त्रि.वि.शिक्षण अस्पताल
- (३) डा. अरुण सैजु, मुटुरोग विज्ञ, त्रि.वि.शिक्षण अस्पताल
- (४) श्री दिपक मोहन अधिकारी, प्रशासकीय अधिकृत, त्रि.वि.शिक्षण अस्पताल
- (५) श्री रिकु श्रेष्ठ, सिष्टर, त्रि.वि.शिक्षण अस्पताल
- (६) डा. लता वज्राचार्य, गाइनोलोजिष्ट, प्रसूतिगृह अस्पताल, थापाथली
- (७) श्री सुदन जोशी, प्रशासकीय अधिकृत, वि. एण्ड वि. अस्पताल
- (८) श्री अमर अमात्य, प्रशासकीय अधिकृत, प्रसूतिगृह अस्पताल, थापाथली
- (९) डा. अमर श्रेष्ठ, हाड जोर्नी विज्ञ, पाटन अस्पताल
- (१०) श्री वाई एन डल्लाकोटी, ईन्जिनियर, पाटन अस्पताल
- (११) डा. सुदर्शन शेरचन, निर्देशक, मानसिक अस्पताल, पाटन
- (१२) डा. असोककुमार वास्कोटा, हाडजोर्नी विज्ञ, वि. एण्ड वि. अस्पताल
- (१३) डा. जगदिशलाल वैद्य, नेफ्रोलोजिष्ट, वि. एण्ड वि. अस्पताल
- (१४) डा. धन विक्रम कार्की, सर्जन, वि. एण्ड वि. अस्पताल
- (१५) डा. संजय लाखे, प्याथोलोजिष्ट, वि. एण्ड वि. अस्पताल
- (१६) डा. उपेन्द्र देवकोटा, न्यूरोलोजिष्ट, न्यूरो अस्पताल
- (१७) डा. भोलाप्रसाद रिजाल, निर्देशक, ॐ अस्पताल
- (१८) डा. निलम अधिकारी, बाल रोग विशेषज्ञ, वि. एण्ड वि. अस्पताल
- (१९) श्री विनयप्रसाद गिरी, प्रमुख प्रशासक, वि. एण्ड वि. अस्पताल
- (२०) डा. वन्दना सिग्देल, प्याथोलोजिष्ट, वि. एण्ड वि. अस्पताल
- (२१) डा. करिस्मा मल्ल, प्याथोलोजिष्ट, वि. एण्ड वि. अस्पताल
- (२२) डा. पुष्पदास श्रेष्ठ, एनस्थेसियोलोजिष्ट, वि. एण्ड वि. अस्पताल
- (२३) डा. रोसना अमात्य, एनस्थेसियोलोजिष्ट, त्रि. वि. शिक्षण अस्पताल
- (२४) डा. साम पोपहाम, वायोमेडिकल कन्सल्टेण्ट, त्रि. वि. शिक्षण अस्पताल
- (२५) श्री अमितकुमार चौधरी, वायोमेडिकल ईन्जिनियर, त्रि. वि. शिक्षण अस्पताल
- (२६) श्री चन्द्रकुमार राई, प्रमुख प्रशासक, त्रि. वि. शिक्षण अस्पताल
- (२७) श्री मनी पौडेल, APHIN सचिव
- (२८) श्री मोहन कोईराला, प्रशासकीय अधिकृत, स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, वीर अस्पताल
- (२९) श्री जगन्नाथ पन्त, उप सचिव, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
- (३०) श्री गोपाल गिरी, उप सचिव, गृह मन्त्रालय
- (३१) डा. सेनेन्द्रराज उप्रेती, चिकित्सा महाशाखा प्रमुख, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
- (३२) श्री सम्भना खनाल, प्रशासकीय अधिकृत, निजामति अस्पताल
- (३३) श्री वद्रीप्रसाद ढुंगाना, प्रशासन सहायक, निजामति अस्पताल
- (३४) श्री दिलबहादुर भण्डारी, प्रशासकीय अधिकृत, पाटन अस्पताल